

Издавач
Историјски архив Београда
Палмира Тољатија 1
Београд
www.arhiv-beograda.org

За издавача
Мр Драган Гачић

Главни и одговорни уредник
Мр Драган Гачић

ISBN-978-86-

*Публикација реализована уз подршку
Секретаријата за културу Града Београда*

Аутор текста, илустрација и фотографија
Бојан Коцев

Стручни консултанти
Мирјана Миленковић
Зорица Смиловић

Рецензент
Радика Илић

Лектура
Мр Наташа Николић

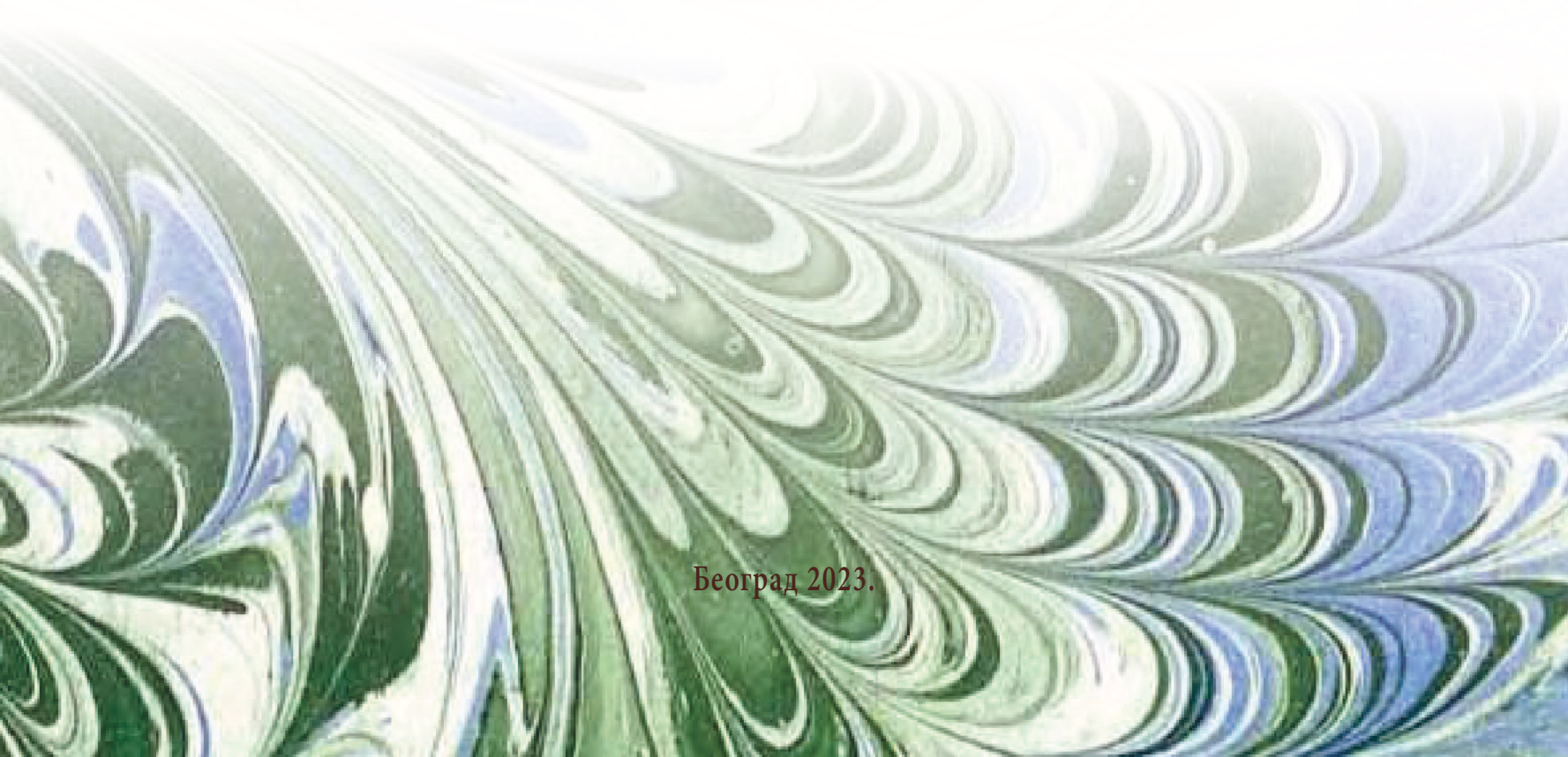
Тираж
500

Штампа
Zlatten

Бојан Коцев

АРХИВ КАО ЧУВАР СТАРИХ ЗАНАТА

Београд 2023.

САДРЖАЈ

УМЕСТО УВОДА

ИСТОРИЈАТ РАЗВОЈА КЊИГЕ

ПРАОБЛИК КЊИГЕ

ПРЕЛАЗНИ ОБЛИЦИ КЊИГЕ

РАЗВОЈ КЊИГЕ У ДАНАШЊЕМ ОБЛИКУ

ОПРЕМА КЊИГЕ

ОСВРТ НА ИСТРОИЈУ ПОВЕЗА У СРБИЈИ

ПОСТУПАК ИЗРАДЕ КЊИЖНОГ БЛОКА

ПРИПРЕМА ЗА РАД

ИЗРАДА ПРЕДЛИСТА И ОДАБИР КЊИГЕ

ТЕХНИКЕ ШИВАЊЕ

ОКРУГЉИВАЊЕ КЊИГЕ, ОБРЕЗИВАЊЕ И

ИЗРАДА РЕЗА

ВРСТЕ РЕЗА

ИЗРАДА УКРАСНЕ ВРПЦЕ - КАПИТАЛ

КОРИЦЕ КОЈЕ КЊИГУ КРАСЕ

КОЖА И ЊЕНА ПРИЕНА У ПОВЕЗИ КЊИГА

ПРЕСВЛАЧНИ КЊИГОВАЗАЧКИ ПАПИРИ

О МРАМОРИРАЊУ КАО САСТАВНОМ ДЕЛУ

КЊИГОВЕЗАЧКОГ ЗАНАТА

ИЗРАДА КОРИЦА

ТЕХНИКЕ УКРАШАВАЊА КОРИЦА

АЛАТИ ЗА УКРАШАВАЊЕ КОРИЦА

ИЗ КЊИГОВЕЗАЧКЕ РАДИОНИЦЕ

РЕСТАУРАЦИЈА КОЖНИХ КОРИЦА

ПРЕПОВЕЗ ЊЕГОШЕВОГ ГОРСКОГ ВЈЕНЦА

ПОВЕЗ АДМИНИСТРАТИВНИХ КЊИГА

ИЗРАДА ФОТО АЛБУМА

АРХИВСКЕ КУТИЈЕ

РЕЧ РЕЦЕНЗЕНТА

ЛИТЕРАТУРА

1896-1911

ЕСНАФ КЊИГОВЕЗАЧКИ
КЊИГА ПРОИЗВЕДЕНИХ

ЕСНАФ КЊИГОВЕЗАЧКИ

КЊИГА
ПРОИЗВЕДЕНИХ
ЗА
МАЈСТОРЕ

Уместо увода

Публикацију посвећујем сећању на Живка Дробца, шефа фондова Народне библиотеке Србије, захваљујући коме сам почео да се бавим овим захтевним али и изузетно креативним занатом.

Желим да искажем и најискренију захвалност свим књиговесцима са којима сам током свих ових година сарађивао и имао прилике да од њих научим, и без којих не бих имао знања потребна за настаanak ове књиге (наводим хронолошким редом):

Зорану Рајићу, Звонку Рајиковићу и Јелени Николић - књиговезница Народне библиотеке Србије;

Срећену и Драгољубу Бањцу - књиговезница Бањац, која је данас прерасла у штампарiju Бањац принт;

Душану Стојчићу самосталном књиговесцу;

Радомиру Ерићу - Централна библиотека ЈНА;

Јелици Милошевић - Архив Србије;

Миодрагу Стефановићу и Миодрагу Гавриловићу - Техничка служба Историјског архива Београда,

и Александру Ђеклићу - самосталном уметничком књиговесцу.

Песебну захвалност дугујем Александру Ђеклићу, Државном архиву Србије и Музеју Српске православне цркве на ушуйљеним фотyографијама за ову публикацију.

Аутор

Развој друштва и његова модернизација уносе новине у привреду једне земље. Почевши од индустријализације до употребе савремених технологија и дигитализације, промене које су се дешавале у привредној производњи неминовно су водиле до нестајања заната и занатлија.

У километрима архивске грађе која се чува у Историјском архиву Београда (даље ИАБ), међу 2.910 фондова, налазе се и 24 фонда еснафа, струковних занатских удружења, која су у Београду почела да се оснивају још 1816. године и која су успешно опстајала до социјалистичког периода. Грађа еснафских удружења пружа увид у развој занатства, нестајање старих, традиционалних и настајање нових који су ишли у корак са временом, промену у бројности занатлија по еснафима, ценама занатских производа, статусу и угледу који су поједине занатлије уживале међу грађанима, па чак и о расту и развоју, односно прерастању појединих занатских радионица у индустријска постројења, фабрике или штампарије. Осим тога, мајсторска и калфенска писма, како по естетском изгледу основног штампаног обрасца, тако и по калиграфском рукопису којим је исти попуњаван, показују колики значај су занатлије имале у београдској чаршији. Па ипак, да нису сви били истог статуса, ранга и финансијског стања сведоче фотографије старог Београда на којима се виде занатске радње, неке са раскошно исписаном фирмом и друге са невештим натписом изнад улазних врата.

Многи занати одавно су ишчезли из свакодневног живота, али књиговезачки, један од најстаријих у Србији, још увек успешно одолева зубу времена. Неговањем овог традиционалног и деликатног заната, књиговезачка радионица Историјског архива Београда обавља двојаку улогу - чува занат од заборава, истовремено чувајући и драгоцено наслеђе наших предака за неке будуће генерације. Од оснивања Техничке службе у Архиву 1955. године и формирања књиговезачке радионице исте године, у самој установи ради се на преповезивању старих књига, али и корицењу, изради архивских кутија, футрола, мапа и сличних производа, за потребе смештаја и заштите архивске грађе. Дуги низ година послове у радионици обављала су два књиговезца, а данас само један. На жалост, изгледа да је ово једно од три места књиговесца по систематизацији у целој архивској мрежи Сбије. А посла и даље има много!!!

Рег. бр. 3734/85

Подаци о помоћнику

Име и презиме: Здравковић Милан

Рођен: 29. IV 1908, Прокупцу

Сред: Прокупца

Изучавао у време од: 1. IV 1913 до: 1. IV 1917

код: 10000000

Помоћник испитио у: 18. V 1917

Својеручни потпис: Милан Здравковић

Евиденциони картон на име Милана Здравковћа, ИАБ

архива, најчешће су писане на обрасцима већег формата и корицене у деловодни повез - деловодник, или у такозвани патент протокл. Те врсте повеза, са знатно компликованијим предлистом, вишеслојном рикном и дебљим корицама омогућавају безбедно дугогодишње често отварање ових књига. Ово је неопходан услов, јер су се готово свакодневно отварале и исписивале, а једном када су биле попуњене или закључене, настављено је

Најстарији фонд који чувају депои ИАБ је фонд Земунског магистрата, чија непроцењива грађа првенствено говори о историји Земуна, Београда и Србије, као и Хабзбуршке монархије у целини, у периоду од 1749. до 1932. године. Њен саставни део чини 1.352 књиге, међу којима су протоколи већа (Raths-Protocolle), затим политичко-економски, судски, полицијски, президијални и резерватни деловодни протоколи, регистри имена, записници скупштине градског заступништва, масене књиге, црквене књиге, потом земљишне, војне, болничке, поштанске, путничке – пасошке, бродске, музичке и грађанског уреда, као и калфенски тефтери, финансијске књиге и друге.

Збирка црквених матичних књига ИАБ оформљена је преузимањем протокола рођених, венчаних и умрлих из верских објеката са територије града Београда и броји 823 књиге, настале у периоду 1721-1919. године. Православној вероисповести припадају 755 књига, католичкој 59, седам јеврејској и две евангелистичкој. Матичне књиге, које се иначе сматрају срцем

са њиховом честом употребом ради издавања потврда или уверења о датуму рођења, брачном стању или смрти.

Фонд старе и ретке књиге ИАБ чува 143 публикације, међу којима је настарија *Oratio fratris Vincentii Priboevii* Винка Прибојевића, штампана на латинском језику у Венецији 1532. године, а садржи и ретке књиге, чијих примерака има свега неколико у свету попут: Barletius Marinus, *Des aller Streytparsten un theüresten Fürsten und Herrn Georgen Castriototen, genant Scanderbeg, Hertzogen zu Epiro und Albanien etc. ...*, Augspurg, из 1533. или Bonifinius Antonius, *Ungerische Chronika*, Frankfurt am Mayn из 1581. године.

Многе од ових књига кресе кожни повези специфични по начину израде и опреми у духу времена у којима су настајале. Кожа, памучна хартија, квалитетна лепенка и природни лепкови су тада били једини могући избор материјала за њихову израду. Захваљујући тој чињеници многе од тих књига и данас изгледају готово идентично као што су изгледале у тренутку настајања. Тадашњи лепкови нису били довољно еластични да би бешавни повез био могућ, већ су књиге морале бити штампане у табацима кроз чији су превој, ради спајања у целину, биле шивене концем, захваљујући чему су и данас у одличном стању.

Памучни папир на коме су некада штампане књиге нису у свом саставу садржале ни један део рециклиране хартије, која се у поступку рециклаже третира хемијским средствима, и временом утиче на деградацију, разградњу папира, као што су средства на бази хлора који се користе за бељење, разни синтетички пуниоци који данашњем папиру дају изузетну глаткоћу, али утичу на гуверирање папира уколико се чувају у иоле влаж-

Barletius Marinus, Des aller Streytparsten un theüresten Fürsten und Herrn Georgen Castriototen, genant Scanderbeg, Hertzogen zu Epiro und Albanien etc., Augspurg, 1533. ИАБ

нијим условима итд. Савремена потеба за приступачном, јефтином књигом условила је такође да и њена штампа као и процес повезивања мора бити убрзан, како би дужина процеса штампе и повеза што мање утицала на коначну цену производа, што за последицу има увођење бешавног повеза (повез само лепљењем), штампи на рециклираном париру лошег квалитета, меке корице (за брошуре) и у опште доводи до драстичног скраћивања века могућности употребе књиге.

Наредне странице ове публикације не претендују да буду приручник или уџбеник, већ представљају други покушај ИАБ, након изложбе из 2004. године *Сачувати књигу: старе и ретке књиге Историјског архива Београда: XVI–XX век* у Галерији Архива, да се један специфичан занат, који полако одумири, отргне од заборавља и да се широкој публици прикаже његов значај, специфичност и лепота.

У публикацији пред вама биће описани елементи при раду са папиром, кожом, дрветом, текстилом и осталим материјалима који се користе у поступцима повеза, преповеза и корицења старих књига од изузетног значаја које се чувају у ИАБ. Управо тај део књиговезачког посла, који се бави ручно рађеним повезима, издваја се као посебан, прецизније засебан део сегмента графичке индустрије који се зове графичка дорада и представља се на основу ауторове дугогодишње праксе и искуства на овим пословима.

Чланови књиговезачког еснафа, пре еснафа. ИАБ

ГРАФИЧКА ДОРАДА

Графичка дорада је по дефиницији завршна фаза графичке производње у којој графички производи добијају свој коначан употребни облик. Дели се на: књиговезачку дораду, производњу картонаже и амбалаже и прераду папира.

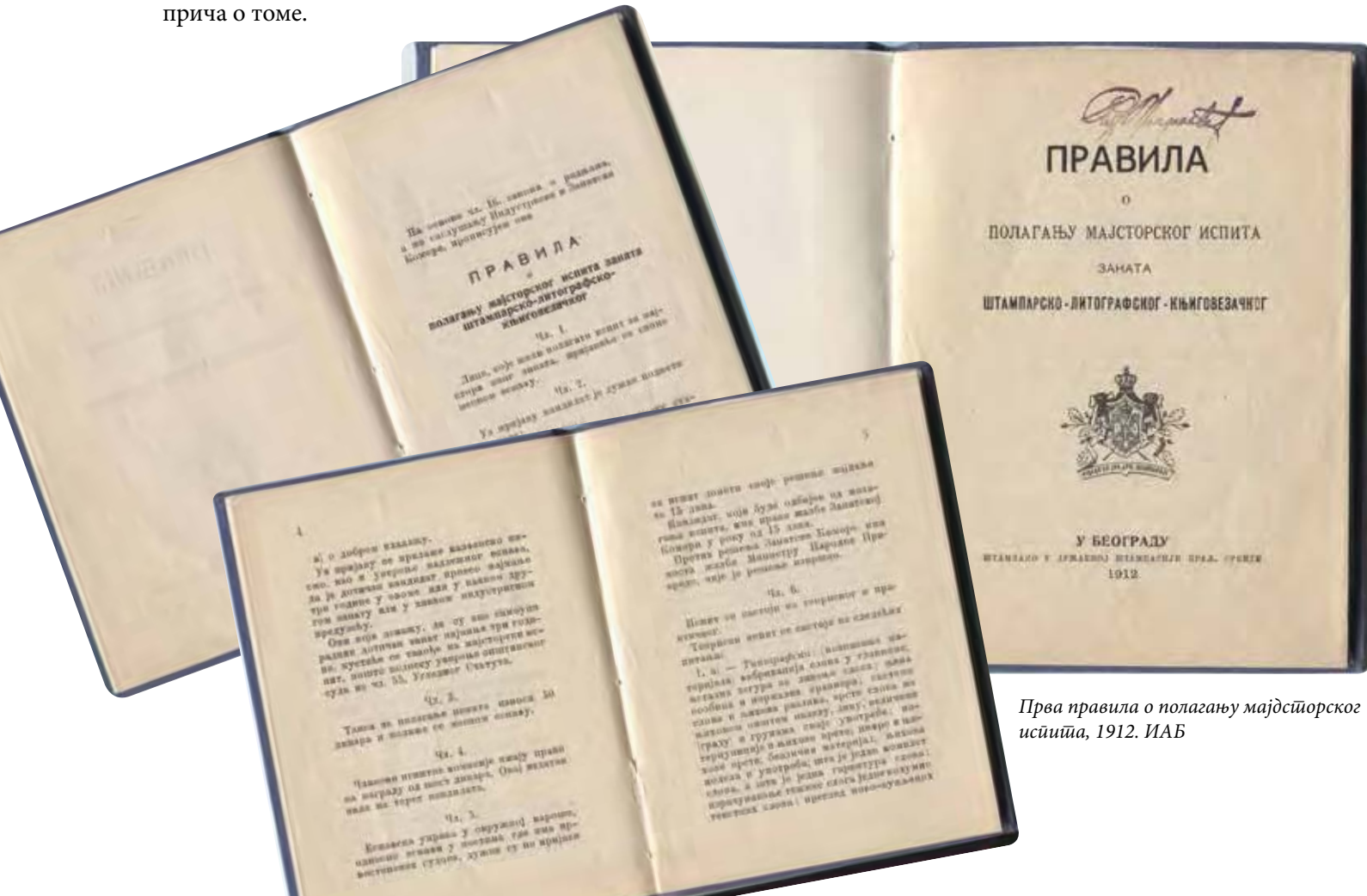
Књиговезачка дорада је фаза графичке дораде у којој се одштампани табаци прерађују у књиге и брошуре, као и у специјалне производе. Према технолошком поступку деле се на појединачну (ручну) и индустријску књиговезачку дораду.

Индустријска дорада је део производног сектора графичке дораде у коме се одштампани табаци, одштампане ролне папира и остали материјали преређују у књиге, брошуре, каталоге, блокове, проспекте, постере итд. У индустријској књиговезачкој доради машине су средство којима се извршава највећи део операција рада, и у њему се производи повезују масовно у високо продуктивним линијама за повез. Ове машине се морају прецизно подесити на ширину дужину и дебљину према врсти и квалитету папира одговарајућег графичког производа. Предност индустријског начина производње књиге над ручним радом је што се књига као медиј производи аутоматски и на тај начин се скраћује пут до финалног производа, устаљује се и задржава квалитет, хуманизују се радна места рационализацијом радне снаге и многоструко се повећава економичност.

Ручна књиговезачка дорада је занатска делатност у којој се повезују најчешће појединачни примерци, али и мање, најчешће ексклузивне серије, брошура, докторских дисертација, дипломских радова и преповезују се књиге за јавне или приватне библиотеке. Поред тога, у ручној доради се израђују и специјални производи као што су албуми, потписне мапе, каширају се слике, украшава се папир за пресвлачење корица. Такође се израђују и картонажерски производи као што су архивске кутије, кутије за књиге, футроле за дипломе, кутије за прибелешке, али и луксузне за накит пресвучене у кожу итд.

Најзахтевнији али и најкреативнији део књиговезачког ручног рада је преповезивање, рестаурација и конзервација старих рукописа и књига, као и израда специјалних повеза у пергаменту и другим врстама коже.

Овај део рада поред познавања технологије материја и технике израде захтева и посено истанчан смисао за креативност и примењено уметнички рад, јер повез, материјал за пресвлачење, предлист, избор писм аза наслов и декоративне орнаменте треба ускладити са садржајем књиге и временом њеног настанка. Разноврсност материја и техника израде је толика да овај занат садржи елементе многих других заната, као што су ручна израда хартије, мраморирање хартије (и реза књиге), штампе (и то високу штампу (Letterpress) али и технике златотиска, и слепог отиска (Blinddruck)), сарачки занат (у делу у коме се ради са кожом и израђују производи од коже), позлатарски занат (израда златореза и позлате корица правим листићима злата), па чак у неким сегментима и столарског (у делу израде дрвених корица) или метелопреређивачог заната при изради окова и копчи на корицама (било да су ново дизајниране или да су реплике за оне делове који недостају на оригиналу). Ово је прича о томе.

Прва правила о полагању мајсторског испитија, 1912. ИАБ

*Јеванђеље по Луки и Јовану
крај XIII – почетак XIV века
пергамент, мастило, дрво, кожа
Пећка патријаршија
Архив Српске православне цркве*

Кратак историјат развоја књиге

[illegible]

ET I. MITEGISTOGENITUS

ПРАОБЛИК КЊИГЕ

Глинене плочице су најстарији сачувани споменици писмености и као такви се сматрају праобликом књиге. Исписиване су клинастим писмом, тако што се троугласто зашиљеним клином, који је могао бити од трске, дрвета или метала, утискивало на свеже припремљеним таблицама од глине. Како се текст често настављао и на следећу таблицу, биле су нумерисане. Оне би се затим сушиле на сунцу, након чега су се пекле. Тако добијене таблице су груписане и чуване у библиотекама.

Најпознатији пример таблица су оне на којима је исписан „Еп о Гилгамешу“. Тај Сумерско-Вавилонски спев датиран је око 1.700 пне и састојао се из 12 глиненых таблица. Димензије плочица су биле од 6 до 8 cm по ширини, и 10 до 14 cm по дужини. Дебљина им је била од 2 до 3 cm.

Иако нису биле међусобно повезане, ипак су због груписања и нумерације несумњиво чиниле целину и то је уједно разлог због чега их и сматрамо претечом књиге.

ПРЕЛАЗНИ ОБЛИЦИ КЊИГЕ

У прелазне облике књиге убрајају се: књижни свитак (rotulus), диптих (diptych), и кодекс (codex).

Књижни свитак је запис на папирусу или пергаменту, умотан у ролну. Приликом читања се премотавао око танког штапића, а почетак и крај су били обично појачани. У старом веку, свитак је исписиван једнострано и то дужом страном. Текст је био подељен у стубце, а приближно од VI века исписиван је једностубачно паралелно с краћом страном. Свитак се исписивао посебно зашиљеном трском (која се звала каламус) и мастилом направљеним од чађи.

Тако исписани ступци су били исте висине и приближно исте ширине и личили су на савремене странице књиге.

лево (деталј) и десно:
Дечанска повеља, Архив Србије

Д, Архив СПЦе

Дужина свитка најчешће је износила од 5 до 20 метара, а ширина, тј. висина му је била од 5 до 40 см. За посебне сврхе - повеље, дипломе и др, свитак се задржао до данашњих дана.

У Александријској библиотеци, основаној у III веку пне, налазила се збирка свитака на којима је било исписано целокупно тадашње знање. Нажалост у великом пожару 47 година пне, уништено је око 700.000 свитака.

Диптих је староримски облик књиге. Састојао се од две повезане плочице од дрвета, слонове кости или племенитих метала, које су могле да се склопе. Са унутрашње стране, плочице су биле премазане слојем воска по којем се након хлађења могло писати. Спољашња страна је често била украшена резбаријама или сликама.

Диптих је касније садржавао три плочице (triptych) или више плочица (poliptych).

Кодекс је облик у којем су књиге израђиване почев од IV века нове ере. Састојао се од савијених листова папируса или пергаментa, а касније папира, који су слагани један у други и прошивани.

Корице су израђиване од слепљеног папира или дрвета, пресвучене кожом, и често су биле богато украшене. Кодекси су се затварали са једним или више кожних ремена, који су се примитивно копчали на насловној страни, и готово увек били оковани украсним ексерима са великим орнаментисаним главама. Ови украсни ексери су поред несумљиво декоративне улоге имале и ту да држе корице кодекса удаљене од подлоге, како би се на тај начин сачувала кожа којом су дашчице пресвучене, од хабања, гребања, влаге или од прљавштине.

Најзначајнија предност кодекса над другим прелазним облицима књиге је у његовом једноставнијем руковању, јер се књижни блок лакше отварао а листови су се исписивали с обе стране.

РАЗВОЈ КЊИГЕ У ДАНАШЊЕМ ОБЛИКУ

Према начину извођења, тј. израде текста и слике, од XVI века до данас разликују се књиге писане руком, штампане са дрвених плоча, штампане помичним словима и књиге добијене фототипографијом.

Рукописне књиге су исписиване руком на папирусу и пергаменту, а од XIII века и на папиру. До појаве првих штампаних књига у XV веку, рукопис је био једино средство стварања књига.

Рукописна књига се састоји од нумерисаних свешчица са једнаким бројем листова, најчешће 4 или 8. Више таквих свешчица спојене су шивењем у

Д, Архив СПЦ

Д, Архив СПЦ

књижни блок и повезане су даскама пресвученим кожом. Текст је писан специјално за то припремљеним бојама и често је украшаван различитим вишебојним орнаментима - иницијалима, вињетама, заставицама и минијатурама.

Рукописне књиге чуване су у манастирским библиотекама, црквама, дворовима и у приватним колекцијама. Највише је сачувано латинских рукописа, а српских рукописа у целом свету има око 6.000. Овакав начин умножавања књига био је веома развијен и у нашим земљама у средњем веку. Тако су преписани и чувено Мирослављево јеванђеље и Душанов законик.

Свака рукописна књига је индивидуално дело

са сопственим карактеристикама, за разлику од штампане књиге чији су примерци идентични.

Књиге отискиване са дрвених плоча су прве штампане књиге пре изума помичних слова. Са дрвене плоче се техником резбарења одстрањивало све оно што не треба да се орисне на папиру, а рељефни цртеж или текст који је остао, на папир се преносио премазом боје помоћу тампона или ваљка, и отискивањем типографском пресом. Ова графичка техника високе штампе назива се дрворез (ксилографија), а уједно је то назив за отисак.

Као графичка техника развила се у Европи у XIV веку у преписивачким и илустраторским радионицама да би се убрзао спори поступак умножавања књига рукописом и цртањем.

Прве штампане књиге израђене су техником дрвореза, и то код хироксилографских слика је рађена у дрворезу а текст је писан руком, док се код ксилографских књига у једну дрвену плочу урезивали и слика и текст. Техничко и уметничко савршенство у овој техници остварено је у делима Албрехта Дирера, Ханса Холбајна и других уметника и графичара.

Након проналаска помичних слова дрворез добија нову функцију и служи за репродукцију илустрација књиге. Данас је дрворез дисциплина уметничке графике.

Данашњи облик књиге, настао је око 1501. године, након Гутенберговог усавршавања штампарства техником покретних слова.

Књига нашег времена, као типографско-издавачки производ, је најеминентнији и најкарактеристичнији графички производ. Захваљујући високој

развијености технике и технологије, омогућено је стварање разноврсних издања по намени, облику и опреми.

Облик књиге је одређен графичким нормативима и условљен величином табака папира на коме се штампа, односно начином савијања, чиме се постиже правоугаони уздужни, правоугаони попречни или квадратни облик. Геометријски облик повежњака књиге може бити раван или заобљен. Формат књиге се наводи у центиметрима или милиметрима, и то тако што се прво наведе ширина, а затим висина књиге.

За грубо одређивање формата у библиотекарству користе се следеће вредности:

- до 15 cm - седец (16°),
- до 18 cm - мали октав,
- до 22 cm - октав (8°),
- до 25 cm - велики октав,
- до 30 cm- лексиконски формат,
- до 35 cm- кварт (4°),
- до 40 cm- велики кварт,
- до 45 cm - фолио (2°) и
- преко 45 cm- велики фолио.

ОПРЕМА КЊИГЕ

Писац одређује интелектуални садржај књиге, а све остале техничко-технолошке појединости у вези с израдом књиге, препуштене су издавачу и графичарима и обухваћене појмом „опрема књиге“.

Главни елементи опреме књиге су: величина, величина слога на страници, врста писма и величина слова, размак између редова, врста папира, врста повеза, књижни омот (овитак).

Основни облици опреме књиге су: класичан, репрезентативан и библиофилски, тј. експерименталан.

Опрема књиге мора бити усклађена са њеним садржајем и треба да има јединствену естетску концепцију. Опрема може да почне од текстовног дела или од повеза, тј. омота. Нема сумње да полазну основу опремања сваке књиге чини типографско писмо и његова читљивост, па опрема и започиње најчешће избором писма за слагање текста, величином подлоге за штампање и размештајем колумне (ширине и висине текста) на књижној страници.

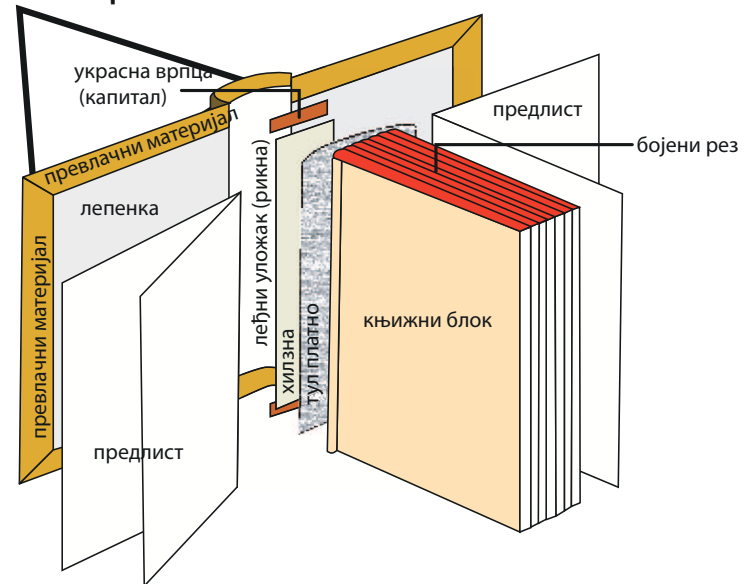
Књижни блок се састоји од књижних табака, логова или листова који су међусобно спојени у компактну и хомогену целину, шивењем или лепљењем специјалним лепилом у повежњаку. Остали елементи књижног блока су: предлист, означна трака, украсна трака, материјал за стабилизацију повежњака и обрзане површине.

Корице могу да буду флексибилне, од картона из једног дела (броширан повез) или од лепенке, пресвучене специјалним материјалом (платно, синтетика, кожа, пластифициран или лакиран папир, пластика) и украшене утискивањем наслова (тврди повез).

Повежњак књиге (рикна) има информативну и естетску функцију, јер је то део књиге који се у библиотеци види и по којем се одређена књига распознаје.

Омот књиге пре свега има естетску намену, јер је најчешће тако обликован и вишебојно штампан, а затим пластифициран или лакиран, да књига има лепши спољашњи изглед. Поред овога он има и функционалну намену јер штити корице и пресвлаку књиге од механичких и других оштећења и прљања као и комерцијалну, јер својим атрактивним изгледом потпомаже продају књиге.

КОРИЦЕ

*Макетна византијског
повеза коју је израдио
Александар Беклић*

ОСВРТ НА ИСТОРИЈУ ПОВЕЗА У СРБИЈИ

Историја повеза на нашим просторима недвосмислено је везана за политичке, економске и религијске прилике у земљи. Пошто је писменост у Србији почела да се развија под утицајем цркве, логично је и да су књиге које су за ту прилику коришћене, биле донете из Грчке и Русије, и приликом преписивања су служиле као узор и модел за повез новонасталих дела.

Српски средњовековни повези, заједно са руским, грчким и повезима осталих источно-православних земаља, спадају у ширу групу такозваних византијских повеза. Неки историчари појмове византија и византијски с правом оспоравају, будући да је тим именом немачки историчар Хероним Волф тек 1557. године први пут назвао Ромејско царство. Сходно томе, повез који је на тим просторима израђиван, могао би се с правом звати ромејски или још прецизније источно-православни, јер је рађен искључиво у православним земљама. Међутим, пошто се појам византијски одомаћио као коначан, често се користи као синоним за српски средњовековни повез.

Основна одлика овог повеза, управо оно што га потпуно разликује од повеза на Западу из тог времена, као и од савремених повеза, јесте његов облик са издуженим и равним хрптом.

Форма византијског повеза, дакле, није правилна, правоугаона, већ у хрптену делу, као и у деловима корица при самом хрпту, долази до овалног испупчења. Разлог томе, с једне стране, је оплитање заглавне, односно, капителне врпце, која се протезала не само дуж ивице повежњака књижног блока већ и једним делом дуж спољашњег дела обода даске. С друге стране, издужење хрпта било је условљено чињеницом да су корице византијског повеза истих димензија по ширини и по дужини са књижним блоком, то јест, да корице нису имале брид. Управо брид на корицама повеза на Западу, омогућавао је да се смести заглавна врпца, која није узроковала издужење хрпта. Зато су византијски повези чувани положено, јер је у супротном долазило до оштећења издужења, односно капице изнад заглавне врпце.

Све до тридесетих година XIX века, у Србији нису постојали градски повезивачи, и повезивање књига се углавном обављало у манастирским радионицама. У крајевима преко Саве и Дунава стање је било битно другачије, јер је и потреба за књигом била знатно израженија.

Слика приказује књигу штампану 1882 у Краљевко Српској државној штампарији. Књига је укоричена у црвени кожни повез и украшена слепим отиском и златотиском.

„...Материјалне могућности српских аутора су биле веома скромне, те су и поред унапред прикупљане претплате, тешко обезбеђивали и само штампање. Врло је вероватно да су ове књиге имале само меке корице, или су чак долазиле до читалаца у табацима. Имућнији грађани, интелектуалци, високи чиновници и поједине установе давали су те скромно пове-

зане или неповезане књиге домаћим мајсторима на повезивање. То су оне књиге чији је један део и до данас сачуван и чији су повези изванредни примерци мајсторског рада, који се по својим стилским особинама не разликује много од повеза рађених у било ком средњоевропском граду.“¹

Књиговезачки еснаф као засебан, се оснива у мају 1895. године, и бројао је 12 чланова. На њиховим мајсторским писмима стајало је забележено „мајстор пре еснафа“.

У то време књиговесци су свој занат учили на средњоевропским узорима. Кориштени су класицистички орнаменти за украшавање корица, углавном зато што је овај стил био у моди, а мотиви су бирали и примењивани у складу самим садржајем књиге. Сав књиговезачки алат такође се набављао у Европи.

Полукожни повез био је популаран и убичајен од половине XVIII па до средине XIX века. Углови и хрбат као и један део корица уз хрбат, израђивани су од коже а преостали део се прекривао мраморираним хартијом.

Украшавање корица је тада било резервисано искључиво за хрбат, на коме су се најчешће налазила рељефна ребра. Уколико су она једноставно била изостављана њихово присуство имитирано је отискивањем филета. Наслов, име писца, евентуално број тома и година издања, су се могли наћи искључиво на хрпту, што је било сасвим довољно за књигу која стоји усправно, међу осталим књигама на библиотечкој полици. Предња и задња корица се ту не виде, и

¹ Загорка Јанц, *Повезивачи српских књига*, 1981.

Глигорије, Глиша, Вазаровић (село Лежмир, Фрушка Гора, 1790 – Београд, 1848), био је први београдски књиговезац, књи-жар и издавач.

Занат је од 1825. до 1827. године учио у Бечу код познатог књиговезничког мајстора Франца

Хермана, а усавршио код чувеног Карла Хесингера. По повратку у Србију 1827. године, настанио се у Београду и отворио прву њижарску радњу у Кнежевини Србији. Када је у почела да ради типографија, Вазаревић је 1832. године постао и први српски издавач. Све до 1834. године, био је и једини књиговезац у Кнежевини Србији, па се сматра да је повезивао све књиге штампане у кнежевој штампарији.

Његова књижара била је и место где се окупљала тадашња интелигенција и одакле је ширила свој културни утицај. Био је у пријатељским односима са Вуком Караџићем, Димитријем Давидовићем, Јованом Хаџићем – Светићем, Алексом Симићем, Симом Милутиновићем, Јоакимом Вујићем. У тим дружењима и зачета је идеја о оснивању Народне библиотеке, која се по оснивању 15. фебруара 1932, првобитно налазила у његовом стану, потом у његовој кући а онда у Старом здању, док није пренета у

Српшењски устѡв,
који се данас чува у Архиву Србије

Министарство просвете, где је проглашена прво за „Правитељствену“, а касније за Народну библиотеку. Она се смарта претачом данашње Библиотеке града Београда и Народне Библитек Србије.²

Глигорије Вазаровић је на сопственом плацу на Врачару, на месту на коме је сматрао да су спаљене мошти Светог Саве, 1847. године, поставио велики дрвени крст – Вазарев крст, који се данас сматра првим јавним спомеником у Београду. По овом крсту је и цео крај добио назив - Црвени крст.³

² Српска енцикопедија, Том II, В-Вшечка, Нови Сад, 2013, 573; Српски биографски речник, 2, Б-Г, Нови Сад 2006, 281-282.

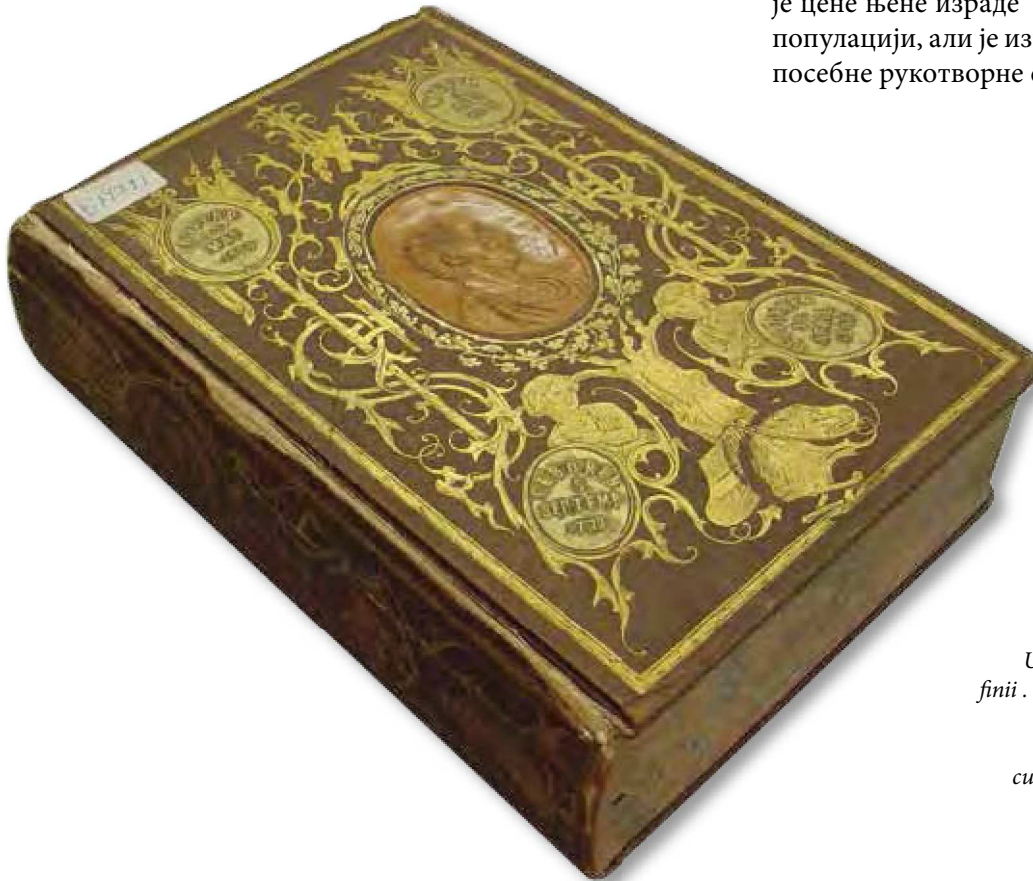
³ Каталог непокретних културних добара на подручју града Београда, на: https://beogradskonasledje.rs/kd/zavod/vracar/vozarev_crveni_krst.html

ради уштеде времена за било какву штампу, њихово украшавање је једноставно изостављено.

Даљим развојем штампе у XIX веку, јефтиније књиге су често остајале само у папирном повезу штампаним у штампарији. У исто време почињу да се појављују и корице у платну, на којима су најчешће у црној боји штампани орнаменти комбино-

вани са слепим отиском, а није ретко и да је поред тако украшених корица, на истима још одштампан и наслов у златотиску као и по неки орнамент или само украсна или равна једнострука или двострука оквирна линија. Повези у кожи су били углавном рађени по наруџбини.

Од XX века, књига постаје машински производ, од штампе преко начина повеза, закључно са израдом корица. Масовном производњом смањена је цене њене израде и она постаје доступнија широј популацији, али је изгубила на уникатности и осећају посебне рукотворне естетике.

BONFINIUS, Antonius
Ungerische Chronika / Antonii Bonfinii . - Frankfurt am Mayn : /s.n./, 1581
. - /12/,

382 str.: ilustr.; 34 cm quatuor
cum dimidia . - Stampano gothicom . -
ИАБ

Поступак израде књижног блока

ПРИПРЕМА ЗА РАД

Пре него што се уопште почне са процесом (пре)повезивања књига и израдом корица, потребно је припремити много тога. Најре треба расчистити простор за рад. Све сувишне материјале, и евентуално претходно кориштени алат одложити на своје место. Обрисати прашину и трагове лепка. Затим се на радну површину постави штампани материјал који треба повезати. Тај материјал може до књиговесца стићи у разним облицима и фазама рада, и то могу бити следећа стања:

- » само одштампани табаци папира
- » одштампани и савијени табаци папира
- » машински шивени табаци (готов књижни блок без корица)
- » већ укоричена књига којој је потребно направити лепше корице
- » књига која је оштећена и потребна јој је рестаурација

Одштампани табаци папира

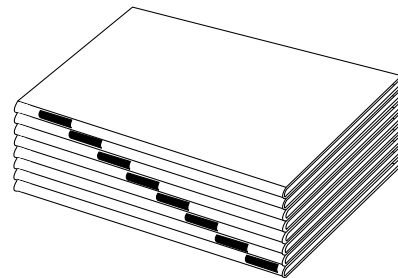
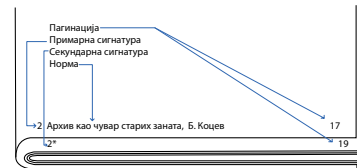
Уколико на повез добијемо тек одштампане табакe, њих је потребно савити и сложити по реду у једну целину. Код ових операција потребно је обратити пажњу на следеће ознаке на табаку:

Пагинација. То је ознака текуће странице у књижном табаку, тј. у књизи, часопису или новини.

Поставља се у средини белине или у углу листа, изнад или испод текста, по правилу на парним странама лево, а на непарним десно. Означава се арапским бројевима. У доради служи за правилно постављање табака приликом савијања, затим као средство за контролу логичког савијања табака, за ређање табака приликом сакупљања, а приликом преповезивања књига за раскидање табака књижног блока.

Примарна сигнатура је текући број табака, који се уписује на дну прве стране у доњем левом углу. Слаже се арапским бројевима мање писмовне величине од основног (текућег) текста. На првом табаку се не налази, јер га насловна страна довољно јасно обележава. Служи за постављање табака при ручном савијању, за ређање и сакупљање табака, приликом колационирања (сравњивања) књижног блока и за правилно раздвајања табака приликом преповезивања. Драгоцена је, јер се често на рад предају књиге у којима су многи листови исцепани, али сачувани, и потребно их је поново саставити у лог који је могуће шити.

Секундарна сигнатура је текући број табака означен као и примарна сигнатура, али са звездicom на дну треће стране савијеног табака, у доњем левом углу испод површине текста. Користи се за кон-

тролу табака приликом ручног савијања и за правилно постављање табака у машинама с округлим (степенастим) улагањем.

Норма је допуна примарне сигнатуре и налази се иза ње. Означена је именом аутора или кратким насловом књиге. Основна намена је јасно изражавање којој књизи табак припада јер се у великим штампа-ријама често штампа и више различитих књига, на више машина у исто време, па да би се отклонило могуће мешање два или више издања који су штампана на истом или сличном папиру и у истом формату.

Контролни знак је ознака на превоју штампаног табака између прве и последње стране. Означавана са кратком дебелим цртом дужине 3-5 mm а дебљине 2 mm. Контролни знак почиње од „главе“ табака и налази се на различитим висинама табака степенасто померен за једну дужину. Служи за визуелну контролу приликом сакупљања табака јер омогућава да се свака неправилност (измешани табаци, двоструки табаци или изостављање неког табака), лако и једноставно открију. Контролни знак служи као контрола тачности савијања табака јер се нетачно савијање приликом прелиставања књижног блока види између табака, што знатно умањује квалитет производа.

Технички угао је ознака на штампаном табаку која се налази на углу улагања табака у машину за штампање, односно, на углу који заклапају ивице табака које леже уз предње и бочну марку. Технички угао се обележава кратком пуном линијом или неким сличним знаком. Служи за тачно постављање табака на штампарску плочу, како би сви табаци били подједнако одштампани и за оријентисање приликом

улагања у машину за штампање с друге стране. У књиговезачкој доради технички угао олакшава поравнавање, сечење и савијање табака.

Угао за савијање табака је угао улагања у машину за савијање. Захтеви књиговезачке дораде су такви да технички угао улагања у машину за штампање и угао улагања у машину за савијање морају да буду на истој ивици табака. Једино тако ће се и код табака разних величина постићи непрекоран регистар савијања. Ознаке за поравнавање, резање и савијање су фино одштампане линије на ивицама табака које помажу да се егзактно и брзо утврди да ли су табаци квалитетно поравнати, на којим местима их треба резати и савијати. Ове ознаке се постављају на белинама које отпадају после коначног обрезивања графичког производа. Уобичајени назив је цајтна.

Користећи горе наведене ознаке, приступамо најпре савијању (уз проверу ознаке за угао савијања, примарну и секундарну сигнатуру и цајтне,) уз помоћ коштаног савијача фалцбајн. Затим савијене логове прикупимо и сложимо по реду (користећи се ознакама за пагинацију, примарну сигнатуру и визуелном провером контролног знака).

Уколико имамо времена тако савијене, сакупљене и сложене логове ставимо у пресу да одстоје. То радимо да би се превој што више сабио и по дебљини уједначио са осталим деловима будуће књиге. Ово је нарочито битно, јер треба имати на уму да ће код превоја доћи након шивења још и онолико конца колико има табака (осим у случају да се шије техником шивења „кроз два лога“ онда ће конца бити нешто мање, али ипак не дупло, јер и у том случају првих и задњих неколико логова шијемо техни-

ком по један лог. То ће за последицу имати поновни пораст повежњака па се пресовањем то нарастање колико-толико ублажује. Уколико немамо времена само помоћу коштаног савијача поново пређемо преко превоја и то тако што прсте леве руке поставимо на прикупљене табакe који смо претходно ушто-совали на глави и повежљаку, и поставили тако да је последњи лог на столу, а насловни (први) на врху прикупљених логова. Палац спустимо на сто и њиме подигнемо све логове од стола притискајући прстима по средини нагомилане логове тако да се не померају. Спустимо фалц последњег лога на сто и протљамо га савијачем у оба смера (лево десно у смеру ка глави и ногама). Затим отпустимо фалц следећег лога и поновимо претрљавање. Тако док не претљамо све фалцове.

Након тога, одређујемо врсту шивења коју ћемо применити. У односу на то, одређујемо какав ће предлист доћи на први и задњи лог, и дали је потребно књигу урезати - ајнсеговати, уколико се одлично за шивење са усеченим биндовима -везицама, или је довољно само оловком означити, и евентуално скалпером благо засећи - рицивати места на којима ће улазити и излазити игла-нузвез.

Озбиљан књиговезац користи за сва обележавања искључиво обичну графитну оловку или евентуално савијач, помоћу ког притиском оставља линију. Поред тога, приликом квашења повежљака након шивења, графитна оловка нема тенденцију да се раствара и разливањем пробија на унутрашњу страну папира, што се дешава при употреби фломастера и хемијских оловака.

Логови могу да се усецају тестером, ножем/ скалпером или синтерованом жицом. Данас се повез ради готово искључиво усецањем тестером, док је урезивање ножем или посебном узаном турпијм за дрво, ствар прошлости.

На обележеним местима, по линијама, тесером полако почнемо усецање. Када смо успели мало да начнемо логове, тестеру почињемо лагано да обрамо лево-десно, да би канал био шире усечен ка унутра него ка споља. Прорез настао засецањем скалпера налогу, има облик латиничног слова В (V). У случају усецања волфрамовом жицом за обарањем на страну нема потребе, пошто је она округла и оставља канал у облику латиничног слова У (U).

Ма чиме да вршимо усецање, потребно је водити рачуна да се не претера. Плитко, усечени канал ће за последицу имати донекле избочене везице које ће се после оцртавати на повежљаку, а предубоко, усечени канали ће бити видљиви на унутрашњости књиге, што ће веома нарушити визуелни осећај приликом читања, а и омогућиће превелико продирање

лепка, који може утицати на прљање листова и отежати отварање књиге.

Одштампани и савијени табаци папира

Овде се све понови као у претходном поступку само што се изостави савијање.

Машински шивени табаци (полуготов књижни блок)

За квалитетан кожни повез треба узимати искључиво књижне блокове шивене концем. Ово треба посебно нагласити приликом договарања о примању посла са штампаријом или издавачем који нам наручују посао.

Чињеница је да су машински повези јефинији и бржи, и са напретком технологије постигли су изврстан квалитет, који је код већине књига сасвим задовољавајућ, готово идентичан ручном повезу. То наравно не важи за трговачке и матичне књиге, које због своје величине (по формату) и дебљине, врше велики притисак на повежњак приликом отварања и самом потребом да се готово свакодневно отварају, захтевају специјалне повезе као што су деловодник, полу патент и патент протокол. Ти повези захтевају искључиво ручни повез.

Поступак када је цела књиг а већ укорићена и донета да јој се промене корице

Иако на први поглед тако не изгледа, ово је најтежи могући случај за рад. Уколико власник књиге жели да преповеже ново штампану књигу, најбоље је да у штампарији резервише, ако је у могућности, књигу у табацима. У том случају поступак припреме за шивење је већ објашњен. Поступак јесте дужи али

је избор начина шивења, типа предлиста и врсте израде корице практично бесконачан.

Следећа варијанта је да се донесе већ сашивен књижни блок. И тај случај је већ објашњен у претходном тексту. Нажалост, ниједан од два наведена случаја није увек могућ без личног познанства са неким у штампарији или са издавачем, који даље то тражи од штампара.

Зато се дешава да често нова књига, практично неотворена, дође на преповез или замену корица. То је случај када неко јефтино издање обрађује тему која је неком појединцу од велике сентименталне вредности. У том случају је потребно одвојити књижни блок од корица. Ово се изводи засецањем предлиста скалпером непосредно испред или тик при почетку узвишења које је остало као последица ојачавања тул платном. Затим се хирушки скалпер или сликарска шпахтлица пажљиво подвуку под тул и лаганим механичким померањем се одвоји од корица. Покушавање да се цео предлист сачува осуђен је унапред на неуспех. Савремени папири нису довољно чврсти да се лагано механички одвоје од корица, а покушај квашења ће због неревверзибилности ПВА лепкова (попут либрокола), или употребе кунстдрука за предлист, завршити без успеха. Са тим да ће поред упропашћеног предлиста вероватно доћи и до беспотребне нервозе због неуспеха и губитка времена. Ако је предлист штампан, потребно га је или унапред поново набавити или скенирати па одштампати пре него се са његовим скидањем почне. Након што се на описан начин књижни блок одвоји од корица, уклони се и остатак предлиста. Предлист се лагано механички одвоји од првог лога на месту где је залепљен и настави ако је тим поступком могуће и скидање са

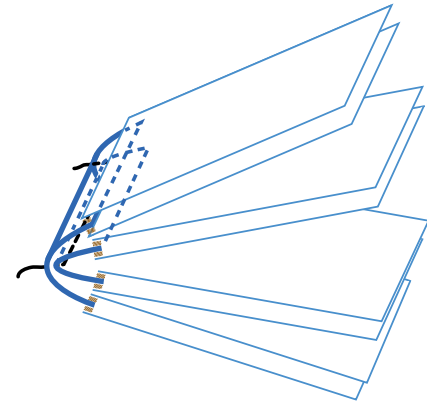
тул платна које је ојачавало везу са корицом. Ако то није случај, део са тулом треба пажљиво и са осећајем наклепирати (не преврћати), и онда хирушким скалпером уклонити преостали папир са тула. Потом утврђујемо да ли је књига шивена концем или је лепљена. Ако је шивена концем, покушамо да је округлимо ако је дебља од 2 цм и ако већ није округљена. Уколико је машински шивена концем, поступак округљивања је већ објашњен, осим што није потребно стављати поново капитал и означну траку.

Књигу шивену жицом кроз превој, ма колико поступак вађења кламера био мучан и досадан треба их све поводити, и поново шити испочетка. Уколико је само повезана лепљењем (техником бешавног повеза), потребно ју је потпуно разлепити и то најпре пажљивим одвајањем листова у групама, а потом и појединачно. Када је за повезивање кориштен термо лепак, листови ће се практично сами лако одвојити без икаквих оштећења.

За књиге повезане ПВА лепком техноком лепезе, потребно је водити више рачуна приликом разлепљивања листова, и потребно их је касније очистити ножем од вишка заосталог лепка.

Ово се ради тако што листове разређимо између палца и кажипрста наизменичним савијањем и исправљањем, попуштањем и прихватањем. Ово је слично разређивању приликом ручног повеза техником лепезе, с тим што се у овом случају листови не стављају у холц-пресу, већ се тако разређени полажу на сто. Као што се у ручној техници лепезе лепак наноси од себе ка споља, тако се и овде нож увек повлачи од себе ка споља, јер би се у супотном листови зацепили.

Уколико се види да је књига бешавно повезана, наручиоца треба упозорити да квалитет књиге није исти, као да су листови у логовима и могући за повез шивењем. Ипак и ту је могуће стање

поправити уколико се листови ручно саставе у лажни лог. Узане траке се исеку у две ширине од сличног папира и на њих се лепе појединачни листови по четири листа на сваку трачицу. Потом се тако добијени логови шију као и прави логови. Ово ће свакако утицати на пораст дебљине повежњака, али ће се књига лепо отворати и дуго ће трајати. Једина мана овог поступка је што је дуготрајан и осетљив, па је његова исплативост упитна, али је у сваком случају за препоруку ако наручилац није финансијски осетљив.

Постоји још један поступак када се листови лепо уштосују и поставе између два картона, а затим у холц-пресу. На хрпченом делу се тестером урежу места за канапе али не равно, већ укоси и цик цак. Овако засечене листове залепимо техником лепезе, пустимо их да се благо просуше, али не потпуно, већ тек толико да је површина лепка сува док је унутра још влажан.

Разлепљивање бешавно повезане књиге када је књижни блок здрав а листови цели, једноставним стављањем у нож за обрезивање, и одсецањем чита-

вог повежњака мало јаче од дубине лепка, брзо је и једноставно решење, али штети листовима који се на тај начин додатно скраћују. Ово се може примењивати за јефтине и једноставне повезе, док ту праксу треба избегавати када књигу треба повезати у кожу.

Уколико је књижни блок нарушен и на неким местима искидан или поцепан, а листови оштећени на најразличитије начине - нагорели или исцепани по ивици, зацепљени или потпуно исцепани код превоја, нападнути микроорганизмима, нагрижени од књишких мољаца или црвића, слепљени услед квашења, или када је хартија постала сувише крта због великог садржаја лигнина, листови пробијени услед исписивања ферогалотанинским мастилом чија је рђа почела да разара папир, итд, потребно је тако развезану књигу предати на конзервацију и рестаурацију искусним и овлашћеним стручњацима из те области.

Ово је чест случај када се књига са статусом културног добра преповезује у институцијама као што су архиви, музеји и Народна библиотека Србије. Неке од њих имају своје конзерваторске лабораторије као што су Народна библиотека, Архив Србије, Архив Југославије, Историјски архив Београда, Матица Српска, а од недавно и Историјски архив Шумадије у Крагујевцу. Са друге стране, за архивске институције локалног карактера ове послове обавља Државни архив Србије.

Када је реч о књигама у приватном власништву, ствари су мало компликованије. Процеси конзервације и рестаурације су изузетно спори и осетљиви, а материјали који се користе у тим поступцима су веома скупоцени. Ретко који власник се одважи да за конзервацију и рестаурацију своје књиге плати, практично, мало богатство. Поред тога питање је и ко је довољно стручан и оспособљен за такав рад. Као и у другим пословима и овде се знање стиче праксом и искуством.

Само стучно оспособљен кадар са искуством, зна како прати лист исписан мастилом које се раствара у води, или када је исписан са више врсти мастила, како третирати листове исте књиге који су нападнути различитим врстама штетних микроорганизама итд. Поред тога, познато је да бацил туберкулозе може у књизи преживети чак 200 година и зато је такве књиге потребно пре самог почетка рестаурације подвргнути различитим тестовима у за то опремљеним лабораторијама.

Под конзервацијом, подразумевамо све мере извршене на библиотечкој или архивској грађи које су изведене ради санирања било каквих оштећења на њима, а које продужавају њихов век трајања, успоравају њихово природно старење или их обезбеђују од разних других врста оштећења. Рестаурација представља довођење предмета рада у што је могуће ближе првобитан изглед. Обе операције би требало да подразумевавају строго придржавање конзерваторских и рестаураторских правила.¹

¹ Вера Радосављевић, Радмила Петровић, *Конзервација и рестаурација архивске и библиотечке грађе и музејских предмета од текстила и коже*, Београд: Архив Србије, Нови Сад: Архив Војводине, 2000.

ИЗРАДА ПРЕДЛИСТА И ОДАБИР ВРСТЕ

Предлистом нативамо лист који спаја књижни блок и корице. Улога му је да улепшава унутрашњи изглед корица. Ово се постиже одабиром тонираног папира у складу са бојом пресвлаке. За кожане повезе се могу користити и предлисти са мраморираним папиром. Понекад, по жељи аутора, дизајнера или издавача, предлист може бити и одштампан у штампарији, а мотив који се штампа мора бити усклађен са темом коју књига обрађује.

На пример, историјска књига може имати на предлисту одштампану неку фотографију из периода о коме говори, или детаљ неке уметничке слике са истом темом. Мотив у једној боји (сивкаста, зеленкаста или сепија) далеко је складнији са, на пример, кожом корицом која је једнобојна, него са фотографијом са јарким колорима и израженим контрастима.

У процесу рада, предлист има улогу и да заштити књижни блок од оштећења и прљања. Он може бити сасвим једноставан, попут обичног налепног предлиста, затим елегантан, који оставља утисак луксуза, као што је свилени предлист, нарочито ако се користи моаре свила, предлист са кожном траком (ледерфалц) или компликовани али изузетно јаки и трајни, попут предлиста за патент протокол.

Где је могућност избора велика, тамо су и веће могућности за погрешан избор, што је чест случај у одабиру предлиста. Много је елемената који утичу на правилан избор врсте предлиста као и материјала за његову израду.

Ако смо добили неповезану књигу (књигу у логовима или табацима), сав избор је наш, као и одговорност или заслуга за погрешан или исправан избор. Али када је књига већ повезана и потребно је преповезати, све зависи хоћемо ли чувати већ постојеће корице, или их мењати. Уколико се корице чувају, добар избор предлиста би био што сличнији, не само по боји него и по врсти папира, његовој граматици, као и типу, већ постојећем предлисту, који ће највероватније бити оштећен ако је са постојећом корицом спојен ПВА лепком. Уколико мењати обичне индустријске корице, кожным или полукожным, онда и избор предлиста може бити богатији, бар што се тиче материјала. Али и ту постоји проблем, уколико је књижни блок здрав и чврсто повезан, прошивни предлист је практично немогућ, па је тако налепни готово једини избор.

Грамота папира такође је битан фактор у одабиру материјала за израду предлиста. Иако је убичајено да се користи нешто јачи папир од оног на коме је књига штампана, та разлика мора бити ипак релативно мала. На књигу штампану на 80 грамском папиру предлист би могао да иде од 90-110 грамски папир. Стављати полукартон или 140 грамски папир на књигу штампану на танком библијском папиру би било не само естетски погрешно него би временом довело до оштећења листова првог и последњег лога, јер би предлист као јачи боље подносио притисак на-

презања при отварању него библиски папир, који би у том случају био изложен већем напрезању.

Такође је битан услов и каква ће врста корица доћи на књигу, готова корица у коју се књижни блок једноставно убацује, дозвољава обичан налепни предлист, јер терет отварања не пада на сам прегиб предлиста, него га превој (размак између корица и рикне - фалц) корица преузима на себе. Ако се корице раде директно на апресованом књижном блоку, онда је избор неког од јачих прошивних предлиста неопходан.

Битно је и водити рачуна о историјском сагласју повеза са врстом предлиста и папиром од кога се он израђује. На повез из XIV века не би требало стављати кунстдрук или неки мраморирани папир са дезеном из XVIII века. Такође ни штампани папири не долазе у обзир.

Нажалост, многе су књиге упропаштене смо зато што је неком књиговесцу пошто-пото стало да се докаже, па је онда скромно али складно украшене корице у полукожи скидао, да би их заменио са целокожним корицама претрпаним орнаментима из неодогуарајуће епохе, а предлист од квалитетне памучне хартије, заменио машинским путем штампаним мраморираним папиром. Често, чак и штампаним на ласерком или још горе инк-џет штампачу. Овакву праксу би требало прекинути, пре свега правилном обуком у школи, радионици или установи у којој је књиговезац запослен.

Присуствовање изложбама, или јавним радионицама повеза, које нису честе али ипак постоје, требало би да буде не само део опште културе, или

тек пријатељска поршка колеги, него незаобилазно место за размену искустава и сучељавање различитих идеја и визија. Интернет пружа такође драгоцене могућности за усавршавање и треба га користити.

Немогуће је набројати све врсте предлиста које постоје, јер је много мајстора током дугог периода историје повеза долазило на разне идеје шта би се где могло побољшати и унапредити. Навешћемо само оне који су били најчешће употребљавани на овим просторима, почевши од најједноставнијег налепног предлиста ка сложенијима.

Једноставан (обичан) налепни предлист

Израђује се од тек нешто дебљег, по граматури јачег папира од оног на коме је штампана књига. Након што се искроји у деклишеру или графичком ножу ако је серија у питању, положи се један на други, и на макулатури постављеној да прими вишак лепка, разређи се по 3-4 милиметара и лепи се на први лист првог лога и последњи лист последњег лога. Ако су логови предвиђени за машинско шивење потребно је да буде удаљен бар 1 mm од превоја, како током шивења не би био пробушен. Боја папира треба да је усклађена са бојом корице, али мора да буде бар мало светлија. Може бити и штампан са мотивима из књиге, или тониран са једне стране. Користи се искључиво када се књига убацује у готове корице и чешће ако је машински шивена јер онда тул платно

које прелази на корицу осигурава чврсту везу између корица и књижног блока.

Појачани предлист са невидљивом траком платна

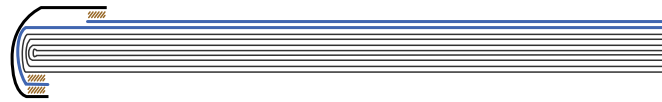

То је, у ствари обичан налепни предлист, само што се на њега још налепи 2-2.5 cm широка трака платна, тако искројена да јој смер влаканаца буде паралелан са повежњакком. Када се направи обичан налепни предлист, на радну површину се постави макулатура, и на њу се положи припремљена трака платна широка 2-2,5 cm једнака висини предлиста (који је једнак висини лога) лицем према подлози. Четком нанесемо лепак и равномерно га размажемо. Траку окренемо попреко и на њу поставимо предлист тако да вири 4 mm. Затим, тај вишак пресавијемо и залепимо за табак. Након што се књижни блок сашије, обреже, по потреби округли, рез евентуално украси и књижни блок убади у корице, трака платна се више не види.

Овај предлист употребљава се за израду руком шивених књига, најчешће на пантљике, а искључиво се користи за састављање књижног блока и готових корица.

Предлист са видљивом траком платна

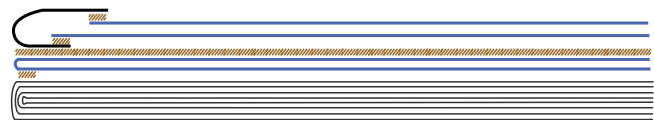
За израду овог предлиста потрбна су 4 листа папира, по висини једнака логу, а по ширини 4-5mm шири од лога као и 2 траке платна по висини једнаке

логу и широке 2 cm. Затим се два листа по ширини сузе за 15 mm. Један шири папир постави се лицем на лице првог ужњг. Разреде се по 4 mm, намажу лепком, и поравнају по страни супротној од стране на коју је нанет лепак. На њих се онда поставе траке платна. Након сушења, и овај предлист се подавије за лог, као и у претходном случају. Када је књига готова, при отварању трака платна остаје видљива и то на оној страни где се саставља са корицом.

Употребљава се код бољих руком шивених књига, најчешће на урезане биндове, али се може применити и код књига са повишеним биндовима. Овај предлист дозвољава апресовање књига и израду корица директно на књизи.

Предлист са двоструком платненом траком

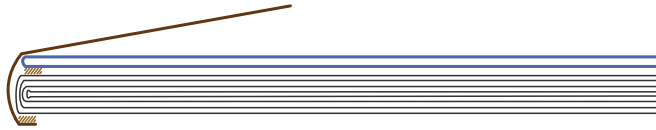

То је практично обичан налепни предлист који се овде назива „прелазни“ и на њега се још накашира предлист са мало видљивијом траком платна. Прави се тако што се искроји трака платна ширине 3 cm (као и у свим случајевима по смеру жице паралелна са рикном и једнака по висини са логом), и на њу се са лица налепе два листа папира, и то тако што се

разреде и намажу по ивици 5 mm широко лепком. Папири се спусте на траку платна и запресују се. Ово се може радити у преси између лепенки и дашчица, али и у преси деклишера.

Када се спој осуши, траку платна савијемо тако да једна трећина буде са једне, а две трећине видљивог дела платна, са друге стране. Намажемо са полеђине страну која је видљива $1/3$ и каширамо је на налепни предлист. Између листова положимо триплекс или тању лепенку, испод и изнад њега поставимо по лепенку и ставимо међу дашчице. Све то ставимо у пресу да се суши. Користи се за разне повезе.

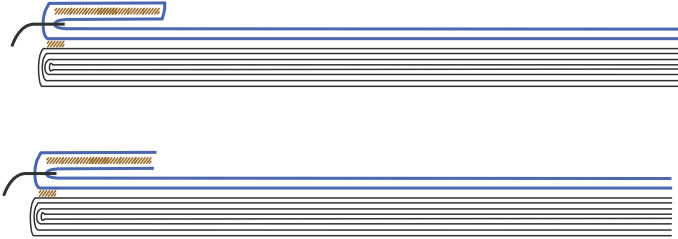
Предлист са крилцем

Може бити било који предлист, с тим да се на њега дода још један лист папира (најчешће натрона), који је по висини једнак са књижним блоком а по ширини је дупло ужи. На тај лист се намаже 5 mm широко лепак. Претходно припремљени предлист се положи на њега, и то тако да не додирује лепак него да је готово на његовој ивици. Затим се део намазан лепком превије (заруби) и залепи за предлист.

Најчешће се употребљава за француски повез, а дозвољава апресовање књиге и израду корица које се раде директно на књизи. Често се током рада делом цепа, након што се један део налепи на корице.

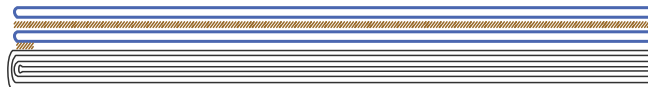
Засебни налепно - прошивни папирни предлист

Један је од најстаријих али готово заборављених врста предлиста. Нема превелику снагу, а његова припрема није дуга, осим што је потребно чекати неке операције. Израђује се на следећи начин: довољно велики папир савијемо на пола и искројимо тако да буде по висини једнаклогу, а по ширини бар 4 cm шири одлога. Спољне ивице поравнамо са логом и обележимо предлист за савијање. Савијемо га на супротну страну и залепимо узано нанетим лепком (3-5 mm) на први и испод последњеглога. Када почнемо са шивењем, крилце прошијемо као да се ради о обичномлогу. Затим шијемо књигу до краја. Тек након што се направе корице, крилце се просеца по средини, тако да добијамо два крилца која се лепе за корицу једно за другим. Након сушења за корицу се лепи и предлист. Овакав предлист може се радити и од два листа, који се саставе и савију, а затим се ради све као и у првом случају.

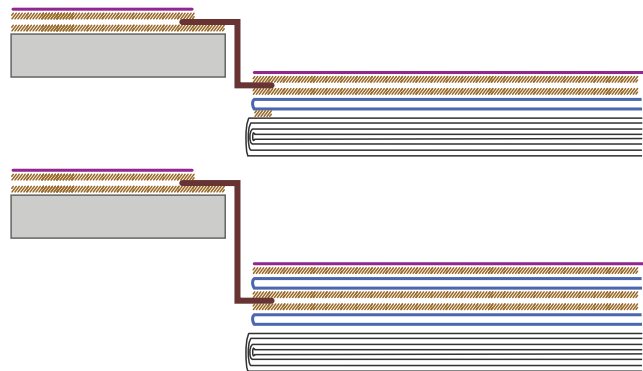
Ова врста предлиста користила се за израду раних кодекса и првих штампаних књига.

Двоструки налепни предлист

Двоструки налепни предлист се добија тако што се два налепна предлиста каширају један на другог. То наравно, има смисла само ако је горњи, онај који иде на корице, мрамориран или одштампан. Користи се за многе повезе, с тим да преко њега обавезно дође и део тул платна. У противном нема велику издржљивост.

Предлист са кожном траком (ледер-фалц)

Ово је посебно интересантан предлист. Примена му је код изузетно луксузних кожних повеза. Израђује се тако што се на обичан налепни предлист додаје још и кожна трака од стањене али чврсте коже. Папир се савија као за налепни предлист, по превоју се са једне стране намаже лепком у ширини 4-5 mm.

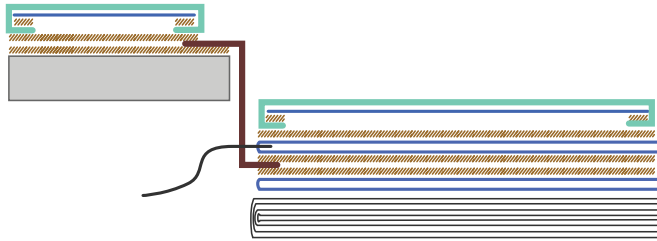
На њега се положи претходно исечена трака коже и то тако да је лицем према горе. На њу се лепи исти папир, као и први бели за налепни предлист, с тим да је на овоме са једне стране накаширан мраморни папир. Са супротне стране се намаже целом површином и налепи преко првог листа тако да улепљени део траке остане невидљив.

Могућа је и друга варијанта. Уместо другог налепног предлиста на који је каширан мраморни папир, на први предлист се накашира мраморни папир тако да покрива налепљени део коже и цео остатак белог предлиста. Када се књига сашије, округли и апресује, онда се на њу додају корице. Када се корице споља пресвуку, тек онда се отворе, и на унутрашњу страну се лепи кожна трака. Кожна трака се може залепити цела, може се исећи под углом од 45 степени и онда налепити на корицу. Тек онда се кроји мраморни лист који се лепи на корицу, а који је од истог мраморног папира као и онај налепљен на предлисту. Тај део који се лепи на корицу се зове дублур.

Користи се за француске повезе у целој и полукожи. Изумљен је у Франуској 1750. године. Изузетно је декоративан и квалитетан.

Свилени предлист

Прави свилени предлист је релативно сложен за израду и захтева велику вештину. Пре свега је потребно знати, да се свилени предлист у време када је измишљен израђивао од праве свиле, која као и свака тканина, има тенденцију да се расипа ако није

подавијена. Поред тога, треба знати и да је порозна, и да би каширање свиле на папир за последицу имало пробијање лепка. Због тога се дошло на идеју, да се свила постави на 1 mm ужи по ширини и висини, лист од обрезаног лога, и на њега налепи, тако да се лепе само они делови свиле који се подавију испод папира. То значи да се тако папир кроји тек када се књига направи и пресвуче у кожу, јер би у противном могло доћи до расечања свиле при обрезивању да се то ради пре шивења као са већином осталих предлиста.

Дакле, предлист се прави тако што се на налепни предлист постави кожна трака као и код ледерфалца с тим да се овај пут она стави испод њега и залепи за лог. Књига се сашије, обреже и апресује (или апресује па обреже ако се ради обрезивање на плугу), израде се корице а кожна трака се залепи на предњу корицу. Папир на који се поставља комад свиле кроји се по висини и ширини лога за 1 mm уже ако је свила тања или 2 mm ако је свила дебља. Сама свила се кроји

тако да са сваке стране прелази 7-10 mm. Крајеви који виरे се подавију и залепе на ивице папира намазане лепком. Када се свила осуши, папир се лепи на налепни предлист.

Други комад се ради као и дублур на ледерфалцу. Ивице корице се украсе, и у односу на простор кроји се мањи папир, као и у случају који се лепи на налепни предлист. Када се осуши, налепимо га на унутрашњу страну корица.

Данас постоје и синтетички материјали са ефектом моаре свиле који долази већ каширан на папир. Он делује лепо за пресвлаку, јер се она подавија под корице и предлистом се покрива, али га је због могућег расипања не треба користити за предлист. Поготово не тако да се ради као двоструки налепни предлист и то на књизи на којој се ради бојени рез. Свила ће у том случају упити боју или воду и лоше ће изгледати када се отвори.

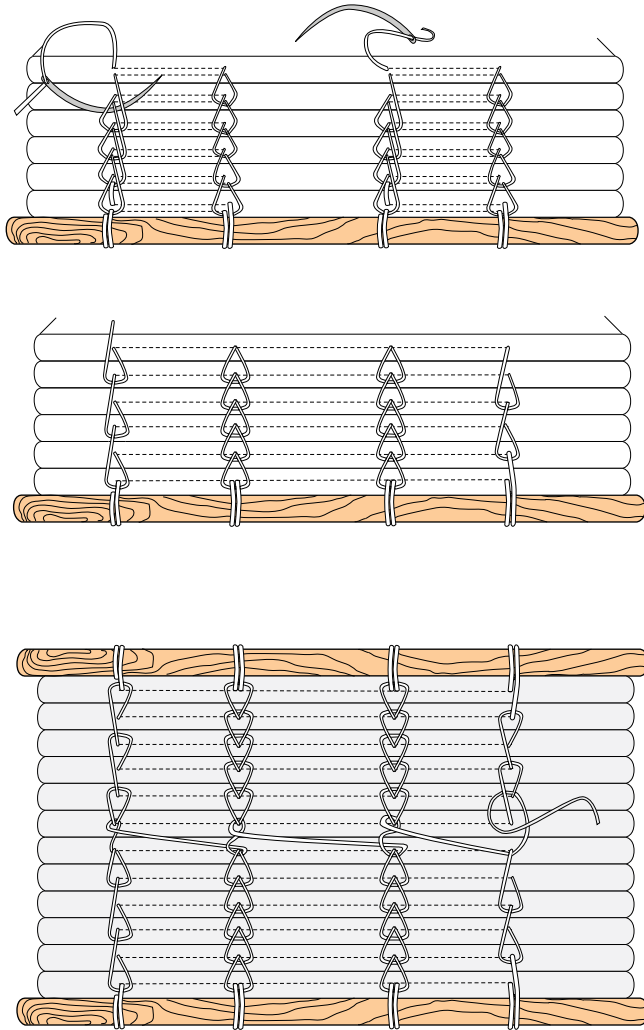

ТЕХНИКЕ ШИВЕЊА

Шивење је далеко најквалитетнији начин повезивања. Књиге су током развоја мењале свој облик и материјале од којих су прављене, па је и процес шивења трпео развојне промене током времена.

Како су у свом настанку књиге повезиване у манастирима, тако је и избор врсте повеза зависио од креативности и умешности монаха који су се тим послом бавили. У доба када су књиге исписиване руком и осликаване, повез није захтевао нарочиту брзину у раду. Временом, како је процес штампе убрзавао израду штампаних листова, тако је и потреба за брзим повезивањем расла. Смишљани су једноставнији начини шивења, а када ни то није дало задовољавајуће резултате, конструисане су машине за повез. Најпре су то биле машине за шивење жицом, а касније и концем. Овај технолошки напредак је убрзао и појефтинио процес настанка финалног производа, али је зато за последицу имао опадање квалитета. Појавом синтетичких лепкова бешавни повез је због своје брзине преузео примат и економски циљ је постинут, али је то довело и до драстично убрзаног пропадања књиге, некада већ након првог или другог читања.

Ланчasti повез (повез на омчице) спада у најстарије врсте шивења књиге. На тај начин су повезивани кодекси, нарочито на просторима Византије.

Поступак израде је следећи: најпре се иглом пролази кроз отворе на дашчицама које су исечене у истој висини и ширини као и логови. Затим се кроз отворе на логовима (настале засецањем ножем или тестером у преси), који су претходно обележени тако да прате отворе на дашчицама, улази и пролази кроз сам лог до следећег отвора, где се излази из њега и иглом се пролази кроз рупу на корицама. Затим се конач или враћа у исти отвор, и затим наставља даље до следећег отвора у логу, где са све понавља. И тако све до краја, односно до последњег отвора на логу. Када игла прође кроз корицу, излази из ње и улази у следећи лог који се постави на претходни и иде се у смеру како је приказан на слици. На следећем отвору игла излази и провлачи се испод омчице која већ постоји између претходног лога и корица, и затим поново улази у лог и наставља до следећег отвора где се све понавља до краја шивења. Постоји и запис према коме се не шије цела књига одједном него се шије од корице до половине и од последње корице уназад до средине. Након тога се те две половине саставе прошивањем.

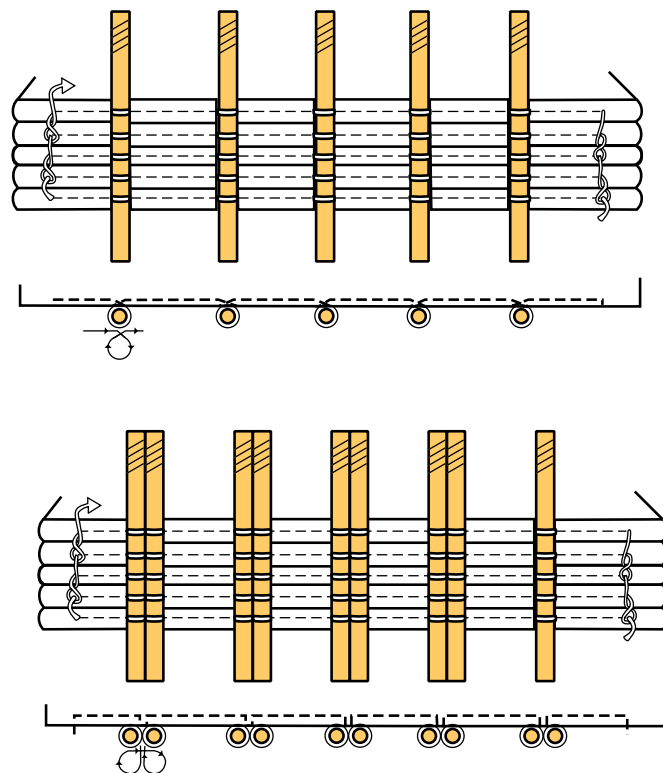
Како је овај процес у једном тренутку био напуштен као спор и неадекватан, пао је у заборав. Тако да данас, оно што о њему знамо, заснива се у главном на основу штурих писаних трагова и на искуству реставратора при развезивању књига повезаних на овај начин. Један од њих је и сепарат Радомира Ерића који је настао на основу његовог конзерваторског дневника у коме се види да је повез радио помоћу хеклица.⁸

Шивење на повишене биндове такође спада у нараније врсте повеза. Њиме су повезивани западно-европски кодекси и неки каснији повези књига.

Сви логови књиге сакупе се и уштосују у леђном делу и на глави књиге. Ставе се између лепенки и стегну у холцпресу, тако да повежњак вири на горе. Ту се одреди и обележи простор за евентуално обрезавање. Затим се одмери две дебљине ребара – канапа, око којих ће се касније шити. Тај простор се обележи у ногама књиге а остали простор подели се на одређен број једнаких делова. Уобичајено је пет поља, али може бити и више ако је књига великог формата, или свега четири поља, што значи да имамо три канапа. Ова поља обележимо обичном графитном оловком. Можемо их тако оставити, али је боље благо их засећи склапером или још боље тестером. Ако смо се одлучили за засецање, морамо водити рачуна да то буде плитко, јер ће у противном канапи улећи у рупе. Затим благо зарежемо и места за нузвез близу главе и ногу књиге.

Око положаја нузвеза је одувек било пуно приче. Мање од два сантиметра од главе и ногу је опасно, због поновног преповеза, а драстично више од тога ослабљује чврстину књиге. Постоји и теорија да се нузвез обележава тако да је у равни са почетком маргине (на ивици штампаног дела), али то не треба узимати у обзир када су маргине намерно остављане велике.

Урезавање се, као што је наглашено, врши веома плитко и служи за лакше пробијање игле. Уколико се изостави, повез неће бити лошији, али ће се трошити више енергије на пробијање фалца, поготово ако се ради са дебелим старим папиром или лого-

вима од пергамента. Затим се књига извади из холцпресе и ако је зарезана, чисти се од трагова пиљевине. Последњи лог се постави на рам за шивење и према распореду који смо обележили или засекли, поставимо канапе. Помоћу навоја подесимо висину горње греде рама и тако затегнемо канапе. Канапи могу бити распоређени као сами или као двоструки. Уколико је потребно, додмо неки изабрани предлист.

Поступак за једноструко шивење је следећи: када смо на рам за шивење поставили доњи лог тако

да је последња страна књиге положена на пресу, а прва страна улогу гледа на горе и поставили у раван са каналима (тако да дођу на место обележено оловком или благо урезано) узимамо иглу и конач. Уђемо иглом у коју смо увукли не мање од пет и не више од шест дужина конца (ово зато што би са мање од пет пречесто били у ситуацији да настављамо конач, а са више од шест би се много мрсио). Конач мора бити памучни (може онај за хеклање) који провучемо кроз грудвицу природног пчелињег воска. Ово ће мало ублажити мршење конца, али битније је то да ће га на природан начин импрегнирати и заштитити од влаге лепка, атмосферске влаге и штетних микроорганизама. Затим улазимо иглом у лог код места обележеног за нузвез.

Шивење се почиње од ногу, а код додавања следећег лога води се рачуна о томе да се равна у глави. Иде се до првог канапа кроз лог и излази кроз рупицу, тако да игла прође иза канапа у односу на место уласка у лог. Затим игла обиђе канап и затегне се. Притом се води рачуна да крај конца не прође у унутршњост лога него да остане да вири напоље бар 3-4cm. Обишавши канап, улази у исту рупицу, али из смера испред канапа, у односу на улазну тачку на почетку лога. Даље иде до следећег канапа и поступак обилажења, затезања и поновног улажења се понавља на идентичан начин до нузвеза на супротној страни, и ту игла из првог лога једноставно изађе напоље. Одмах изнад се постави претпоследњи лог, поравна се палцем леве руке (прсти леве руке су положени у средину лога и благо га притискају на подлогу), а десном руком се игла уводи у други лог на месту обележеном или зарезаном за нузвез. И даље,

цео поступак се понавља до следећег нузвеза, где игла напушта други лог и излази напоље.

Након што се затегне, веже се омчицом са делом конца који је остао да вири ван улаза у први лог. Кад се веже омчица, улази се у следећи трећи лог и ту се, као и код прва два, уђе кроз нузвез. Лева рука прихвати иглу и води до првог канапа, гура иглу ван по истом принципу иза канапа у односу на смер уласка у лог, десна рука је прихвата и извлчи и затеже, након чега је, обилазећи канап, враћа у исту рупицу, и тако све до следећег нузвеза.

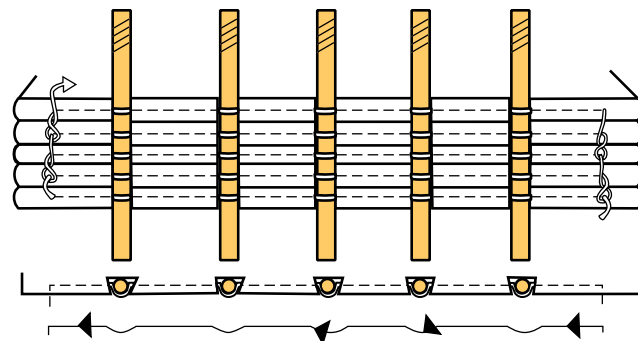
Ту игла излази из трећег лога, али не иде изнад у четврти, него са спушта и провлачи између првог и другог и ту прави омчицу. Тек онда улази у четврти лог. Тај поступак се даље понавља при излажењу из сваког лога до краја књиге. За разлику од шивења на омчице, где се шити може и седећи нормално за столом, и шити само десном руком, овде се мора седети бочно у односу на ивицу стола а рама за шивење је постављен уз ивицу. Ово је стога што рама за манипулацију и потребно је дохватити иглу ако је књига великог формата. Следећа битна напомена код ове врсте шивења је да је затезање потребно стално вршити јер је једном лабаво остављени конач око канапа већ код следећег канапа немогуће затегнути. Након што се цела књига сашије, канапи око којих смо шили књигу се скину са рама, или се одсеку, с тим да не смеју бити одсечени на мање од четири до пет сантиметара од ивице књиге.

Код шивења на двоструке канапе све је идентично, осим што су у том случају излази између њих, обилази се (и затеже) око ближег канапа, али се не улази у рупицу, него се продужује између књиге и ка-

напа, и обилази око другог, и између првог и другог се поново улази у рупицу. Ово је нешто спорији начин шивења него на једноструки канап, књига шивена на овај начин се још теже отвара при читању али је чвршће повезана и далеко лепше изгледа када се заврши. Овако шивене књиге се даље најчешће апресују.

Шивење на усечене биндове је само на први поглед повез сличан претходном, али је у суштини битно различит. На рам за шивењ постављамо онолико канапа колико имамо канала и распоредимо их као што је и распоред на усецима. На последњемлогу оловком обележимо места која смо на другим логовима усекли. Према том распореду га поставимо на рам за шивење, такође лицем према горе, као и у првом начину. Ово генерално важи за све врсте шивења да се почиње од последњег лога према првом, осим у варијанти византијског повеза где се тако шије до пола књиге.

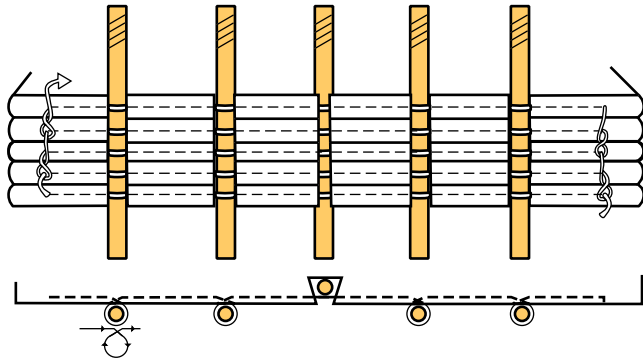
Конац се одмери на дужину 5-6 логова и провуче кроз восак. Затим се у лог улази на месту где је означен нузвез. Сада на првом логу излази око 2mm пре канапа и канап се обилази споља и улази се у лог око 2 mm иза канапа. То се понавља онолико пута колико канапа има. Ово се ради зато да би избегли да биндови почну да се расчешљавају тек од ивице лога, него да се расчешљани биндови распореде између тих неколико милиметатара након округљивања и апресовања. Када изађе из другог лога на месту нузвеза, конац се веже са оним делом конца који је остао да вири на улазу у први лог. Након тога, улази изнад у већ благо нарезани нузвез на трећем логу. Одетле се игла води левом руком до првог канала који је сада на раму већ постављен тако да канап улази у њега.

Канап се само наоко обилази са спољне стране, а у ствари само се пролази поред њега, што се јасно види када се конац затегне. На последњем нузвезу се поново врши везивање омчице провлачењем игле испод нузвеза претходног лога и пребацивањем конца преко шиваће игле. И тако до прва два лога где се понавља поступак са последња два. Након тога се књига на исти начин уклони са рама и канапи се расчешљају.

Овај начин је далеко бржи од шивења на повишене биндове, и задржао се у пракси и дан-данас. Такође омогућује израду корица са широким прегибом али и апресовање књижног блока до угла од 90 степени што омогућава израду француског повеза.

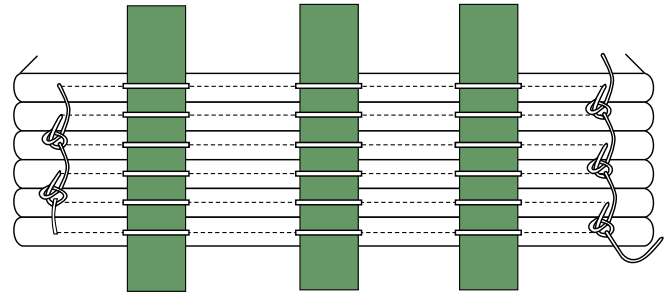
Комбиновано шивење на повишене и урезане биндове се некад примељивала када се хтело да се у урезана или такозвана прескочена поља, отисне неки интересантан али велики орнамент, који због величине није могао да стане у поља између нормално распоређених биндова. Поступак је прилично јасна комбинација претходна два, с тим да је поступак

издвајања прва и задња два лога, као и начин шивења на исти начин испред и иза канапа, примењује и на овај случај. Ако је некад и био заступљен онда то одавно више није јер се такав спољњи утисак може добити и шивењем на урезане биндове, с тим да се на рикн додају лажна ребра код везица, а жељена места се једноставно прескоче. Ипак, дође ли нам у руке на поправку књига шивена на овај начин, на исти је начин треба и преповезати. Ако треба да урадимо нову по таквом узор, онад су урезане везице далеко мударји избор.

Шивење на траке платна (пантљике) је изузетно квалитетна врста шивења. Траке платна су дошле као логичан избор јер, за разлику од повишених биндова, омогућавају врло лепо отварање књиге. За разлику од усечених биндова, не виде се на унутрашњости књиге, него су листови цели и ако је књига опремљена илустрацијама преко обе стране, конач не смета пуно визуелном утиску. Такође, не захтева озбиљнију припрему за повез.

Сам поступак је следећи: на први и последњи лог се дода одговарајући предлист. Последњи лог се

постави на рам за шивење лицем према горе. Конач се одмери да је дужине 5-6 логова, и провуче се кроз восак. Затим се у лог улази на месту где је означен нузвез. Сада на првом логу излази око 2mm пре пантљике и пантљика се обилази споља. У лог се улази по пар милиметара иза пантљике и игла се води до испред следеће пантљике. Ово се понавља онолико пута колико траке платна имамо на раму. Кроз следећи нузвез, конач излази и улази у следећи лог, који поравњавамо палцем на исти начин као и у претходно описаним техникама.

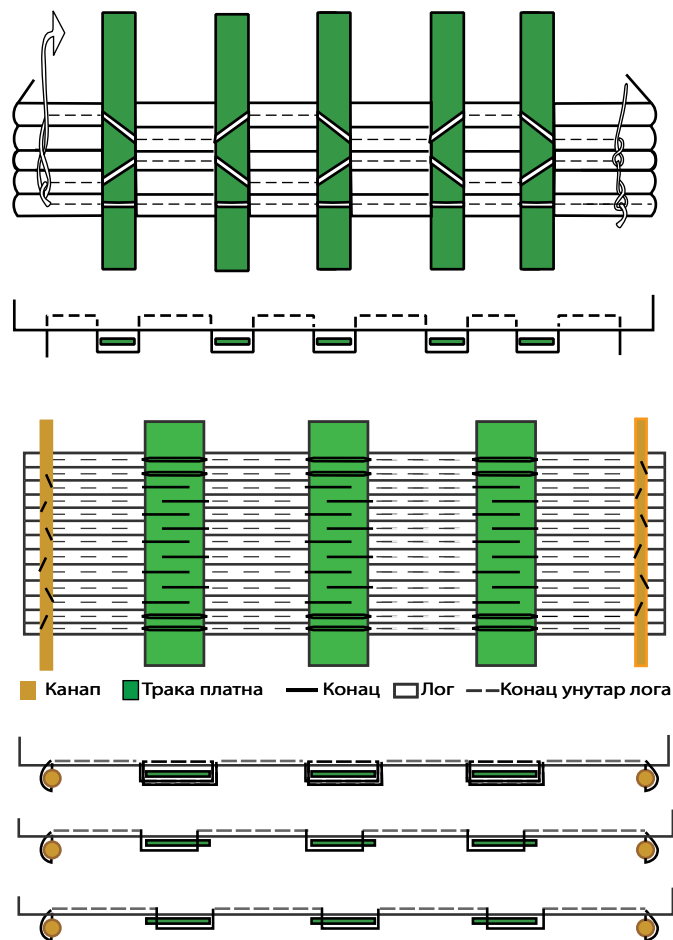
Затим поново као у претходном логу, улазимо испред траке платна, обилазимо споља и улазимо иза траке. Када изађе из другог лога на месту нузвеза, конач се веже са оним делом који је остао да вири на улазу у први лог. Након тога улази изнад у нузвез на трећем логу. Одете се игла води левом руком до испред прве пантљике. Поступак обилажења и улажења у лог се понавља до следећег нузвеза. На последњем нузвезу се поново врши везивање омчице, провлачењем игле испод нузвеза претходног лога и пребацивањем конца преко шиваће игле. И тако до

краја првог лога. Повремено је потребно помоћу савијача или игле којом шијемо, претрљати сашивене логове притискајући их према доле. Ово се ради зато да рикн не би превише нарастао, већ да би се крајц упресовао у папир. Наравно када је папир дебљи то је лако постићи. Код библијског (танког) папира, то нема превише смисла осим да се крајци који вуре преко трака поравнају.

Примењује се за повез књига које се често отварају. То је рецимо случај у библиотекама. Нарочито јавним или универзитетским. Посебно је користан ако се нека књига још и често фотокопира. Ова техника шивења је настала тако што је трака платна заменила кожане ремене који су се на повежњаку оцртавали једнако, ако не и јаче, јер су били шири од повишених биндова.

Кожне траке се шију на исти начин као и повез на повишене двоструке биндове. Из лога се излази кроз просечену средину траке, обилази се прва половина, између кожане траке и лога се провуче игла и обиђу се обе половине, затим се крајц у лог врати кроз средину траке. Даље се све ради на исти начин, са понављањем и подвезивањем на нузвезу. У неком тренутку, кожане траке - ремене су замениле траке исечене од пергамент. Касније је пергамент замењен траком платна.

Такође је могуће шивање и кроз два лога, а разлог је уштеда у порасту рикна код књига са много логова. Када се шије по један лог, онда рикн порасте за онолико дебљина крајца који користимо колико има логова. Када шијемо на два, или чак три или четири лога, крајца је знатно мање и пораст рикна је колико-толико спречен. Ово наравно није идеална ва-

ријанта јер је шивење на по један лог знатно чвршће и једноставније за рад, него шивење на два и више логова, када треба водити рачуна о премештању руке, која прихвата иглу у унутрашњости табака, из табака у табак. Овај поступак, шивења више табака једним

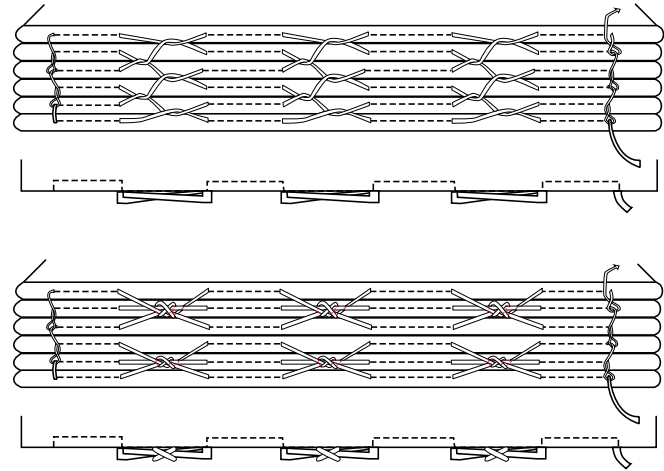
концем је могуће применити и у техникама шивења на повишене и усечене биндове.

Такође је могуће шити и око пантљика. Ово се ради изузетно ретко, или готово никада за целу књигу. Примењује се код шивења патент протокола на прва и последња два лога. То се ради да би се појчала чврстина повеза а да би ти логови остали слободни за померање- затезање пантљике након округљивања. Остали логови се на патент протоколу шију кроз патљику и то тако да пролазе кроз $1/3$ а обилазе преостале $2/3$ траке.

Ово шивење чини изузетно чврстим, и знатно растеређује напор који трпи папир при отварању на местима где улази у лог поред траке. На месту где пролази кроз траку ојачан је још и снагом траке. Наравно да се то надокнађује још и употребом тул платна које служи као арматура при стабилизацији рикна.

Шивење на „осмице“ је техника корисна за шивење разних свеска и јефтинијих врста личних дневника, споменара или бележница необавезне намене. Тако шивени садржаји се могу корицити у обичне готове корице од неког пресвличног материјала али могу бити и у полукожи па и у целој кожи, с тим да се у том случају користе јефтиније врсте коже.

Поступак шивања је следећи: након што се дода одговарајући предлист (најчешће једноставни налепни предлист) на први и задњи лог, у улог се улази на месту где је означен нузвез. Сада на првом логу излази као да постоје пантљике и тај простор се обилази споља. У лог се улази по пар милиметара иза тог простора и игла се води до испред следеће обеле-

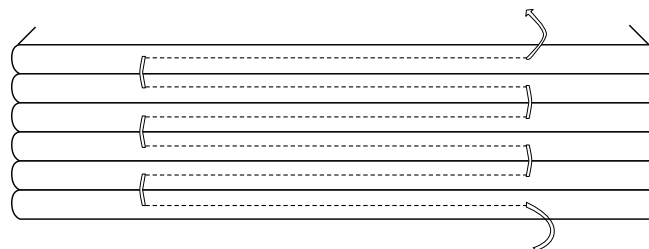
женог места. Ово се понавља онолико пута колико смо замислили трака платна на раму. Кроз следећи нузвез, конач излази и улази у следећи лог који прављавамо палцем на исти начин као и у претходно описаним техникама. Затим поново као у претходном логу излазимо испред замишљене траке платна, обилазимо споља, подвлачимо испод конца који вири на повежњаку претходног лога и улазимо иза замишљене траке. Када изађе из другог лога на месту нузвеза, конач се веже са оним делом конца који је остао да вири на улазу у први лог. Након тога улази изнад у нузвез на трећем логу. Одетле се игла води левом руком до испред прве замишљене траке. Поступак излажења, обилажења и улажења у лог се понавља до следћег нузвеза. Ово се може радити и тако да се на раму за шивење заиста поставе пантљике, с тим да се свакако конач провлачи испод конца који вири на претходном логу. Након што на тај начин са-

шијемо целу књигу, уклонимо је са рама и траке платна једноставно извучемо напоље.

Постоји и опција де се цео поступак ради тако што се у простор између нузвеза постави тул платно и затегне у раму за шивење. Цео поступак је идентичан као и када се ради без тула, али је резултат чвршће шивена књига. Но то је приближно једнак квалитет као када се тул дода након повеза и залепи за рикн.

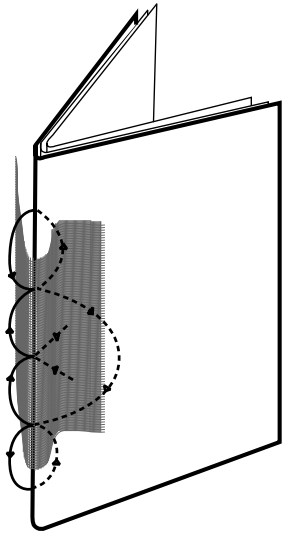
Холендровање (цик-цак шивење) је вероватно најједноставнија врста шивења. Често се среће на старим издањима која долазе на преповез у кожу. Изузетно је једноставан. Без додавања предлиста и без обележавања једноставно се уђе у лог. Најчешће око трећине величине али може и мање, и иде се до пропорционално месту уласка месту за излаз. Затим се само уђе у следећи лог и све се понови у супротном правцу. Нема везивања конца који вири ван и нема подвлачења и прављења омчица код нузвеза. Овако шивена књига се онда намаже лепком у повежњаку и то је у ствари оно што држи логове заједно. Конац само држи унутрашње листове.

Изузетно је једноставан за развезивање и уопште не оштећује логове које треба преповезати. Његова намена је да појефтини књигу која се само убацивала у папирне корице. Таква књига је имала минималну дорадну цену и била је приступачна и сиромашнијим слојевима писменог становништва, а имућнијим власницима је омогућавала преповез у складу са њиховим жељама и потребама, у једноставни платнени повез или полукожни и кожни повез са монограмима власника или ознаком библиотеке у њиховом власништву итд ... Овако повезиване књи-

ге често нису биле ни обрезавање па је књиговезац заиста имао довољно простора да покаже сву своју креативност.

Шивење једног лога концем кроз превој је релативно једноставан начин шивења. Поступак је следећи: за предлист користимо два листа папира који могу бити једнобојни, али и бојени или штампани са једне стране. Уколико су штампани или тонирано са једне стране, поставимо их лицем на лице и савијемо тако да су необојене стране окренуте ка споља и унутра ка логу, који шијемо. Убацимо лог у тако припремљен предлист. Затим све то у бацимо у напола пресавијену траку тул платна које је скројено тако да је по висини једнако или нешто краће од висине лога, а по ширини прелази на 2-3 cm са сваке стране. Затим шилом пробушимо најпре кроз средину, а потом и код простора у глави и ногама за нузвез. Након тога пробушимо рупе и на средини између нузвеза и централне рупе. Кроз иглу провучемо конац у трострукој висини лога. Иако нам је довољно само две висине лога, ипак треба урачунати и то, да део конца остаје да вири код првог уласка а део је потребан и за манипулацију иглом. Може се почети од средине ка споља, или од споља ка унутра. Кроз средишњу рупу се улази са спољне стране иглом кроз тул плат-

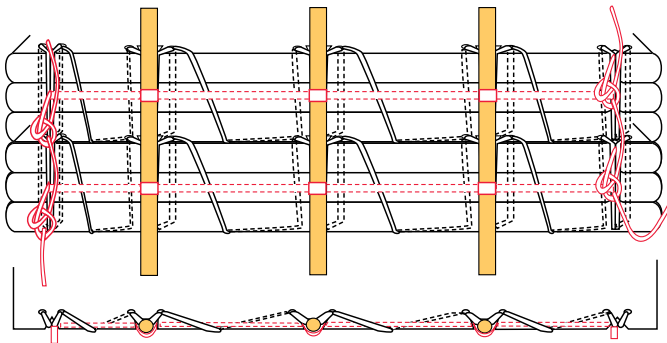
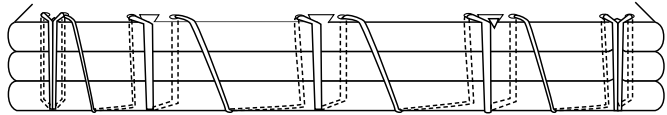
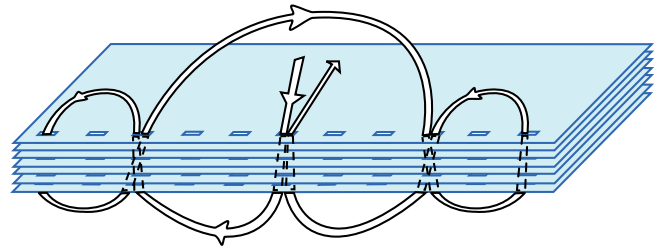
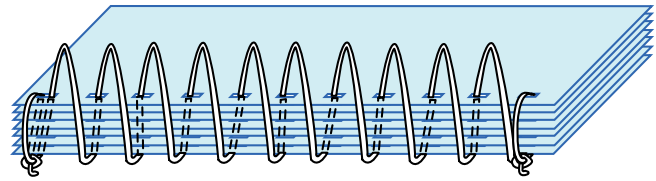

но, предлист и лог. Затим се игла води до прве рупице изнад и ту се прође кроз лог, предлист и тул.

Поново се са спољње стране уводи у лог и води се до прве рупице кроз коју смо већ прошли излазећи из лога. Затим се игла провлачи споља до претпоследње рупице, где кроз тул и предлист улази у лог. Одатле се иде до доњег узвеза и ту излази ван лога. Затим се враћа са спољње стране до претходне рупице где улази у лог и коначно се кроз средишњу рупицу изводи из лога. Ту се веже омчицом за део конца који је

остао да вири при уласку у лог. Ако желимо луксузнију варијанту уместо предлиста који смо ставили да буде споља може се ставит и трака стањене коже која може бити каширана на папир, да се неби теглила и мењала облик. Она се поставља лицем према логу односно унутрашњем предлисту. Шије се на исти начин, осим што се тул неставља јер је кожа довољно чврста. Након убацивања у књигу та кожна трака остаје видљива и предлист се може радити као дублур или се једноставно постави тако да прекрива траку по 3mm а по ширини и висини је једнак логу (краћи је од ширине лога за 1/2 кожне траке онолико колико је прекрива).

Шивење поред превоја је оправдано када су листови слободни (појединачни), у сваком другом случају овај начин треба избегавати, јер онемогућавају правило листање.

ОКРУГЉИВАЊЕ КЊИГЕ, ОБРЕЗИВАЊЕ И ИЗРАДА РЕЗА

Након што се књижни блок сашије, најчешће се обрезаје, затим округли и врши се стабилизација повежњака тул платном. То је стандардни поступак за савремене књиге, које се обрезају на графичком ножу. Међутим кроз историју то није увек били тако. Уколико се књиге обрезају техником плуга онда је поступак мало другачији.

Након шивења се књига обреже са предње стране као и да се обрезаје на стандардном ножу, а затим се округли. По потреби се апресује, и то под углом од 90 степени. Тек када се повежњак стабилизује тул платном или ланеним платном, преко кога се лепи папир и добро се осуши, књига се обрезаје у глави и ногама. Ово је неопходно пошто је код обрезавања техником плуга немогуће правилно поставити „ауфланг декл“.

Књиге се обрезају како би се сечењем поравнале и одстраниле све разлике нарављене при савијању табака и шивењу логова у књижни блок. Поред тога,

битно је и одсећи савијени део табака - превој, који се налази на глави књиге. Његово отсецање омогућује отварање (листање) књиге, а обрезавање са осталих страна пружа пријатан утисак уредности приликом читања.

Округљивање се врши због пораста рикна узрокованог дебљином конца употребљеним за повез.

На раним кодексима, књига се под унутрашњим притиском конца увијала према унутра. То је и вероватни разлог стављања копчи на те врсте повеза. Када се временом схватило шта је узрок томе, почело се са благим засецањем дашчица са унутрашње стране, у циљу смањења притиска. Затим је то засецање постало веће и то до спољње ивице корице, а са тим је расла и округлина на хрпту. Како је временом измишљена и лепенка, а и производња папира је постајала стандардизованија, дошло се до апресовања под углом од 90 степени и постављања корица тик уз апрес.

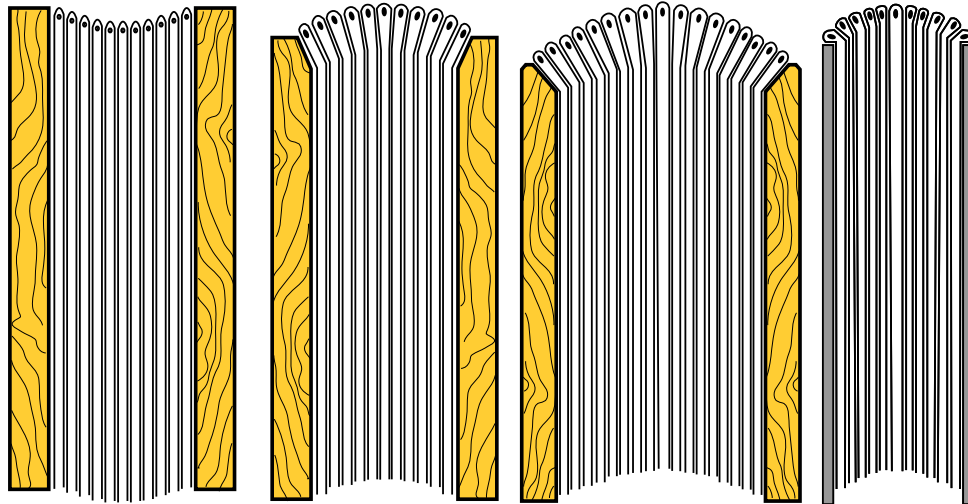
Ручно округљивање се врши помоћу чекића. Претходно је потребно рашчешљати канале ако је шивење рађено неком техником која их укључује. Књиге шивене на осмице, или траке платна, можемо округлити одмах након шивења ако смо се одлучили за обрезивање на плугу. Књиге шивене на везице (канале било повишене било урезане), можемо још и апресовати.

Апресовање се врши тако што књигу благо округлимо чекићем, а затим поставимо у пресу за апресовање између дашчица чије су ивице оборене под углом од 45 степени. Овде уме да дође до забуне. Књигу је потребно апресовати тако да јој угао буде под 90 степени. Стављамо је у дашчице под 45 степени, зато што се лог после удара увек за неки степен врати назад. Књиге које се тако апресују са равним дасчицама после враћања задржавају угао од 45 степени. Када је књига апресована, постави се у плут, и померањем ножа напред назад и завијајући навој по-

сле сваког проласка ради приближавања ножа дасци која служи као подлога.

Премало нарасли хрбат за последицу има књигу коју је тешко апресовати. Апресовањем такве књиге се добија такозвани „полураван“ рикн. Превише нарасли хрбат ће добити претерано заобљен рикн, који ће чак и након стабилизације тулом имати тенденцију да се лабаво држи. Правилно нарасли хрбат даје савршено округљену и апресовану књигу која лепо изгледа у библиотеци.

Графички нож за сечење папира (популарно назван још и шнајд-машина), било ручни било електрични, раде на принципу раздвајања материјала техником нож-о-подлогу. Према путањи ножа у односу на подлогу, кретање сечива може бити заокренуто и праволинијско, које даље може бити нормално или транслаторно. Књиге које се обрезују на графичком ножу се округљују након обрезивања када им се леplењем тул платна стабилизује повежљак.

ВРСТЕ РЕЗА

Резови на књизи могу бити обични (обрезани са све три стране), бојени, позлаћени, штампани или сликани, а могу и изостати.

Недирнути рез је у ствари потпуно необрезана књига. Овај поступак се понекад примењује: ако је књига штампана на ручном папиру, па се на тај начин наглашавају њене неправилне ивице; ако књигу набављамо из колекционарских разлога, тако да се види да је фалц у глави још цео, што значи да још није прелиставана или читана; када садржи разне уметке, попут листова који се савијају као хармоника (лепорело) или географских карата, пројектне документације зграда, итд.

Обрез у глави је врста реза који се примењује, код књига на ручно рађеној хартији или код библиофилских издања, с тиме што се у овом случају фалц у глави ипак обрезаје како би читање било могуће.

Обрез са све три стране је класичан и најчешће примењиван рез у графичкој индустрији. Књига се обреже најпре са предње стране, а затим на ногама

и у глави. Може се извести на обичном графичком ножу или на трорезачу. На трорезачу се књижни блок најпре обреже са предње стране, а затим у глави и ногама истовремено, паралелним ножевима под углом од 90 степени у односу на греду и први нож.

Бојени рез подразумева многе врсте резова, пре свега једноставни једнобојни, затим разне врсте прсканог, мраморни, комбиновани рез а неки у ту врсту убрајају и металне резове који ипак чине засебну групу.

Једнобојни бојени рез се ради тако што се обрезана књижни блок стави између лепенки и стисне дашчицама у преси. Затим се сунђер умочи у мастило (најлепше црвено али могу и друге боје) и лагано једноличним потезима без прекидања прелази се преко реза. Када смо добили жељени тон, некад након три или четири прелаза, пустимо да се просуши. Ако би одмах отворили књигу дошли би у ситуацију да боја продре предубоко или чак да ивице папира од влаге гуверирају. Након што се рез потпуно осуши поступак се понавља и у глави и у ногама.

Туфовани рез се ради тако што се књижни блок стави између лепенки и стисне дашчицама у преси, и онда се неправилно искиданим морским суђером, натопљеним у мастило или бајц, лагано туфка (притиска неуједначеним покретима по резу).

Туфовани рез преко једнобојног реза је комбинација претходна два реза. Најпре се уради једнобојни рез, а потом се након сушења туфка. Нарочито лепо изгледа црвени рез са браон туфканим мотивима.

Прскани рез се прави тако што се књижни блок стави између лепенки и стисне дашчицама у преси, и прска. Анилинску боју у праху растворимо у води. Поред боја, потребна је четка са оштрим чекињама и решетка са проредима око 1 cm. Разређену боју сипамо на неку глатку површину (углачани камен или тацну), у то умочимо четку, подигнемо је и оставимо да се на тренутак оцеди. Поред вршимо пробу, прелажењем четке преко решетке који је постављена изнад папира, и на њему ће се том приликом појавити тачкице. Када смо задовољни њиховим изгледом, прелазимо на бојење реза по истом поступку. Чекаати да се рез осуши.

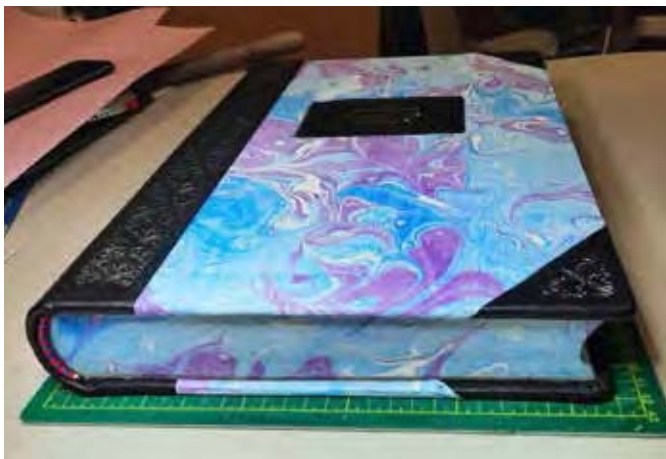
Прскати се може и раствором боје у скробном лепку, а поступак се након сушења може поновити у другој боји.

Постоји још један поступак, када се на рез књижног блока у преси, поспе пиљевина, по којој се затим прска изабраним раствором у тамнијим бојама. Пиљевина ће упијати боју и неће дозволити њено равномерно наношење на рез, тако да ће резултат бити доста шарен и аутентичан. Након сушења, ударцем књиге о длан отресемо пиљевину.

„Штампани“ рез или рез ваљком се изводи помоћу ваљака специјално намењених за ову врсту реза. Овај поступак се ради пре округљивања, јер у супротном ваљак не би могао да налегне на рез. Једнобојни рез ради се алатком која се састоји из два каучукова ваљка. На горљи ваљак се нанесе и размаже штампарска боја. Затим се ваљком врти напред-назад док се боја потпуно не уједначи и почне да даје равномеран отисак на пробном папиру. На књижни блок у преси тада наслањамо ваљак и равномерно га гурајући добијамо шару на резу. Након сушења поновимо поступак са свих страна. Двобојни алат се састоји из четири ваљка и служи за израду реза у две различите боје или шаре.

Мраморни рез је детаљније објашњен у поглављу о мраморирању (страна xxx). Можемо само додати да се дели на жилни, камени, чешљани и фантастични мраморни рез.

Комбиновани рез је у ствари мраморни рез који је идентичан као и пресвљачни мраморни папир на корицама у полукожи, или на предлисту када је књига у целој кожи.

Метални рез израђује се помоћу металних листића злата, сребра, алуминијумских и бакарних легура. Може бити: једноставан (само у глави), са све три стране, а може бити и такозвани *накитни рез*, који се добија тако што се на златорезу искуцавају орнаменти.

Метални рез у глави се израђује исто као и описани метални рез са свих страна, само што се ради са горње стране - у глави.

Метални рез са свих страна може се израђивати правим златним листићима, али је тај поступак скуп и дуготрајан. Књижни блок се ставља у пресу, и на рез наноси разређени скробни лепак у изузетно танком слоју, који се одмах обрише крпицом. Након потпуног сушења, рез се по потреби додатно углача макљама (металним стругаљкама које могу бити равних или кружних облика, у зависности да ли равномерно округљену књигу спреда, или равномерно равну површину у глави и ногама). Уместо макљи може се користити и најфинија шмиргла. На тако изглачан рез, сунђером наносимо болус (румунска иловача загасито црвене до цигла боје), чија је улога да омогући глачање реза након постављања листића. Она уједно, својом загаситом бојом, истиче сјај злата. За хладнији тон злата може се користити и графит. Слој болуса се након сушења изглача папиром и на њега се наноси раствор беланцета и сирћета, који се добро процеди. Златни листићи наносе се на беланце позлатарском четком, а затим се преса у којој је књижни блок, подигне на једну страну, како би исцурео вишак раствора беланцета. Дахом проверимо да ли је злато спремно за глачање. Ако се водена пара дуго задржава на злату треба сачекати, а ако пребрзо нестаје - пресушило се. Ова фаза зависи највећим делом од искуства али и од врсте злата, атмосферских прилика као што су влажност ваздуха, температура итд. Када смо одредили прави тренутак, прво почињемо глачање ахатом у разним облицима, преко глатког инертног папира, прављеног за ту намену, а затим прелазимо на директно глачање по златним листићима.

Исти је поступак и са сребрним, алуминијумским и бакарним листићима.

Метални рез добијен фолијом за златотиск је поступак који се лако примењује и лепо изгледа, али то није прави златорез. У зависности од врсте папира, рез се глача фином шмирглом, а затим се на њега постави златна фолија за златотисак. Силиконски ваљак који у себи има грејач и термостат, након постизања одговарајуће температуре, притисне се на ивицу реза, и по њему вуче или гура, с тим да ваљак у сваком тренутку равномерно належа на рез. Након уклањања фолије поступак поновимо и на преосталим странама. Велика предност ове технике је брзина у изради, јер готово да нема припреме, нема чекања

да се свака компонента осуши, него се ради практично експресно. Цена фолије је прихватљивија од цене златних листића, а сам поступак је увек извешан и нема непријатних изненађења. Мана му је недовољна постојаност као и то што се поступак мора изводити само на равној површини.

Накитни рез је дефинитивно најлепши, али и најкомпликованији рез за израду. Ради се искључиво на правој позлати, као што је већ претходно описано. Након што се израда златног реза потпуно заврши и остави да преноћи, на њега се специјалним кујунцијским алатом помоћу чекића праве рељефна удубљења. Ово се ради тако што се на рез, док је књижни блок још у преси али није пречврсто стиснуа, постави кујунцијска шара, део орнамента или линије, и по дршци се удара дрвеним или гуменим чекићем. Том приликом се мора водити рачуна о снази ударца, оштрини орнамента, али и о распореду. Свака грешка је видљива и непоправљива.

Сликани рез је ретка, скупа али и изузетно интере-

извор:

<https://puellasole.wordpress.com/2016/08/02/umjetnost-na-ivicama-knjiga/>

сантна врста реза. Израђује се тако што се књижни блок обреже са све три стране, постави у пресу, а листови „расчешљају“ поступком лепезе и стабилизују. На овај начин се повећава површина која се може сликати.

Само осликавање реза треба оставити уметницима, али их је мало који се одлучују да се прихвате овог посла, јер је ризик велики а могућности за исправљање евентуалне грешке нема.

ИЗРАДА УКРАСНЕ ВРШЕ - КАПИТАЛ

Капитал (или капител, што јесте правилније јер се односи на горњи украс, као код стубова у античкој Грчкој), јесте украсна врпца која се налази на глави и ногама књижног блока уз повежњак, и поред естетке улоге служи да штити књижни блок.

Може се радити серијски или ручно. Серијски начин је уобичајен за јефтине повезе у платну или каквом пластифицираном материјалу, али је ризичан и недовољно квалитетан за кожане повезе.

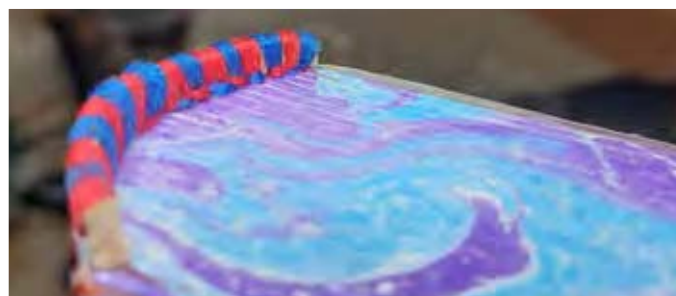
Изводи се тако што се округљени књижни блокови наређају један на други и то тако да једна ивица хрпта належе на следећу. Онда се уз ивицу (у глави и ногама) намаже лепком. Након тога се трака галантеријског капитала пажљиво прислони уз ивице. Неопходно је сачекати да се потпуно осуши. Затим се капитал жилетом пажљиво расеца између поређаних блокова. Иако је овај поступа релативно једноставан и брз, треба га избегавати, јер је могуће просецаље предлиста, што захтева његово уклањање и поновно постављање.

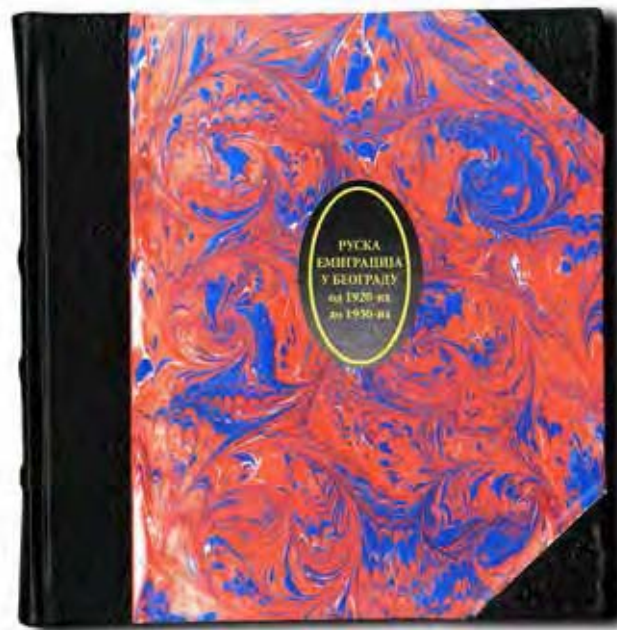

Поступак ручног (појединачног) лепљења капитала је следећи: Левом руком се књижни блок ухвати за повежњак и прислони испод леве мишке. Десном руком нанесемо лепак на ивицу хрпта код главе и ногу, узмемо дугачко исечену траку индустријског (галантеријског) капитала и десном руком је поставимо на ивицу хрпра у глави. Ту је прихватимо левим палцем и полако десном руком поставимо на жељено место. Затим маказама, благо окренутим под углом, исечемо вишак траке. При том такође водимо рачуна да не оштетимо предлист. Потом књижни блок окренемо и поновимо поступак.

Ручна израда капитала је прикладна када су кожни повези у питању. Најједноставнија варијанта је да се око канапа обавије парче танке коже, исече се у ширини рикна и налепи. Ово је брз и једноставан начин. Ако имамо филету са паралелним линијама, кожу пре обавијања о канап, можно украсити паралелним позлаћеним линијама. Ово даје изузетно лет визуелни утисак. Ипак праве украсне врпце се раде шивењем разнобојним концима.

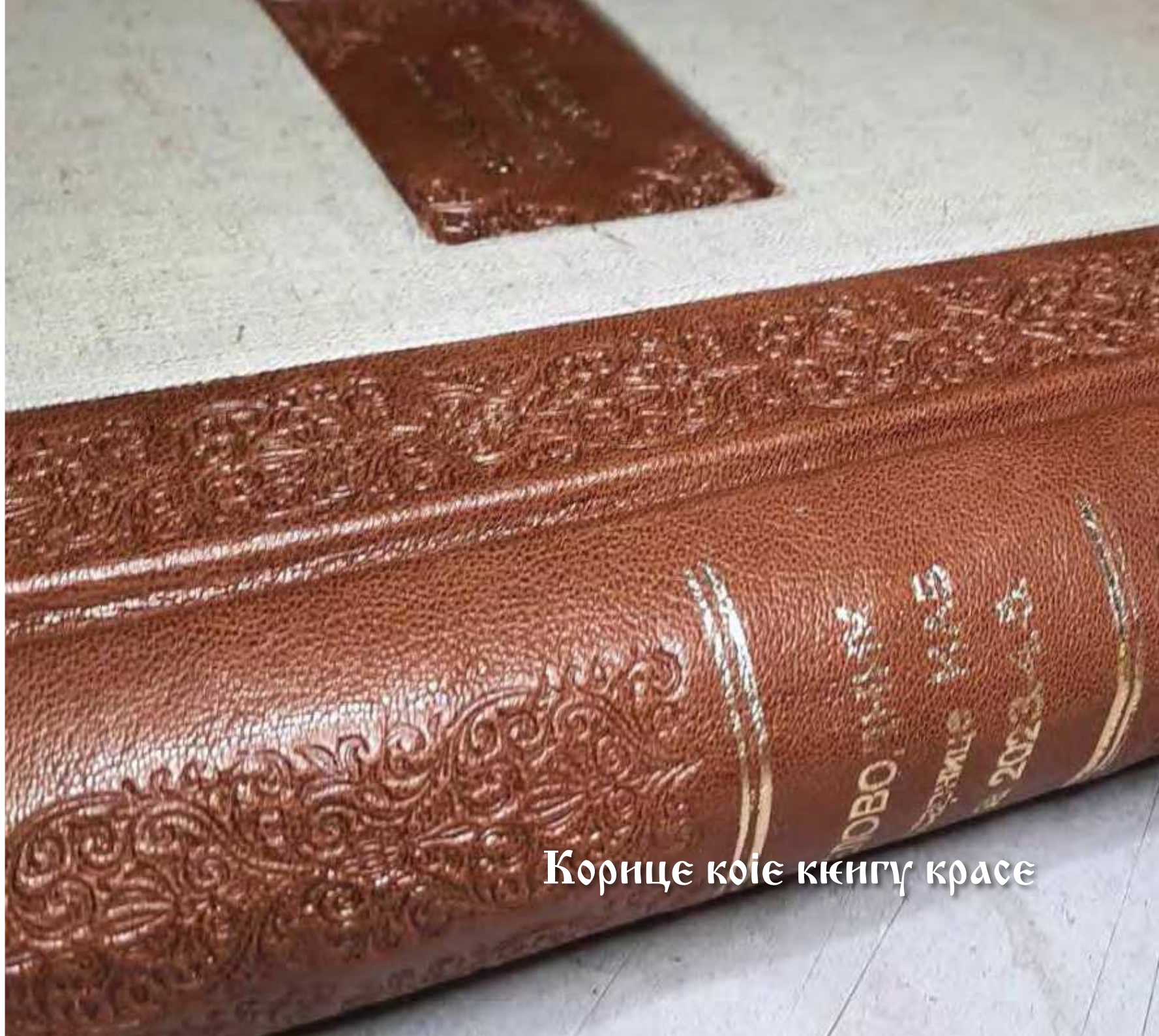
Процес шивења је једноставан. На већ округљени књижни блок поставимо траку од коже, пергамента или платна. Испред ње поставимо парче тањег канапа или дебље коже. Припремимо две игле и два конца у различитим бојама. Између првог и другог лога провучемо иглу са једним концем и вежемо је за нузвез. Затим обилазимо траку и канап стално пребацујући један конац преко другог. Након сваких пар логова провучемо један од канапа до нузвеза и поставимо са радом.

Иако кожни и полукожни повез имају предност над папирним или платненим, због осећаја луксуза који пружају приликом држања у руци и читања, треба признати да дизајниране корице више говоре о самом садржају који се у публикацији налази.

Корице коїє кнїгү красе

*Књижица реда игара на балу у краљевом двору, кожни повез са златотиском, око 1887. године.
Из личног фонда Ивана С. Павловића, ИАБ*

КОЖА И ЊЕНА ПРИМЕНА У ПОВЕЗУ КЊИГА

Од постанка књиговезачког заната, кожа је коришћена за повезивање књига, нажалост, у последње време она је као пресвлагни материјал скоро сасвим потиснута. Узрок томе је једноставан, књиге су у свом настанку исписиване руком на скупом пергаменту и украшаване ручно. Осликаване су минијатурама за шта је коришћен скуп пигменти, и често су позлаћиване листићима од правог злата. Тај поступак, за израду једног примерка, поред огромне цене самог материјала коришћеног у току исписивања и илустровања, је трајао месецима. У односу на то, дан или два за повез, и цена материјала као што су парче коже за пресвлагање дрвених дасчица, чак и уз додатак металних копчи, био је практично занемарљив.

Поред тога, потребно је знати и да у то време платна није било лако импрегнирати, тако да би због њихове порозности лепак кроз њих пробијао на предњу страну, а пластифицирани пресвлагни материјали нису постојали, тако да је кожа била и једини могући избор.

Што се саме технике повезивања тиче и ту ствари стоје слично. Природни лепкови као што су туткало или клајстер, немају довољну везивну снагу нити гипкост (могућност савијања приликом отварања), као данашњи синтетички лепкови, тако је бешавни повез техником слепљивања био немогућ, а књиге су, на срећу, морале да се шију концем. Ово је, управо и објашњење како су преживеле у готово истоветном стању од свог постанка до данас, док се савремени повези тешко могу похвалити својом дуговечношћу.

Кожа је спољашњи омотач животињског тела и састављена је из три слоја:

1. спољног слоја (покожице),
2. средњег слоја (крзна, тј. ткива густо испреплетаних влаканаца)
3. и лошег слоја (масног ткива са знојним и лојним жлездама).

На сам квалитет коже могу утицати многи фактори. Пре свега зависи од врсте животиње од које се производи, али чак и у истим животињским врстама квалитет зависи и од старости животиња, клими у којој живе, и начину њихове исхране. Занимљиво је да животиње које живе слободно (у дивљини) имају јачу кожу од оних које су одгајане у шталама. Међутим њихова кожа је чешће садржи оштећења настала убодима инсеката, или ожиљке од трагова међусобних борби. Познато је и да је кожа млађих животиња квалитетнија од кожа знатно старијих (нпр. телећи бокс је знатно цењенији од говеђег).

Процес прераде коже састоји се у одстрањивању спољног и лошег слоја, а задржавању средњег еластичног и отпорног слоја, који пролази кроз специфичну обраду. Квалитет коже коју користимо одређују и начини штављења. Штави се само она којој су претходно одстрањени покожица (површински слој) и доњи слој (слој који саджи масно ткиво и лојне жлезде). Штављење се заснива на својству сирове коже да се хемијско-физички веже са биљним или минералним материјама. Том везом се мека влакна сирове коже претварају у чвршћа. Штављење се врши потапањем сирове, претходно очишћене коже, у каде са средствима за штављење или у бурад која се ротирају. Зато је добро штављење први предуслов за добијање квалитетне коже.

Средства за штављење се могу поделити на:

1. биљна (кора, лишће, дрво

најразличитијих биљака: храст, врба, смрека и др.),

2. животињска (уље добијено од кита, делфина и морског пса, као и лој од домаћих животиња).
3. минерална (стипса и кухињска со, металне соли најчешће хромова)
4. синтетичка (разне хемикалије, формалдехид, танигане).

Кожа коју користимо у књиговезници штави се само биљно или минерално. Најквалитетнијим штављењем сматрамо оно којим добијамо сасвим светлу, еластичну кожу обојиву у свим нијансама. За повез књига нарочито је добра кожа штављена средством из лишћа киселог (сирћетног) дрвета. Добрим бојењем добија се на тај начин изузетно светла и трајна кожа.

Штављење листовима киселог дрвета називамо „шумах“ штављење. Штављење храстовом кором даје једнобојну изузетно жилаву кожу, али она није тако светла па није погодна уколико желимо кожу

светлијих тонова, а услучају да желимо тамнију она је изврстан избор.

У источној Индији је популарно и штављење мирабелом. Нажалост, иако је овако штављена кожа довољно јака и жилава, временом под дејством сунчеве светлости потамни, чак и након бојења. То се неутралише тако што се тако штављене коже поново штаве „шумах“ постуком.

Може се штавити и кором беле врбе. Оно се употребљава најчешће за прераду природне овчије коже која је овако штављена светлије боје од кожа третираних храстовом кором. Нажалост, поступак штављења је дуготрајан.

Коже које су због брзине прерано извађене из средстава за штављење, имају лош квалитет и непогодне су за рад, што се посебно види у процесу тањења. Након штављења, коже које користимо у књиговезници, често је потребно обојити. Готово све коже у књиговезачком занату су обојене, осим природно штављене овчије, телеће и свињске коже штављене храстовом и врбовом кором. Фарбање се врши у влажном стању и то потапањем у боју или у бурету које се окреће. За квалитетно бојење користе се постојане анилинске боје отпорне на сунчеву светлост. Овако обојена кожа лако упија воду, али не мења и не отпушта боју када се покваси, што је чини јако погодном за позлату.

Искусан књиговезац може разликовати коже већ помоћу додира. Неке су глађе а друге храпавије површине, док су једне жилавије, друге се лако развлаче, неке су танке и без индустријског тањења, док су друге дебеле под прстима. Некад је довољно и ви-

дети величину коже, јунећи и телећи боксеви су великих површина, док су козије и јареће коже знатно мање.

Потребно је и посматрати уједначеност дебљине коже, неуједначено тањена кожа неуједначено и прима слепи отисак или позлату. Лоше штављена кожа се ломи под прстима, односно пуца по површини.

На основу изгледа удубљења и испупчења, разликују се следеће врсте кожа:

- фина зрна - *chagrin*,
- полуфина зрна - *demichagrin*,
- груба зрна - *grossgrain* и
- пресована зрна - *écrasé*.

За повезе у графичкој доради највише се користе коже домаћих животиња:

- јареће и козје
- јагњеће и овчије
- телеће и јунеће и
- свињске.

Козје и јареће коже се употребљавају првенствено за производе књиговезачке галантерије и познате су под називима марокен, сафијан, шевро.

Марокен се израђује од козјих и јарећих кожа штављених специјалним биљним штавом, и има груба зрна (наборе) у виду дужих укрштених линија. Боји се упивним бојама. Лице је осетљиво и приликом квашења губи сјај. При превијању кожа шкрипи. Употребљава се за израду најфинијих предмета

- писаће мапе, футрола, рамова за фотографије и фине повезе књига.

Сафијан се добија од јарећих и козјих кожа штављењем специјалним биљним штавовима и пресовањем на нарочит начин, у виду ситних бобица (набора).

Ручно шагринирана кожа је много мекша и на њој су бобице неједнаке, док машински сафијан има бобице исте величине. Кожа сафијан се познаје и по томе што наличје има ситна влакна- жилице. Дobar сафијан има еластичан опип, равномерно је пресован и при превијању шкрипи. Лако се обрађује али је осетљив, па се не сме јако пресовати. Лепо се утискују украсне линије и наслови.

Шевро је комбиновано штављена јарећа и козја кожа, глатка и лепог сјаја. Премазана лаком назива се шевролак. То су еластичне и танке коже, бојене упивним бојама.

Јагњеће и овчије коже су по природи релативно слабе, ређе структурне, порозне и меког опипа.

Од јарећих и козјих се разликују по томе што су дебље и масније. Производе се као марокен, шагрин, шеврет.

Марокен јагњећи

и овчији, је имитација правог марокена и по квалитету је знатно слабији. Израђује се на специјалним пресама, бојен је упивним бојама, најчешће црном, бордо, црвеном и зеленом. Употребљава се за кутије, мапе, футроле и декоративне предмете.

Шагрин коже су штављене биљним штавом и пресоване у виду ситних бобица као сафијан. Еластичне су и гипке, обрађују се лепо и лако. Разликују се од сафијана што не шкрипе приликом превијања. Бобице су крупније и лице им је мање сјајно. Употребљава се за повезе књига.

Шеврет је штављен хромним штавом, бојен упивним бојама, лице му је глатко и сјајно. На лицу ових кожа се услед масноће појављују мрље које се лако уклањају.

Телећи бокс спада међу најквалитетније коже за израду галантерије.

Штави се претежно храстовом и врбовом кором, боји се упивним и покривним бојама или задржава природна боја. Коже су по целој површини подједнако обојене, глатке, равне и уједначене дебљине. Прави

телећи бокс је нежан, гибак, финог опипа, приликом савијања ствара ситне наборе и не пуца. Лако се обрађује, набира и шије. Израђује се у целим кожама.

Јунећи бокс је чвршћи и грубљи од телећег, нема финог опипа и еластичности. Израђује се у целим кожама и полуткама. Подесан је за тањење, али се теже обрађује и набира.

Говећи бокс је чвршћи од јунећег, нема уједначену дебљину, због чега

је неподесан за израду финих предмета и за утискивање украсних линија топлим филетама, за превијање, набирање и обраду ивица. У књиговезницама се изузетно употребљава за кожне повезе са рељефним украсима (рез у кожи).

Свињске коже, које се користе у графичкој доради, одликују се великом корисном површином. Прерађене коже се према намени могу поделити на коже за књиговезачке сврхе, за кожну галантерију и за тапетаре.

Коже за књиговезачке сврхе су тање, подједнаке дебљине, боје се упивним бојама и штаве биљним или минералним штавом. Површина им је глатка или је утиснут рељеф као имитација неке квалитетније коже.

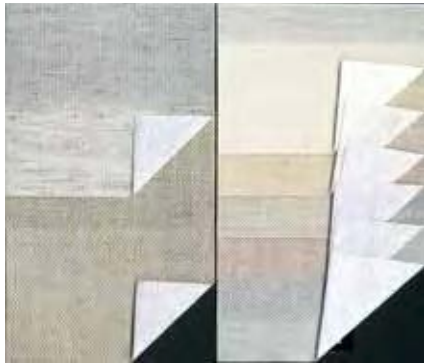
Шпалт се добија цепањем коже на тај начин што се скида доњи део, а лице се своди на сасвим танку уједначену дебљину. Користи се за израду титлова на којима се утискују наслови књига.

КЊИГОВЕЗАЧКО ПЛАТНО

Књиговезачко платно је већ од XVIII века нашло своју примену у пресвлагању корица књига. Као неупоредиво јефтинији материјал него кожа, а опет и знатно једноставнији за руковање приликом кројења, и са могућношћу бржег и серијског украшавања теником високе штампе, врло брзо је преузела примат у тиражној производњи. У почетку платна су се израђивала искључиво од природних материјала као што су лан и конопља, за чвршће али грубље повезе великих формата, или од памука па чак и свиле, за нешто мање формате и луксузнија издања.

Наиме, иако су ланено и конопљино платно изузетно чврсти, њихов грубљи преплет ствара неравномерну површину која представља велики проблем за прецизно и оштро отискивање, било техником високе штампе, било техником златотиска. Финија структура памука даје знатно равнију површину погодну за све врсте утискивања. Свила је често својим ткањем довољно атрактивна да се код израде споме-нара или сличних врста бележница и не украшава.

Каснији напредак технологије је омогућио и употребу синтетичких тканина које се одликују и чврстином, али и финим ткањем. Савремена технологија је омогућила да се на појединим платнима успешно примењује и дигитална штампа, која дизајнеру допушта да на корице аплицира и фотографије у пуном колору, које су у складу са текстом у књизи.

Према начину израде могу се поделити у две групе:

- 1) платна која су обојена са лица и импрегнирана са наличија
- 2) платна која су обојена са лица и индустријски каширана на папир.

У оба случаја се испоручује у роланам из којих се даље секу на потребне димензије.

Такође се могу поделити и према врсти ткања на платнени, кеперни и атласни.

ИАБ

ПРЕСВЛАЧНИ КЊИГОВЕЗАЧКИ ПАПИРИ

Иако лошији по квалитету и са знатно мањом чврстином, која за последицу има мању могућност безбедног руковања књигом, као и због своје ниске цене, изузетне погодности за златотисак и свог изгледа, који код технолошки напреднијих произвођача невероватно подсећа на кожу, папири су у послератном периоду до недавно били омиљени пресвлагни књиговезачки материјал.

Док су у великим штампаријама корице квалитетних тиражних издања и даље била пресвучена платном, у малим књиговезницама се због лаке примене златотиска за дипломске радове, докторске дисертације, футроле за дипломе и сличне производе, користио готово искључиво пластифициран папир.

Код полукожних повеза се запресвлагање преосталог дела корица, појавила се употреба „мраморираног папира“, који је заправо штампан у пуном колору на офсету. Такође су у ту сврху кориштени и преговани папири који су својом рељефном површином имитирали змијску или крокодилску кожу.

За израду галантеријских производа као што су: кутије за накит, кутије за ордење, корице за посебне плакете или дипломе и други естетски захтевних производа, у употреби је такозвани флок папир. Он је у ствари имитација плиша, а добија се тако што се на папир наноси слој лепка а затим се посипа кратким влакнцима која имитирају плиш. Овакав папир је изузетно пријатан на додир и делује веома луксузно, а погодан је и за златотисак. Недостатак му је што је најжалост, неотпоран на прљање, и не одликује се претераном чврстином, па се сматра погрешним избором за књиге и предмете који се често употребљају.

Као посебна врста пресвлагног материјала, а који се у суштини не продаје као такав, јесу наменски дизајнирани штампани папири којима се данас пресваче корице књига. Оне се могу пластифицирати сјаном или мат пластификацијом, на њих се могу применити и УВ лакови за истицање појединих детаља попут наслова или фотографије. У данашње време, овај најчешћи начин израде корица књига или брошура пружа неограничену могућност за дизајнирање, док се на тај начин избегавају накнадни поступци дораде за златотисак или друге врсте штампања наслова и орнамената

О МРАМОРИРАЊУ КАО САСТАВНОМ ДЕЛУ КЊИГОВАЗАЧКОГ ЗАНАТА

Мраморирање је поступак украшавања папира при коме он добија изглед сличан пресеку мермера. У суштини, тим поступком се могу бојити и предмети чија је површина припремљена тако да може упити боју, која је набацана на водени раствор супстанци које су за то намењене и које су, уколико је то потребно, евентуално усмеравање помоћу разних штапића или чешљева, поступком постављањем на површину и плитким потапањем. Поступак се још зове и „воде-на штампа“ или „сликање на води“.

По неким изворима овај поступак се развио из јапанске технике „Суминогаши“ што у дословном преводу значи „плутајуће мастило“.

Техника „суминогаши“ настала је у XII веку у Јапану и није се променила до данас, а изводи се на следећи начин.

У кадицу мало веће од формата папира који желимо да украсимо наспемо обичну воду до $\frac{2}{3}$ дубине суда. Затим у квалитетан црни јапански туш умочимо једну четкицу (какве се користе за јапанску калиграфију - дугих природних длака који се скупљају у врх) а другу такву четкицу умочимо у посебну чинију или чашу са водом. Затим наизменично умаче-

мо час једну час другу четкицу у исто место и на тај начин добијамо концентричну шару сличну годовима на пању. Одложимо четкице и лаганим дувањем усталасамо површину на којој се онда шаре које плутају спонтано преобликују из кружног у разне слободне облике. Ти облици нису потпуно под контролом уметника али се просец покретања дахом може урадити из више праваца до добијања жељене шаре. Након тога узмемо лист упојне хартије и пажљиво га положимо на површину воде, водећи рачуна да папир равномерно налегне по површини посуде. Ово се постиже хватањем папира за дијагоналне углове и његовим лаганим постепеним спуштањем на течност, на исти начин на који се и криви приликом подизања са стола. Уколико се пак између папира и водене површине затекне мехурић ваздуха, на том месту се папир неће обојити.

Оставимо папир да плута по површини пар секунди да упије мастило и лагано га на једном крају подогнемо помоћу дрвеног штапића таман толико да га можемо ухватити палцем и кажипрстом друге руке, подигнемо га и оставимо га да се потпуно осуши. Након тога га можемо користити за пресвлаку корица или за израду предлиста на књизи.

Међутим, по другима, данас се сматра да је сам процес мраморизације папира настао у Ирану крајем XV века. У Персији се тај метод називао *kēighag-e abriz* (.dlt.S !c.,J.)..s) одакле је пренет у данашњу Турску, где је назив те уметности скраћен у ебру.

У почетку је папир украшен ебру техником коришћен за калиграфију, а касније се користио и за израду оновремених „меница“ (вредносних папира) зато што је на таквом папиру готово немогуће без

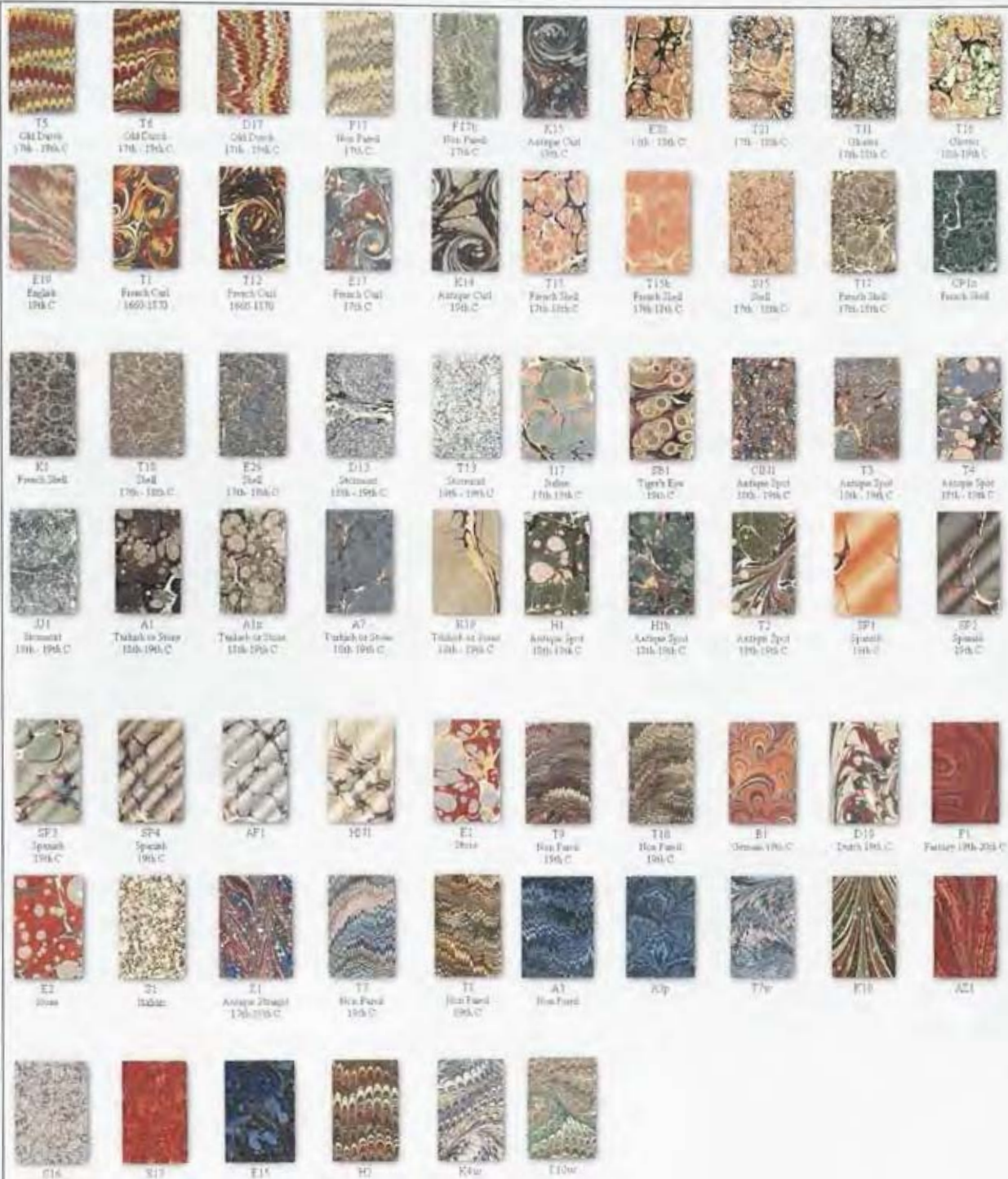

видљивог оштећења мењати забележен износ (слично сигурносним линијама које се практикују у савременим меницама, чековима и тако даље).

Ебру поступак почиње мешањем воде са специфичном врстом смоле (трагант гума, добијена из биљке латинског назива *Astragalus*), која доводи до веће густине и мање покретљивости. Изглед смесе је попут веома разређеног желатина, прозoran и веома благо слузав. Боје се мешају са воловском жучи, која бојама омогућава следеће особине:

- » плутање и разливање по површини воде,
- » ширење по површини воде
- » не мешање боје са следеће нанетим околним бојама
- » адхезију са папиром који се боји

„Вода“ (заправо раствор трагант смоле) се добија тако што се у посебном суду, једноставним сипањем смоле у воду, и мешањем док се потпуно не раствори. Након што одстоји у затвореној посуди (да

у њу неби упадала прашина, а опет да би се потпуно растворила сва зрна траганта и изветрели сви његови мехурићи), сипа се у посуду сличну посудницама за развијање фотографија, са равним странама. Боја се на површину смеше наноси специјалним четкама од стабала ружиног дрвета и коњске длаке (за брзо

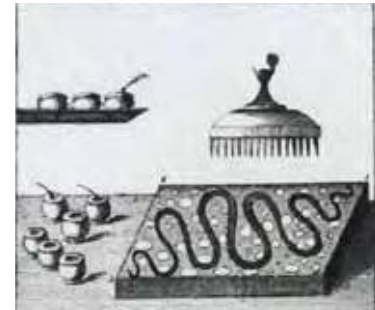
наношење које покрива велике површине), као и иглама различитих дебљина, ако се боја наноси у појединачним капљицама, које се затим истим таквим иглицама и обликују у жељене шаре. Поред поменутог прибора користе се и специјално направљени чешљеви и игле. Након што се боје примене на смешу, а неки мотиви или облици се исцртавају, папир се дијагонално од (једног ћошка ка супотном) спушта на површину водећи рачуна о томе да се не поткраду ваздушни џепови (клобуци)

који изолирају површину папира од површине воде и на тај начин спречавају упијање боје у папир. Након што упије боју, папир се извлачи из посуде, превлачењем преко њене ивице, тако да се вишак воде са папира враћа у корито, а папир оставља да се осуши, осим ако је потребно да се испере лаганим млазом обичне воде. При испирању треба водити рачуна да се пресликани мотив не испере.

Први дезени су били сасвим једноставни. Набацивана боја се тачкасто ширила у свим правци-

ма, а затим се повлачила пред наносом следеће боје. Овакав тип шаре се називао батал ебру. Након што је овај начин наношења боја доведен до савршенства, схваћено је да се боје могу и контролисати, па су тако од неколико црвених капљица повлачењем игала од споља ка унутра и обратно, добијене цветне латице, а од неколико капи зелене на исти начин, добијени стабљике и листови. Овакви мотиви се називају „Чичекли ебру“ што значи цветни. Поред ових кориштени су још и многи други мотиви.

Треба знати да у периоду када су овакви папир стизали у Европу, није био познат штампарски поступак, којим би се могли добити овако колорисани папир. Посебно је интересантно да, ма колико је уметник који их прави био вешт, и ма колико покушавао да понови исти мотив, користећи исто припремљене боје, резултат је увек био различит. Рађени у истој техници, на истим температурним условима, радови су веома личили један на други, били су типски, али никада потпуно идентични. Ово је за резултат имало, да су ти дезени у европским земљама типски наручивани или израђивани, добивши при томе нове називе. Али промена у називима није једина промена код мраморираних папира. Доласком у европу, мењају се и сатојци за израду подлоге. Тако да у употребу почиње да улазе ланено семе, које се прокува и затим процеди. Након цеђења се оставља да,

уз додатак неког конзерванса, одстоји дан или два, и онда се ради са бојама које нису мењале свој састав. Углавном су се израђивале од пигмената и воловске жучи. Тек повремено и знатно касније, у боје су додани и витриол или терпентин ради постизања интересантнијих ефеката. Али, прокувано ланено семе није била довољно добра подлога за усмеравање или чешљане резове. Тек употреба „ирске маховине“ (што је иначе уобичајен назив за *alga Chondrus crispus*) омогућава књиговесцу да користи разне чешљеве за добијање шара.

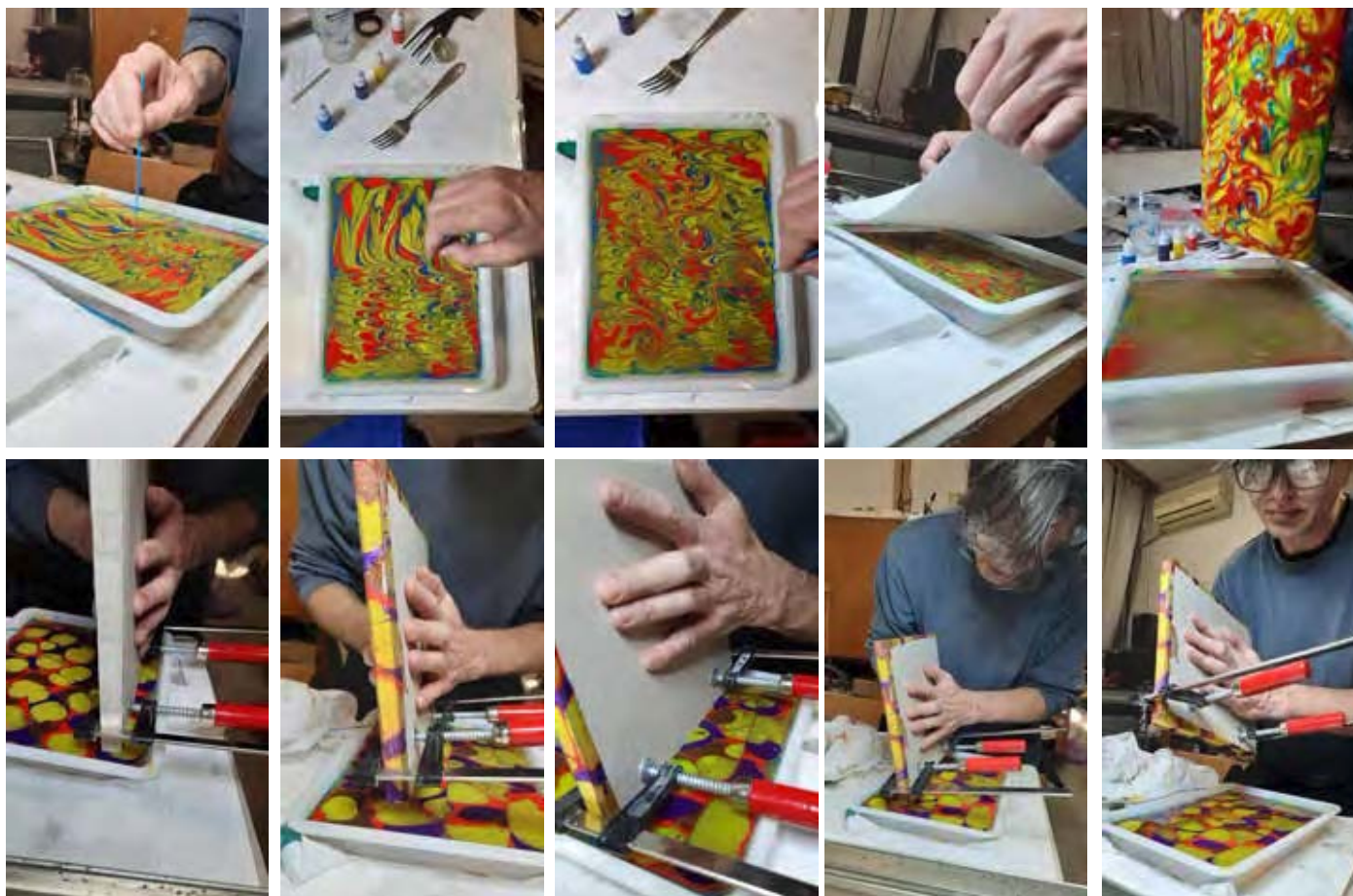
Поступак за израду чешљаног дезена је следећи. Након тога што се „ирска маховина“ прокува и процеди, и остави да одстоји, као у претходно наведеним поступцима, боје се наносе на површину слузаве течности - линијски помоћу четке, или помоћу снопа гранчица (сличном метли), или прскањем, ударањем снопом гранчица намоченог бојом о прст или дашчицу. Након тога се штапићем провуче змијоли-

ким потезом кроз дезен на слузавој подлози, а онда се чешаљ прислони на ивицу кадице и провуче кроз течност равномерно, кроз целу посуду до другог краја, након чега се постави папир.

На претходној страни могу се видети историјски прецизно датирани дезени мраморираних папира као и њихова разноликост и лепота шара. Сазнање да су добијени „сликањем на води“ додатно им даје на лепоти.

Доласком у Европу, настала је још једна промена у самој техници. Наиме, како је посао био омасовљен услед повећање тражње за оваквим папирима, поступак је требало осигурати. Како би се избегло евентуално нежељено скидање боја приликом испирања папира, дошло се на идеју да се повећа упојност папира помоћу прокуваног раствира стипсе (Алаун). Стипса се уситни и сипа у обичну воду, а затим се кува док не проври. Када се охлади на собну темпера-

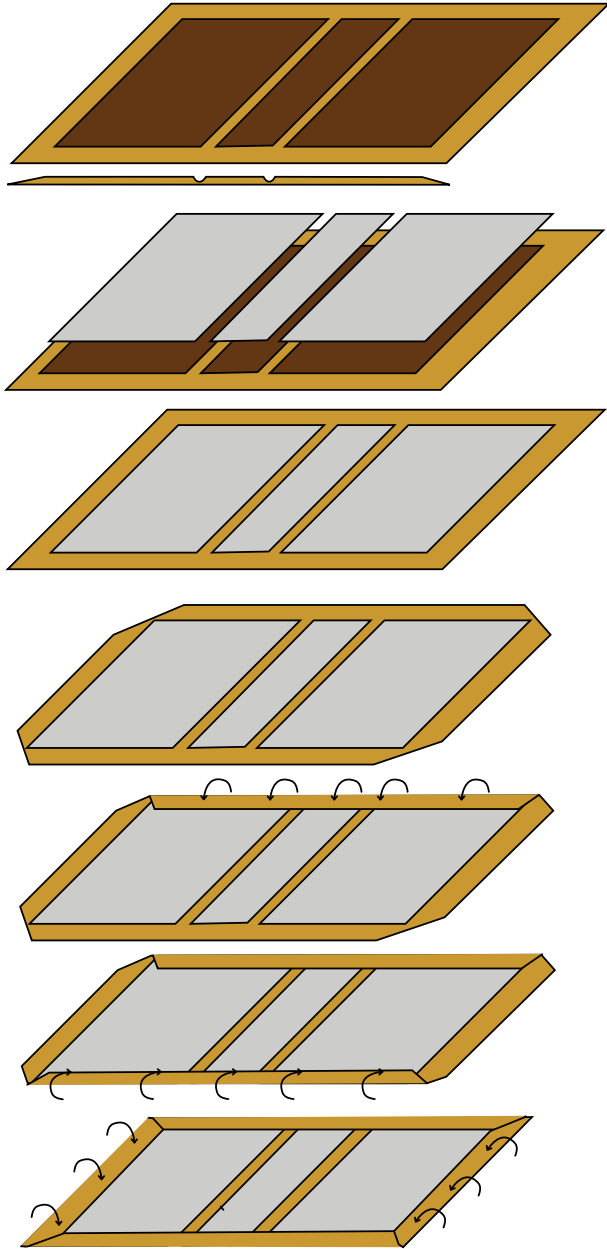

туру, прокувани раствор стипсе се сунђером наноси целом површином једне стране на папир који је постављен на равну површину. Када се папир просуши, спреман је за употребу.

Следећа новост која је са својом применом почела на европском тлу је мраморирање реза. Поступак је у суштини идентичан обичном мраморирању папира, с тим да се у овом случају уместо папира на површину воденог раствора, спушта обрезани књижни блок, чврсто стиснут између дасчица или неколико кашираних слојева лепенке.

Ово је неопходно да би листови књиге били чврсто приљубљени један уз други, јер би у супротном, вода са бојом продрла између и поред бојења унутрашњих ивица довело и до њиховог гуверирања, а у случају да је папир лошијег квалитета и до међусобног слепљивања. Паметно је у ову сврху стегнути дасчице са књижним блоком помоћу столарске стеге, јер само чврст стисак длановима не даје довољну сигурност.

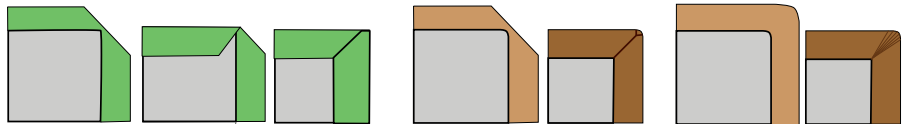
ИЗРАДА КОРИЦА

Корице можемо изградити на више начина, у зависности да ли се раде као *готове*, независно од књижног блока који се у њих убације, или их правимо директно на књижном блоку, који прво саставимо са лепенком или дрвеним дашчицама, па тек онда пресвлагимо.

Такође их можемо поделити и према врсти пресвлаке, на: једноделне - цела кожа/платно; дводелне - 1/4 кожа/платно, или вишеделне - полукожа/полуплатно.

Готове корице са једноделном пресвлаком, за које се као пресвлагни материјал користи платно или пластифицирани папир, искројимо тако да буде за по 2-2,5 cm већи од висине лепенки које смо спремили за корице, а по ширини за 2-2,5 cm цм шире од збира две ширине лепенке, рикне и два размака између лепенке и рикне који износи 3-5 mm.

Пресвлагни материјал се поставља на макулатурни папир лицем према столу, и са наличија се четком или ваљком, нанесе лепак целом површином. Постави се рикн на средину, и затим се од њега на једнаким размацама поставе искројене лепенке. Одсечемо вишак материјала на ћошковима, водећи рачуна да остане ипак нешто више од дебљине лепенке. Савијамо најпре горњу страну пресвлаке, и на ћошку материјал пожљиво ноктом палца или савијачем, притиснемо сам ћошкић са бочне стране. Заротирамо затим корице за 180° и све поновимо са доње стране. Затим то учинимо и са бочних страна. Преко рикне и размака (апцеса), са унутрашње стране, прелепимо траку папира тако да прелази за око 2-3 cm на лепенке. Када се папир осуши, вишак са стране се одцепи, тако да остане око 1-1,5 cm на лепенци. У случају да је рађена корица

са равном рикном поступак је готов и прелази се на украшавање корица, а ако се ради о књизи са заобљеном рикном, рикна се округли. Округљивање се ради помоћу такозване шпоркне или на ивици стола.

Готове корице у целој кожи се израђују на скоро идентичан начин као и корице од других пресвљачних материјала, осим што је потребно нагласити да је кожу најпре потребно стањити по ивицама и код апсеца, и да се лепак не наноси на кожу него на лепенке.

Уколико израђујемо корицу за књигу са округљеном рикном, онда измеримо ширину рикна и на њу додамо још 1 mm. На макулатурни папир (може и натрон), поставимо искројене лепенке, између којих поставимо рикн по висини једнак корицама, а по ширини шири од рикне за 1 mm. Размак између рикна и лепенке треба да је 3-5 mm (прецизније 3 mm + дебљина лепенке (1,4-2 mm) + дебљина коже (0.7-1 mm)). Када смо поставили лепенке и рикн, на папиру обележимо по 25 mm са сваке стране и исечемо по обележеним мерама.

Папир затим постављамо на површину коже, водећи рачуна о томе из ког дела коже вадим парче (вратни, леђни, рамени објашњено на страни XXX). Такође водимо рачуна и о остатку коже, да ли се може за нешто искористити, или треба другачије окренути папир, да би добили што кориснију преосталу површину. Ипак, најважније је водити рачуна да ли површина кожа коју прекрива папир има оштећења, ако има гледамо да оштећења избегнемо. Ако оштећење није могуће избећи, онда приликом израде корица гледамо да се оно нађе на задњој страни.

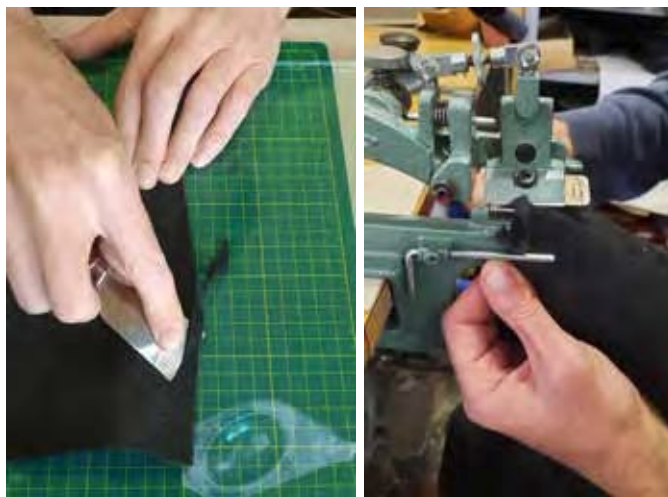

Под оштећењем, наравно, не подразумевам рупу, у том случају потребно је узети другу кожу, већ благо огребану или изгужвану површину или индустријски неравномерно стањену кожу. Ако је све у реду, користећи папир као мустру, сечемо кожу маказама или скалпером уз лењир.

Затим тањимо кожу по рубовима и на превојима. Кожа се положи лицем према доле, на литографски камен или неко дебље стакло са обавезно брушеним ивицама, како не би дошло до оштећења коже или повређивања радника.

Нож се затим положи уз ивицу коже, тако да његов врх вири 2-3 mm ван. Кожу левом руком притиснемо о подлогу, а десном водимо нож тако да је на унутрашњем делу издигнут, а врхом притиснут о подлогу. Временом се на овај начин може скинути цела страна одједном. У обичајена пракса је да се гура од себе, од доње ивице ка горњој, али је могуће и вући у супротном смеру -одозго ка себи.

Тањење се може вршити и помоћу *шерфикса*, алата у коме се кожа превлачи вучењем руке преко ваљка који служи као подлога. На његовом горњем делу се налази носач, на који је пручвршћен жилет који стоји под одређеним углом. Угао тањења се одређује помоћу навоја изнад жилета, а притисак (висина на којој се жилет налази у односу на ротирајући

ваљак) помоћу навоја на централном делу носача. Након што се машина наштелује и жилет се нивелише, на ваљак се положи кожа која се затезањем повлачи. Уколико је потребно стањити само превоје, онда се постављају ваљци са ужим испупчењем.

Тај поступак чешће користе ташнери али може служити и у књиговезници. У суштини, разлика је у томе што се код тањења ручним ножевима, они повлаче док је кожа статична, а овде је нож статичан док се вуче кожа. Резултат је најчешће савршен, али је тешко контролисати поступак када се ради са кожом која је превише еластична.

Кожа се може тањити и електричном (индустрijском) машином, која је готово идентична шерфиксу, с тим да је већих димензија и ради на сопствени погон. Изузетно је корисна када је потребно истањити велике количине коже. Радник се на њој не умара јер не користи своју снагу за поступак тањења.

Једина њена мана је велика набавна цена и заузимње великог радног простора у књиговезници.

Након стањивања коже, лепимо рикн, а поред њега лепенке. До процеса зарубљивања коже (ајншлаговање) кожа се не маже лепком, него се увек прво мажу рикн и лепенке.

У зависности од тога какве ћошкове желимо, претходно их припремимо на лепенци. Ако желимо округле, онда их на лепенци благо отсечемо скалпером или маказама. Ако желимо равне (што је случај ако се ради украшавање унутрашњег дела корица), онда лепенке оставимо равне.

Код округлих ћошкића, ајншлагоује се горњи део коже, најбоље помоћу папира, али може и стандардним поступком руком. Корица се окрене и ајншлагоује се доњи део. Затим се ајншлагоују бочне ивице, с тим да се претходно одигне кожа на ћошковима, што формира врх сличан оном на опанку. Врх се одсече, и савијачем или тупим шилом се ћошкић „увуче“. Ово је могуће првилно извести само ако је кожа на том месту довољно стањена. Неки препоручују да се остави мало више коже, која формира облик лепезе повлачењем дијагоналних потеза ка унутра. Други више воле да се кожа одсече готово равно, и онда само увуче средина ћошка, док стране остају сличне као када се раде равни ћошкови. Ово је ствар укуса, и једно и друго је правилно.

Уколико се желе равни ћошкови као код обичних платнених повеза, отсечемо троугласте вишкове коже пре зарубљивања, и то тако да остане мало више од дебљине лепенке. Даљи поступак је исти као и са платном.

Корице се затим украсе ручно или машински златотиском и слепим отиском. Потом се књижни блок убади у корице. Ово се може извести тако што се на рикну направи хилзна (цевчица од папира, која омогућава лепо отварање књиге при читању), која се намаже и залепи за рикн, водећи рачуна да књижни блок добије леп распоред у корици (да буде на средини и да су му ивице лепо распоређене).

Књига се остави да се осужи, а затим се предлист намаже лепком и корица спусти на њега. Брзо се отвори и окрене, тако да корица легне на сто, или унапред припремљену дашчицу. Предлист се претрља памучном крпом, и у њега уметне или упијач (дебео папир који служи са упијање влаге), или тања лепенка. Ово се ради у циљу спречавања да влага са намазаног предлиста залепљеног за корицу, прође на слободни део предлиста. Поступак се понови и са другим предлистом.

Постоји следећа пракса које се не придржавају сви књиговесци. Након што су корице ајншлаговане и ћошкови дотерани, искроји се комад лепенке који је за 1-2 mm већи од простора који није покривен кожом, са унутрашње стране корица. Постави се на тај део, и ајншлагована кожа се поравна скалпером. Лепенка се подигне и отсечени вишкови коже се изваде и одстране. Према лепенци искројимо папир за попуну, који је по дебљини што сличнији дебљини коже код поравнатог дела. Папир се намаже и пажљиво спусти на део који није покривен кожом. Ово се ради зато да би кожу нивелисали пре лепљења предлиста. Када залепимо предлист, кожне ивице на овај начин практично постају невидљиве. Ако се овај процес поравнања и попуне прескочи, ивице се могу оцртати

на предлисту.

Уколико желимо корицу у целој кожи са лажним ребрима, онда на рикну залепимо тракице лепенке у жељеној форми. Затим кожу превучемо преко рикне и савијачем утрљавамо поред лажних ребара. Такође је могуће ставити је и у пресу, положену лицем према горе, и преклопимо је шаблоном који прати распоред ребара у негативу. Затим се покрије лепенком и дашчицом и стави се у пресу под не превеликим притиском.

Поступак са шаблоном се практикује приликом серијске израде, али може бити ризичан, јер долази до пеглања пора на кожи уколико је сувише стиснута преса. Ово нарочито важи уколико се ради са кожама као што је марокен. На кожи се такође може приметити уколико се шаблон постави мало укриво. Зато наглашавање ребара овим поступком треба применити само ако смо у великој журби.

Корице рађене на књижном блоку захтевају мало компликованију израду. У одељку о шивењу (на страни XXX) објашњено је да су се неке раније врсте повеза шиле заједно са корицама. Друге врсте шивења захтевају причвршћивање или провлачење расчешљаних биндова кроз корицу, а неки, попут патент протокола, захтевају лепљење трака између слојева лепенки.

У зависности од врсте повеза, након шивења, припремамо одговарајућу корицу, по облику, величини, и израђену од одговарајућег материјала (дашчица, лепенка итд.).

Уколико се на књижни блок враћају оригиналне корице, нема спорних елемената, али уколико су

оштећене, израђујемо нове према сачуваном узорку. Ако треба сами да урадимо реплику ранијег типа повеза, водимо се историјским изворима који су нам доступни.

Након што су корице причвршћене, књига се постави на парче папира, којим можемо да је омотамо, с тим да остаје још довољно места за ајншлаг. На њему обележимо потребне мере, и вишак одсецамо. Кожу кројимо као и у претходном случају, водећи рачуна о свему што је напоменуто. Књигу затим стављамо у холцпресу, тако да рикн остаје да вири, намажемо га скробним лепком или туткалом, и навучемо кожу. Поред биндова трљамо кожу фалцбајном. Може и са два у исто време.

Ребра се још могу нагласити помоћу књиговезачких клешта за наглашавање биндова или омотавањем канапа који се причвршћују на холцпресу.

Када се навучени део коже осуши, премазујемо дашчице и преосталу кожу навлачимо на површину корица. Затим ајншлагујемо и увлачимо ћошкове.

Након овога књига је спремна за украшавање ручним техникама златотиска или слепог отиска. Машинско отискивање не долази у обзир јер: књига је често превелика за уста пресе; дашчице су ретко када идеално равне; због ваздуха међу листовима књига „дише“, што онемогућава правилан и једноличан притисак итд.

Француски повез се може израдити у варијанти $\frac{1}{4}$ коже, полукоже и целу кожу. Потребне за овом врстом повеза настала након развоја штампе, а пре свега за потребе универзитета. Универзитетске библиотеке су биле велике и књиге у њима су се користиле свако-

дневно. Књиге у папирним повезу су се брзо оштећивале, а књиге у целокожним повезима су још увек биле прескупе. За повез књиге у целу кожу било је потребно велико парче коже, а како је она увек била неправилног облика или мало оштећена, велики комади су остајали по страни и нису се могли искористити. Поред тога, требало ју је богато украсити са обе стране корица, што је захтевало додатно време и тошкове за злато.

У жељи да се смање трошкови израде корица дошло се на идеју да се за њихову израду могу искористити комади уместо целе коже, а при томе јој и даље омогућити дуготрајно отварање. Комадима коже је се прекрива само хрбат и део корица, што не захтева никакав рад на њеној предњој и задњој страни.

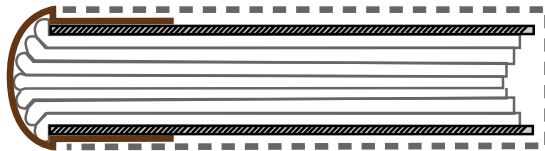
Тако се дошло до $\frac{1}{4}$ кожног повеза. Али и ту је уочено да ћошкови корица брзо пропадају. Најпре су корице на том делу ојачаване платном које је прекривано пресвлагним папиром, најчешће мраморираним, а касније су рађени кожни ћошкићи у облику

једнакокраких троуглова, од преосталих рестлова коже. Тако је настао $\frac{1}{2}$ кожни повез.

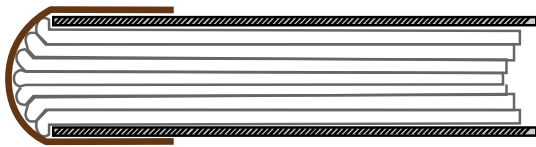
Тошкови су се могу правити и из неједнаокраких троуглова, с тим да у том случају однос страница кракова неби требало да буде већи од 1:1,75.

Основна одлика француског повеза је апресовани рикн који је објашњен на страни XXX.

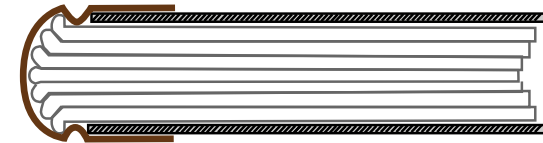
Иако је код нас под појмом *француски повез* подразумеван само стандардни француски повез, он се у Европи израђивао у три варијанте: за кутију, библиотечки и стандардни.¹

За заштитну кутију

Стандардни

Библиотечки

За кутију се правио са лепенком која је тања од апреса, тако да рикн буде мало шири. Ово се радило зато што је на тај начин било лакше ухватити књигу која стоји у заштитној кутији.

Библиотечки је настао зато што се схватило да код стандардног француског повеза кожа на превуу трпи велико оптерећење, пошто се увек отвара по истој линији, и при честој употреби брзо долази до пуцања. Зато се корица померила мало напред и остављен канал (превој), који напрезање при отварању распоређује на знатно већу површину.

Француски повез шио се увек на канапе, било повишене било усечене. Након што се књига сашије, обреже, апресује и евентуално рез украси мраморирањем, сашије се (или се налепи готова галантеријска) украсна врпца, приступа се кројењу лепенке. Лепенка се кроји тако да по висини мало прелази висину украсне врпце, да би могла да се изради одговарајућа „капица“. По ширини се мери од ивице апреса, тако да буде шири од места у односу на књижни блок, једнако или мало више него што је то на глави или ногама. Затим се на корици обележе места која треба пробушити, да би се туда провукли биндови. Од ивице рупе до ивице корице, благо се засече скалпером, али не предубоко, јер се расчешљани канапи увек лепо распореде у каналу. Затим се биндови расчешљају и провуку кроз корицу, која се затим поста-

1 Arthur W. Johnson, The Thames and Hudson Manual of Bookbinding, The Thames and Hudson, 1992, 78-79

ви уз апрес и везице се залепе. Након што се канапи осуше, лагано се ударе чекићем да би се смањила њихова уочљивост.

Кожа се навлачи тако да прелази корице најмањ до 1/5 њене ширине, мада се често оставља чак и до половине. На преосталом делу налепи се пресвљачни папир и књига се украшава. Након тога за корцу се лепи предлист и књига је готова.

ТЕХНИКЕ УКРАШАВАЊА КОРИЦА

Ручна позлата спада у најкреативнији и најсложенији део процеса израде књиге. И најбоље повезана и укорићена књига без орнамената или наслова делује сиромашно и незавршено. Зато је према речима познатог књиговесца Стјепана Детлбаха:

„Позлата на књизи је последња часна старина, и да су већ радници староготског времена позлаћивали руком, након што ручни слепи отисак више није одговарао захтеву времена и када се употреба златних листића са унутрашњих декорација пренела на спољне корице књиге.“

Већ у XVI веку, позлата на корицама је постала изузетно сложена, захтеви за декорацијом су расли, што због жеље наручиоца да поседују раскошно украшену књигу, чија богато позлаћена кожна корица недвосмислено сведочи о богатству унутрашњег садржаја, што због жеље тадашњих мајстора да покажу своју вештину и умешност да такав захтев и испуне. Како је расла тражња за финим орнаментима, тако се упоредо са развојем украшавања, развијала и техни-

ка израде орнамената. Детаљи који су временом све прецизније и минуциозније гравирали, добијали су све чипкастији изглед.

У почетку је украшавање књижних корица имало само декоративну, а тек касније се појавила и употребна вредност. Разлог овоме је што су се наслови тек касније јавили на корицама књига, вероватно због недостатка слова којима би били одштампани.

При избору орнамената приликом одлуке о завршном изгледу књиге, неопходно је узети у обзир, пре свега садржај књиге, период настанка орнамената, време настанка књиге или време које се у књизи описује. Другачије се бирају орнаменти за неку књигу лирске поезије и односу неку са озбиљним садржајем, такође је дозвољено коришћене средњовековних орнамената на књизи која је штампана недавно али чија је тема средњи век. Са друге стране, коришћене орнамената са краја XIX века не корицама неке рукописне књиге из XV века, било би велика грешка или што би се рекло промашена тема.

Како су књиге углавном биле привилегија имућних, они су често имали жељу да се већ на хртју види њихово власништво над књигом. То се постигало утискивањем монограма, информације о припадности породичној кућној библиотеци, или ако је за потебе неке институције утискиван је њен назив (нпр. Дворска библиотека).

Готове корице украшавају се пре спајања корица са књижним блоком, док код корица рађених на књижном блоку нема другог начина, него директно на књизи. Ипак и у другом случају паметно је предлист оставити не залепљен него то учинити тек након завршеног украшавања.

Такође ваља напоменути, да је сувише ризично без икакве праксе кренути у отискивање ручним алатом, било правим златом у листићима, било трермо фолијама за златотисак.

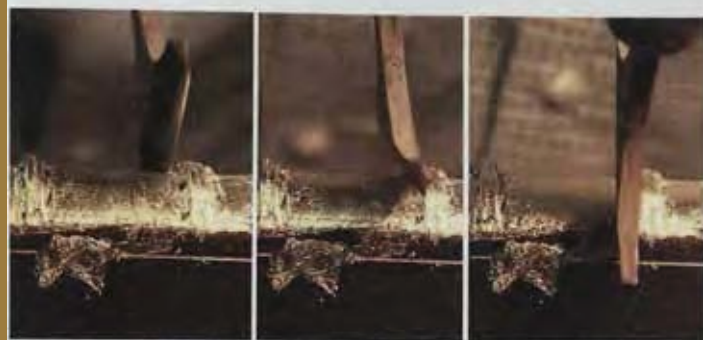
Почетник увек може узети филету и вежбати равномеран притисак на равној лепенци. У почетку то може бити незагрејан алат на собној температури, после чега се прелази на отискивање загрејаним алатом преко индига, где се боље види да ли је притисак равномеран. Ово је нарочито уочљиво код филета са двоструком линијом или са орнаментима. Уколико је притисак уједначен, линије ће бити јасне и равномерне, а ако је рука шетала лево-десно, линије ће бити отиснуте тање, дебље па чак и испрекидано. Јасно је да је орнаменте мале површине потребно мање притиснути, него оне чија је површина велика, где је пропорционално потребно да притисак буде јачи.

Када је постигнута вештина у оваквом отискивању, може се прећи на отискивање термо фолијама за златотиск, на кашираним отпатцима пресвлаганих материјала којих у књиговазницама увек има, али их је боље сачувати и потрошити на овај начин, него одмах оценити као неупотребљиве и бацити. Овим вежбама се стиче искуство, како у правилном руковању алатима, тако и у потребном притиску и температури на коју је алат потребно загрејати. За различите материјале потребне су различите температуре а неки материјали боље примају неке врсте фолија од других. Време искориштено за вежбу не треба сматрати залудно потрошеним, јер се једино личним искуством кроз усавршавање стиче самопоуздање и сигурност у раду, без које је немогуће доћи до мајсторског резултата.

Због осетљивости посла приликом позлате, потребно је, пре свега, пажљиво припремити радни простор. Са радне површине уклонити све непотребне алате и заостале материјале који се неће користити, обрисати прашину, алат за позлату пажљиво претбрисати и проверити да није случајно у међувремену, од претходне употребе оштећен, припремити скицу према којој ће се орнаменти и/или наслов утиснути. Пожељно је затворити и прозор, како промаја не би померала златне листће. Све ове припремне радње треба обавити зато што је грешка настала немарним односом према послу, била не само бацање драгоценог времена и скупоценог материјала, него би код корица које су израђене директно на књизи, довеле до њиховог уклањања, што би несумњиво довело и сам књижни блок у позицију да буде оштећен, а то је онда додатно компликовано поправљати.

Сам поступак рада са златним листићима је следећи:

На кожом пресвученим корицама, причврсти се што је могуће тањи папира на коме је претходно лењиром исцртан положај линија, наслова или орнамената. То се постиже лаганим притиском врхом коштаног савијача, којим тако правимо тачкице на почетку и на крају линије, наслова или орнамента. На глатким кожама (телећи бокс на пример) ово је довољно, али на кожама са крупном гранулацијом (односно бобичастом површином, као што је на пример Марокен), потребно је још и лаганим притиском те тачке спојити, јер се на храпавој површини коже те тачке тешко уочавају и могуће их је заменити са неким од удубљења на самој кожи. Ипак, ово се не сме урадити превише снажно, јер ће таква линија ако

Слика горе показује исправан поступак извлачења линије филетом на златном листићу
Слика доле показује поступак скидања вишка злата сувиђером и очишћењу рикву

Слике показују поступак украшавања унутришње стране корица дуж рубова помоћу ролне (слике изнад) и детаљ урађене и очишћене линије (слика доле лево)

је предубоко утиснута, остати видљива и након позлате, а могуће је и да ће сметати при утискивању, нарочити ако се ради са фино гравираним чипкастим орнаментима.

Након уклањања папира, преко целе површине коже се четком нанесе скробни лепак разређен до густине млека. Након сушења се места на којима се позлађује, фином акварелном четкицом наноси *грунд*, који се састоји од смесе 1 дела беланцета, 1 дела сирћета и 2 дела воде. Смеса се добро промућка и након што се појави обилна пена, процеди и остави да преноћи. Након што се грунд осуши, посипа се прашком за позлату, уколико се златни листићи наносе већ загрејаном филетом. Уколико се злато наноси помоћу ножа, козлића или четке за трансферисање златних листића, прашак је непотребан.

Листићи злата, изузетно танки и остљиви, продају се упаковани у свешчицама од посебно инертног папира, који служи да се не би међусобно лепили, гужвали или кидали приликом рада и транспорта. Да би се златни листић нанео филетом, потребно га је најпре исећи на позлатарском јастучету. Доношење листића на јастуче могуће је након отварања свешчице и лаганог ударања, тако да се листићи благо повију.

С обзиром да је сам листић танак, испод њега ће остати мало ваздуха, што оставља довољно простора да се испод подвуче позлатарски нож, којим се листић пажљиво преноси на позлатарско јастуче, и спушта како би се избегло гужвање или кидање. Затим се ножем листић сече незнатно веће (око 2 mm) од величине орнамента или слова, након чега се на њега лагано притиска филета или пресицом за сло-

ва, пажљиво подиже и претходно увежбаним притиском утискује у кожом пресвучене корице на за то обележено место. Уколико је потребно орнамент или наслов наставити, претходно отиснуто злато се преклапа за 1-2 mm и наставак се утискује као и на почетку. Вишак злата се једноставно одстани четком или комадом памучне вате намотане на штапић, попут штапића за уши. Ако је негде злато изостало (отпало или се уопште није залепило), поступак nanoшења се понавља, с тим да се води рачуна да се погоде шаре или слова, пажљивим спуштањем у већ постојећа улегнућа, на осећај.

Постоји још један начин, а то је након што се нанесу тачке или линије отиснуте као у горе наведеном примеру, загрејаним алатом се најпре отискују линије, шаре или наслов али без узимања злата. Када је цела корица тако изотискивана, утиснути делови се грундирају поменутих раствором беланцета, и чека се да се просуши. Ово грундирање се може извести и вештачким грундом, који је на бази шелака, али описани начин традиционалнији.

Након што се грунд осушио по не утиснутој површини, ватом намотаном на штапић лагано наносимо танак слој везелина. Сврха овог слоја је да заштити кожу од лепљења сувишног злата на местима која треба да остану не отиснута и чиста (служи као изолатор), такође и спречава померање нанетих листића.

Након тога се злато исече као у претходном поступку, и на корице се полаже уз помоћ позлатарског ножа или четком за nanoшење злата. Алат (филета/орнамент/ручна ресица за слова) се загреје на потрбу температуру и врши се отискивање, водећи

рачуна да алат прецизно налегне у претходно отиснуто лежиште.

Треба рећи и да је то теже постићи код орнаментисаних линија али вежбом се добијају изванредни резултати. Вишак злата се уклони четком или штапићем. Евентуалне исправке раде се на исти начин као и у претходном примеру, с тим да се ножем листићи исеку тако да прекрију по 1-2 mm већ отиснуто злато, и затим се поново притиска загрејаним алатом. Наравно ни у овом случају се поново не наноси грунд.

Због изузетно сложеног поступка, који захтева пре свега умешност и искуство при руковању златним листићима, доста времена за припрему грунда, високе цене златних листића, данас се златотисак ради најчешће машински. Како је он могућ смо на готовим корицама, понекад је потребно и руком извести златотисак. Ово је случај када је потребно извести златну оквирну линију, а немамо готове линије у потребној величини, или када су корице веће од пресе која нам је на располагању.

Постоје много врста фолија за златотисак, различитих по свом саставу, боји, нијансама, температури која је потребна за њихову примену, али у основи се деле на стандардне машинске фолије за златотиск и на рекорд фолије за ручну примену.

Фолије за машински златотисак се састоје из неколико слојева - носача фолије (од неке врсте целофана), за одвајање, пигмента или метала, и лепила, који се активира температуром и притиском. Карактеристика ових фолија је да им је на горшој површини боја јасно видљива, док су са доње стране потпуно другачије боје у зависности од боје термо-активног

лепила. За разлику од њих, рекорд фолије су крте и састоје се из једног слоја метала, који је са доње стране нанет изузетно танак слој термо активног лепка, који је нажалост тек нешто тамнији од површине, па је забуна због погрешног окретања могућа и дешава се. Уколико се користи фолија за машински златотиск, препоручљиво је коришћење већ употребљених фолија, које остају након сријског отискивања корица. Велике површине које остају неотиснуте, између почетка новог и краја претходно отиснутог клишеа, често је довољан за отискивање дугих оквирних линија, а не отисните површине између наслова и године издања, могу се користити за отискивање наслова или орнамената, након што се скалпером исеку на потребну површину. Нове фолије се користе тек ако вам овако кориштене индустријске, не одговарају.

Чак и када се ради са појединачним књигама, препоручљиво је изрезати шаблоне од лепенке, који ће служити не само као водич уз који се прислања алат за златотиск, него и као носиоци информације одакле докле се филета отискује. Ово је потребно, пошто је јако тешко (практично немогуће), одредити одакле докле се нека оквирна линија отискује, јер фолија прекрива већу површину од оне која се отискује.

Приликом отискивања оквирне линије, потребно је исећи комад лепенке као шаблон, у ширини корице, а по висини од њене ивице до места за отискивање. Затим на њој обележимо почетак и крај линије. Шаблон затим причврстимо за корице, тегом или штапаљком за парир на супротној ивици, тако да не смета приликом отискивања. Подигнемо шаблон и испод њега подвучемо комад фолије, који је претходно исечен тако да буде за око 1 cm већи од жељеног отиска.

Потом загрејемо алат за златотисак, и вршимо пробни отисак на отпадном комаду коже кашираном на лепенку. Уколико је температура задовољавајућа и отисак је јасан, тада отискујемо линију поред шаблона и то од ознаке за почетак, до ознаке за крај линије. Поступак понављамо са свих страна. Затим се исече лепенка која ће бити шаблон за наслов. Када је за њега одабрано место, шаблон се кроји тако да по висини одговара раздаљини од горње ивице корице до горње ивице слова, а по ширини једнака ширини корице. На њој се одреди средина и у односу на средину се распореди наслов који је сложен на столу или у пресици. Наслов се најчешће налази на средини у односу на ширину књиге, а на две трећине од доње ивице по висини, али може бити и у неком од углова, горе или доле, с тим да се у том случају равају у десни блок.

Лепенка се поставља на горњу ивицу корица, поравна, и затим прчвршћује тегом или штипаљком за папир. Подвлачи се фолија и загрејаним алатом се врши утискивање на означеном месту. Уколико је коришћена фолија са целофаном, једноставно се подигне, а уколико је коришћена рекорд фолија, четком се очисте вишкови. Ако је пробно отискивање урађено, не би требало да буде грешака, ни словних, ни оних које су изазване погрешном температуром.

Уколико је температура била превисока, злато ће добити разливен изглед и слова ће бити запушена. Ово је могуће исправити трљањем туфером од тул платна, под лаганим притиском. Уколико то не да резултат, туфер је потребно натопити неким уљем, може и јестивим, али је беби ипак бољи избор. Овај поступак има успеха код корица од пресвучених пла-

стифицираним папиром, али при раду са кожным могуће је оштетити њену површину. Уколико кожа није идеално штављена, могућа је и појава уљаних флека, што је неприхватљиво, па је потребно направити корицу испочетка.

Уколико је пак, температура алата била премала, злато ће негде отпасти или сасвим изостати. У том случају, потербно је исећи комад фолије који је већи од жељене поправке, поставити је уз ивицу отиска, тако да у осталим правцима прекрива и успешно отиснуте делове, и правилно загрејаним алатом притиснути, тако да се на осећај алат спусти, и упадне на претнодни отисак. Овај поступак често даје добар резултат. Ипак, могући су и промашаји, па изгледа да се слова дуплирају (добију изглед сенке), или се не слажу по висини, јер су отиснута за нијансу изнад или испод жељене линије, па је потребно поново правити корицу испочетка. Наравно, многи искусни мајстори заната се временом ослобађају, па наслове раде без икакве припреме и често добијају добар отисак.

Књиге у кожи су драгоцене, што због своје тржишне, што због сентименталне везаности за наручиоца, и када се неко и одлучи да донесе књигу на повез очекује да резултат буде вредан улагања. Зато је време потрошено на припрему за златотисак (пробно отискивање, израду шаблона итд) добра инвестиција, а не узалудан посао, јер је то једина превентива за поновну израду корица.

Машински златотисак је намењен за серијско отискивање корица у златотиску. Златотиск се односи на технички поступак, а фолије могу бити металне или пигментне у свим бојама. Употребљава се и

код појединачних повеза када имамо наслов у више редова и са различитим величинама слова. Машина помаже да редови увек буду паралелни, и правилно и равномерно отиснути. Ипак, ово се ради само када се мора, јер је њено загревање дуго, и самим тим, ако се плаћа радна цена струје која је већа од стандардне, то треба узети у обзир.

Машина за златотиск може се користити за сложени слог, који се у том случају зове штампарска форма. Друга могућност употребе је да се користи са равном плочом, на коју се термоотпорним лепком, за њу лепе месингани гравирани орнаменти, или цинкани и магнезијумски клишеи.

Иако је машина за златотисак изузетно корисна у изради великих серија у било ком материјалу, основна мана у односу на кожне повезе је та да се на њој могу радити само готове корице.

АЛАТИ ЗА УКРАШАВАЊА КОРИЦА

Основни алат за позлату су: позлатарско јастуче, нож за сечење златних листића и четка за наношење злата.

Позлатарско јастуче је дашчица која је са једне стране обложена ватом и пресвучена кожом. Користи се за постављање златних листића приликом резања. Мора бити увек чисто јер су златни листићи танки и изузетно крхки, па би свака масна нечистоћа могла да изазове делимично лепљење листића за јастуче и њихово кидање. Поред тога, замашћени листићи би се другачије понашали приликом везивања за део који позлађујемо.

Нож за сечење златних листића, је равног врха и оштрих страница. Може бити оштрен са обе или само са једне стране. Као и јастуче мора бити беспрекорно чист. Важно је и чувати га од механичких оштећења, јер би појава сваког „зуба“ на оштри-

ци, довело до неправилног сечења или кидања злата.

Позлатарска четка се састоји од танког слоја дугих природних длака постављених између два слоја полукартона. Носач може бити и од дрвета, али је полукартон чешћи случај. Служи за преношење златних листића из свешнице на јастуче, и након сечења, са јастучета на предмет који позлаћујемо. Ово се ради тако што се четка протрља о косу и нанесе изнад златног листића. Помоћу електрицитета листић се залепи за четку и онда се пажљиво пренесе и спусти на жељено место.

Позлатарски ахат је прибор који служи за глачање златних листића након постављања на болус. Састоји се од дрвене дршке на коју су монтирани различито обликовани и добро исполирани комади полудрагог камена који се зове Ахат. Користе се при изради златореза.

Алати за златотиск, или златотисак како неки сматрају да је правилније, је алат којим вршимо отискивање слепог или златног отиска.

Према начину употребе може се поделити на ручни и машински. У ручни спадају разни орнаменти гравирани на месингу, причвршћени на дрвену дршку, која спречава преношење топлоте са загрејаног месинга на руку. Дршка омогућује и усмеравање и утискивање орнамента, или појединачног слова (која могу бити и слободна) као и разних филети и ролни. У ручне алате спада и пресица за слова (држача слова – „шрифткастн“), у коју се слажу слободна појединачна слова, а затим тако сложена и учвршћена, загревају и отискују.

Слова за златотиск могу бити различита по конструкцији, материјалу од којих су прављена, по величини и по типу писма. Према конструкцији могу бити појединачна слободна или монтирана на дрвену дршку. Слободна слова намењена су за слагање у веће целине, појединачну реч, али и целе редове или стране ако их имамо довољно.

Отискивање се врши машински (цела страна) или помоћу ручне пресице за златотиск са којом је максимално могуће отиснути један ред ако је пресица довољно широка.

Појединачна слова могу бити од месинга или од „штампарске“ легуре (легури олова антимона и калаја). Месингана слова су прављена за књиговезницу и дуготрајна су, јер месинг добро подноси температуру и има релативно велику тврћу.

Оловна слова су остаци раније коришћених штампарских слова намењених за високу (тип) штампу. Њихова мана је што је легура састављена од метала са ниском тачком топљења. Разлог томе је што у високој штампи није потребно загревати

штампарску форму, па тачка топљења не игра никакву улогу у процесу штампе, а уколико је нижа, лакше ју је претопити када слова од употребе изгубе оштрину (ледирају, добију заобљене ивице попут коцкице леда која се отапа). Радом на повишеној температури може доћи до прегревања и топљења. Поред тога, нису прављена да буду тврда. Олово и калај су изузетно меки метали, и антимон се додаје у циљу повећавања тврдоће легуре. Ипак при златотиску је притисак знатно већи него у процесу високе штампе што драстично убрзава њихово пропадање. Највећа мана им је штетност по здравље радника је је олово метал који се таложи у организму и може изазвати озбиљне здравствене тегобе. Једина предност им је ниска цена али то не би требало да буде пресудно при избору.

Појединачна слова са дршком намењена су искључиво за ручну употребу у књиговезници. Израђена су од месинга и помоћу њих се наслов утискује слово по слово. Знатно су јефтинија од комплета намењених за машинску употребу, или употребу по-

моћу ручне пресице. Довољно имати само по једно велико и једно мало слово (верзал и курент), док код машинске употребе морамо имати онолико истих слова којико их у наслову има. Ипак треба признати да је рад са појединачним словима зназно спорији.

Филете су књиговезачки алат који служи за утискивање златних или слепих линија или орнаментата. Израђују се од месинга и њихова цена варира у зависности од сложености мотива који је на њима гравирани. Са порастом сложености и величине мотива, расте и вештина потребна за њихову примену. Велики или сложен мотив је теже наставити него обичну линију а и величина орнамента одређују колико ће пута моћи да стане у жељени простор.

Филете могу бити потпуно равне и благо кружног облика. Њима се могу украшавати насловне стране књига тако да дају оквирну линију. Равне филете је релативно лако отиснути, ако им шара није превише дебела. Ту се практично понашају као и појединачни орнаменти, само што су им мотиви дужи. Лако је одредити нормалан смер притиска који је неопходан

за равномерну дубину отиска. Међутим, ако им је шара предебела онда је због веће површине притисак слабији, и потребна је већа снага за утискивање. Благо заобљене филете тај проблем решавају тако што је површина којом се притиска смањена, јер се не отискује целом површином одједном, него само делом кружног исечка. Тиме је и снага потребна за добијање квалитетног отиска мања. Са друге стране, њима је теже постићи равномеран притисак. Обично је на почетку или крају филете јачи (отисак је дубљи), него на средини. Свој пун допринос лепоти књиге дају када се отискују на рикну поред, или ако то њихова ширина дозвољава, и преко ребара. Чак и на рикновима који немају ребра, распоредом можемо добити излед као да она постоје.

Појединачни орнаменти, намењени су за ручно утискивање. Могу бити појединачни или у пару који чине декоративну целину. Отискују се на рикну. Појединачни у центру поља између ребара, а угласти у ћошкове поља између ребара. На насловним странама могу бити леп декоративан детаљ, било у техници

слепог отиска, било у златотиску када се, усклађени са садржајем књиге, отисну тако да попуне празнину поља између наслова и године издања, или се пак отискују у ћошковима уз отиснуту оквирну линију.

Декоративне ролне, користе се за израду оквирних линија или за отискивање на рикну, у глави или ногама, или поред или преко ребара. Нарочито су погодне за извлачење дугачких линија, јер се практично не настављају, него се као точак врте у круг. Постоје и оне, чија линија није непрекидна, него је на њима један део кружнице исечен. Њихова намена је да се тачно позиционирају на почетак и крај. Обично уз њих иде и орнамент који се по дизајну уклапа у шару и по својој ширини и висини је једнак ширини мотива, с тим де је најчешће дијагонално оријентисан, али може бити и равно усмерен. Могу бити неизмењљиви (сваки има своју виљушку са осовином која га носи), или промењљиви, с тим да свака дебљина захтева одговарајући размак између крајева виљушке. Виљушка је монтирана у дугачку дрвену дршку. Ролне се отискују тако што се точкић положи на по-

вршину коју желимо да украсимо, десном руком држимо за дршку, близу места где је усађена виљушка и благо је притискамо на површину, према доле, док је други крај дршке ослоњен на раме којим вршимо притисак у правцу линије коју отискујемо.

Ручна пресица за слова (држач слова), се користи за формирање једне или више речи састављене од појединачних слова, затим њихово загревање на потребну температуру и отискивање на жељено место. Састоје се од тела, које носи две правоугаоне металне коцкице које стежу слова уз помоћ навоја, и дрвене дршке. Навоји је на једној половини нарезан левим а на другој десним навојем. То су стандардне самоцентрирајуће пресице за слова. Мало сложенији и квалитетнији још имају и помичну гредицу која притиска слова о тело. Овакве пресице су поузданије и квалитетније, али су теже за израду и скупље. Могу се грејати на посебним електричним решоима за ту намену али и на обичним кухињским. Раније је било уобичајено да се загревају на малим плинским решо-

има или шпиритусним лампама од чега се одустало, јер је на електричним решоима лакше, помоћу термостата одржавати потребну температуру.

Постоје и електричне ручне пресице, које имају сопствени грејач и термостат. Њена предност је што је радна температура увек прецизно подешена, али велика мана је кабл, који драстично отежава прецизно руковање алатом.

Ручна глачаница, је специфична књиговезачка алатка која служи за пеглање кожне структуре на рикну између ребара на кожама као што је марокен, да би штампа наслова била лепша, оштрија и уочљивија.

Решоји за загревање ручног алата, су као и обични кухињски решоји. Састоје се од тела, грејача, терморегулационог уређаја и кабла. Једина разлика је што имају оквир са жљебовима, који омогућује придржавање алата током грејања

Месингани орнаменти за машински злато-

тисак, су орнаменти гравирани на месинганој табли или посебним одливцима. Могу бити најразличитије дизајнирани, у зависности од њихове намене, тако да могу бити са флоралним, животињским, геометријским или симболичким мотивом. Овални или вишеугаони орнаменти могу бити намењени као оквири у које утискујемо наслове. Угаони се отискују у угловима корица, најчешће поред састава оквирних линија, али се могу отискивати и без њих, па касније спојити помоћу филете или ролне. Могу бити једнакокраки или различитик кракова, и у том случају требало би их имати у пару јер се у том случају раде као да су „у огледалу“. Пожељно их је имати сва четири јер се онда сви отискују у исто време, али могу и два по два, ако серијски посао не захтева брзину, а уговорена цена не оправдава цену гравирања комплекта. С обзиром да им је површина велика, немогуће их је правилно отиснути помоћу руке, па се зато лепе термоотпорним лепковима на плочу пресе за златотиск.

Јефтинија варијанта орнамената су клишеи, који се као и месингани, користе монтирањем на плочу пресе помоћу термоотпорних лепкова. Добијају се ецовњем (нагризањем киселине) цинка или магнезијума. Израђују се у више дебљина, и то: 1.00, 1.75, 3.00 и 7.00 mm. Раније је постојала и дебљина 2,4 mm, али је она напуштена. Израђују се тако што се фотосетљиви слој на челичној плочи пресвученој одређеном дебљином цинка или магнезијума осветли, а затим се неактивирани делови исперу. Активни слој спречава нагризање киселине и ти делови остају повишени. Предност овакве израде је што не зависи од прецизности гравера, нити је битно колико је орнамент компликован, него се цена одређује према по-

вршини клишеа. Њихова израда је драстично мања од цене гравирања месинга, нарочито ако се ради о сложеном орнаменту са пуно детаља. Ипак, ивице гравираних месинганих орнамената су знатно прецизније (оштрије), а и сам материјал је далеко дуготрајнији, па за издаду орнамената који треба дуго да трају, а могу се примењивати и на уобичајене кожане повезе, не треба жалити новац.

Клишеи који се користе у раду са кожом, било да се користе за златотиск, било да се користе за слепи отисак, морају бити дебљи од 3 mm. Како кожа има своју дебљину, а у висину клишеа улази и челични носилац магнезијума, дубина ецовања је увек мања од висине клишеа. Ово је важно да у случају јачег притиска, или мало више загрејане пресе, не би дошло до отискивања оквира клишеа или нештампајућих елемената или разливања отиска.

Пресе за златотисак, могу бити различитих величина и конструкција. Када говоримо о пресама за књиговезачку употребу, треба јасно нагласити да у њих не убрајамо мале пресе за израду визиткарти техником златотиска. Минимална величина пресе за књиговезачку употребу је 20 cm по ширини, што одговара формату А4. Њима можемо отискивати: дипломске радове, докторске дисертације и разне корице за књиге и часописе, а међу њима и оне рађене у полукожним или целокожним повезима.

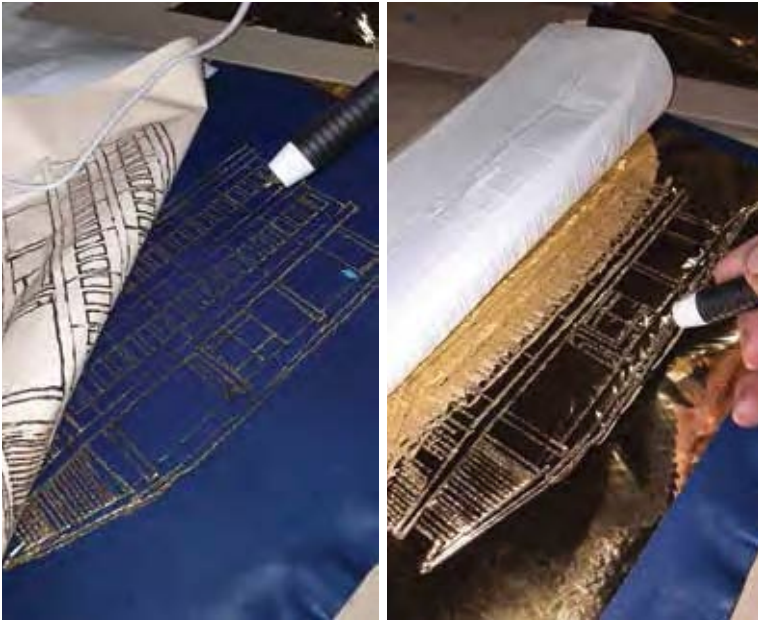

Врућа оловка, је неконвенционалан алат за украшавање техником златотиска. Користи се као замена за клишеа, и уз помоћ ње се црта преко термо фолије.

На кожу се поставља термофолија а преко ње жељени цртеж, који треба да буде на што тањем папиру. Фолија и цртеж се причвршћују креп траком на горњој ивици. Преко жељеног цртежа прелазимо врућом оловком пратећи контуре, док не пренесемо жељени облик. Затим се цртеж уклања, а фолија одиже, да бисмо проверили да ли је све правилно пренесено. Уколико није, враћамо фолију и поправимо жељено место. Уколико је све отиснуто како треба, фолију уклањамо.

Златотисак урађен овом техником није прецизан као приликом израде уз помоћ клишеа али коначан резултат ипак има извесну рустичност.

из книгобезачке радионице

РЕСТАУРАЦИЈА КОЖНИХ КОРИЦА

Историјски архив Београда је 2004. године уприличио изложбу под називом *Сачувати књигу: старе и ретке књиге Историјског архива Београда: XVI–XX век*, ауторке Весне Лекић Поповић. За ту прилику презентовани су најрепрезентативнији примерци старих и ретких књига из богатог архивског библиотечког фонда, које датирају од XVI, преко издања из XVIII до ратних издања из XX века, од рукописних и штампаних књига на турском, немачком (готици), као и на српском језику пре Вукове реформе.

За потребе изложбе урађене су рестаурације кожных повеза појединих књига, а посебно је био интересантан рад на 'Nhmecki' i serbskii' slovary na potrebu serpskagw naroda v¢ Kral. derjavaх...Vo Vfennh : ijdivenfem¢ Fwsi¢a Bl[a]gorodnagw w{ Kurcbek¢, Теодора Аврамовића из 1790. године.

Како је књижни блок био здрав, повез је добро држао и није био оштећен, а листови такође нису били механички оштећени ни нападнути од стране микроорганизама, одлучено је да се приступи рестаурацији само корица, додавањем делова коже која недостаје.

Након што смо утврдили које је врсте оригинална кожа, изабрали смо замнску која је по саставу, врсти штављења и боји што сличнија, и стањили је на њену дебљину. Пажљиво смо под оригиналну кожу подвукли хирушки скалпел и малу сликарску шпахтлица, и кожу у потпуности одвојили од корица, водећи рачуна да се при том не оштети. Скинута кожа је са наличија стањена по ивицама на местима где кожа недостаје. На папиру су затим, опцртани недостајући облици, који су затим кројени на новој кожи. Уцртаном делу додато је приликом сечења још мало са стране. Потом смо овом новом парчету коже, са лица тањили ивице, од опцртаног дела ка споља, водећи рачуна да опцртани део остане нетакнут. Стањени део заменске коже је онда залепњен за стањени део оригиналне коже. У ту сврху користили смо искључиво туткало као везиво. Иако има непријатан мирис и са њиме се ради само док је вруће, оно ипак има изузетну лепљивост, животињског је порекла, и потпуно је реверзибилно (може се уклонити без даљег оштећивања). Након потпуног сушења кожу смо вратили на корицу. Даље смо оригинални предлист залепили за корицу.

Следећи пример је рестаруација корица књиге, *Мезимац* Доситеја Обрадовића из 1818. године, такође рађеној у књиговезачке радионици ИАБ. Оригинална кожа оштећена је само на горњем и доњем делу рикна, а превој је на осталом делу здрав. Помоћу хирушког калпера и сликарске шпахтлице одвојили само делове који су оштећени и подвукли још за 1-2 см испод здваог дела коже. Искројено танко парче нове коже, за који милиметар мање од простора који смо ослободили одвојивши оригиналну кожу, такође додајући на ту меру и део коже који је потребан за превијање на унутрашњу корицу. Када смо кожу стањили по ивицама, намазали смо рикн и ослобођени део, и поставили је на жељено место, водећи строго рачуна да се кожа негде не набора већ да свугде легне на своје место. Даљи поступак био је идентичан као у претходном случају. Залепили смо оригиналне делове на нову кожу, подвили вишак преко корице, увукли га под предлист, залепили и залепили предлист преко.

И једе и друге корице након реставраторских радова целом површином натрљали смо одговарајућом реставраторском воштаном пастом, у циљу одржавања коже. Вишак пасте уклонњен је памучном крпом, без шавова, који би могли да оштете корице приликом брисања.

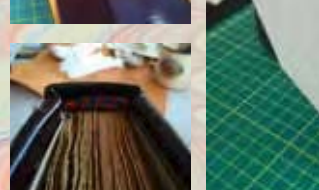
Након што је процес реставрације готов увек би било пожељно за књигу израдити заштитну кутију. Она такође продужава њен век трајања и сматра се као превентивни конзерваторски поступак.

ПРЕПОВЕЗ ЊЕГОШЕВОГ ГОРСКОГ ВЈЕНЦА (*Les lauriers da la Montagne*)

Драмски еп „Горски вјанац“, Петра II Петровића Његоша, објављеног у Бечу 1847. године, спада у ремек дело књижевности у доба српског романтизма. Писано је на српском народном језику и својом појавом представљао је велики допринос победи Вукове борбе за нови књижевни језик. *Les lauriers da la Montagne* је његов превод на франуски језик, објављено у Паризу 1917. године у издању Berger-Levrault.

Затечено стање књиге било је без већих механичких или хемијских оштећења. Оригиналне корице овог издања су недостајале, али на срећу књижни блок је био здрав, на ћошковима делимично заобљен и понегде савијен. Папир је услед влаге благо гуверирао.

Поступак преповеза текао је тако што је књижни блок пажљиво развезан, и логови раздвојни. Затим су се одвојила прва два и последња два лога. Након поравнавања у леђном делу, и стављања у пресу, одређена су места за биндове. На обележеним местима направљени су минимални урези за нувез, а тек нешто веће за бинд-шпагат, односно за канап који долази у усечене канале. Пробом се проверило да ли је дубина довољна. Након додавања предлиста, књижни блок се шио тако што се на прва и последња два лога, који нису усечени, шило на око 2 mm поред биндова, а на осталима нормално.

Након шивења, ручно упредени канап, око кога је шивено, је скраћен на потребну дужину и расчешљан, како би могао да се провуче кроз корице и залепи. Ово је било битно да би приликом округливања и апресовања књижног блока на прва два и последња два лога, могао да дође на своје место.

Како је реч о антикварном издању, књижни блок се не обрезаје. Књижни блок је потом округљен и постављен у пресу за апресовање. Повежњак се затим чекићем ударао од спољњих логова ка средини, до добијања правилног печуркастог облика. Затим је стабилизација лепљењем тул платна.

Након потпуног осушења на књижном блоку сашивена је ручна капитална врпца. Поред декоративне, њена улога је и да чува књижни блок од пада приликом непажљиве употребе.

Корице су затим кројне нешто веће од ивица горње и доње капиталне врпце, и постављене на своје место, и на њима су означена места за провлачење канапа. Након бушења рупа, са горње стране урезани су плитки канали, како рашчешљани биндови неби штрчали на корицама. Биндови су провучени тако да обликују лепезу и затим налепљени на унутрашњу страну корице. Након сушења, поступак је поновљен и на задњој корици.

У следећој фази приступило се изради рикне. У овом случају коришћена је фина јарећа кожа под називом *шевро*. Од хромокартона исечен је комад по висини једнак корицама, а по ширини од ивице до ивице апреса. Правилно су распоређена поља за лажна ребра, која су затим залепљена за рикн и обобрана им је ивица. У овом случају, ребра су искојена

из дебље коже али се могу правити од лепенке. Тако припремљен рикн намзан је лепком и на њега је навучена кожа, која је пажљиво претљана коштаном савијачем, нарочито водећи рачуна да кожа лепо легне поред ребара. У овом случају, на повежњаку је руком штампа наслов, техником златотиска. Било је то могуће урадити и директно на књизи након навлачења рикна, али је овако било сигурније због евентуалних грешака у поступку израде. Након наслова, на исти начин додати су и орнаменти.

Затим је рикн навучен на књижни блок, тако што је округљен, а кожа је наљена на корице које су причвршћене на књижни блок. Након сушења, кожа је превијна на унутрашњост корице и урађена такозвана *капица* која прекрива капиталну врпцу. Потом су на корицу постављени кожни ћошкићи. Простор између ћошкића и коже која са рикне прелази на корице, попуњен је папиром за поуну такозвани *филер*, одговарајуће дебљине.

Након потпуног сушења, на књигу је додат и пресвљачни папир *шагрин*, који је у оговарајућој боји у односу на кожу, и који је по својој текстури адекватан ономе који је кориштен у време када је књига штампана. Предлист је налепљен на корицу, тако што је отворена предња корица остављена да се суши под благим притиском, испод лепенке и упијача, а након сушења поступак је поновљен и на задњој корици.

Књига је на крају пређена лаганим трљањем крпе благо намочене у заштни восак попут *Cera solida* или *Cera Antiquario Saratoga*.

ПОВЕЗ АДМИНИСТРАТИВНИХ КЊИГА

Историјски архив Београда у својим депоима чува бројне значајне административне књиге, попут пописних, матичних књига (рођених, венчаних, умрлих), катастарских (земљишних и власничких), регистара, затим политичко-економских, судских, полицијских, президијалних и резерватних деловодних протокола, регистара имена, записника скупштина, војних, болничких, финансијских и других књига. Њихов повез условљен разним специфичностима, као што су формат, врста папира на којима су штампане и основном наменом. Неке су штампане у целини, попут класичних књига, или што је чешћи случај, штампане су као обрасци, повезиване, и тек касније попуњаване руком, различитим врстама мастила, па чак и руком више различитих писара.

Оно што је заједничко за административне књиге јесте да се готово свакодневно отварају, и тада због свог формата и дебљине, врше велики притисак на повежњак. Зато њихова израда захтева специјалну врсту повеза као што су деловодник, полу патент и патент протокол. Такве књиге морају се искључиво ручно повезивати.

Књиге настале повезивањем штампаних образаца у једну целину раније су се називале „Трговачка књига“. Тај назив потиче из периода када су такве књиге коришћене за унос података о новчаним кретањима (улаз/излаз-новца/робе). Касније се употреба таквих књига проширила и на катастре, судове,

општине и канцеларије за попис становништва, односно за све врста административних послова.

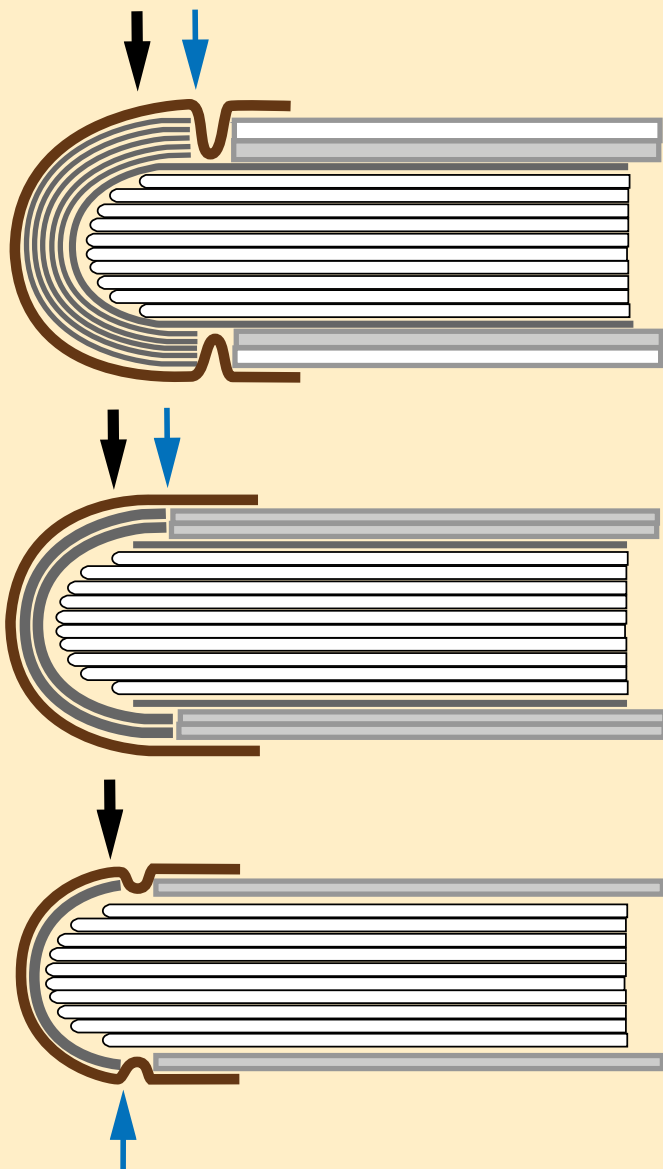
Обрасци који се данас шивењем спајају у књигу, ради каснијег попуњавања, се могу третирати као производ графичке дораде, без обзира да ли се израђују индустријски, као и све остале књиге као потпуно готов производ у целости израђен у штампању од процеса припреме, преко штампе и завршне дораде, или се повезују ручно у самосталним књиговезницама, које повез књига раде као услужну делатност, или су у оквиру архива или других институција.

Предност индустријских књига је њихова доступност и цена, можете је купити у специјализованим књижарама по приступачним ценама и моментално почети са уносом података.

Ручно повезиване књиге, са друге стране, пружају далеко већи квалитет израде који гарантује дугогодишње свакодневно отварање, било ради уписивања или провере већ уписаних података. Омогућује прилагођавање броја табака или листова потребама наручиоца. Конкретно, у неким службама је предвиђен мањи број уноса, док у другим треба знатно више, па се спрам тога могу правити тање или дебље. Могућ је и одабир материјала, како обичних дорадних, попут књиговезачког платна за полуплатнени или целоплатнени повез, тако и ексклузивнијих попут коже, за полукожни и цело кожни повез. Такође се оставља могућност одговарајуће израде златотиска или на други начин рађених натписа, штампаних стандардним штампарским или дигиталним техникама на папиру, али и техником слепог отиска и златотиска на кожи или платну који се поставља у заштитни отвор (шилт) на предњој корици.

Административне књиге се изузетно ретко срећу у употреби ван архива. Сложене су за израду тако да би детаљан опис њиховог процеса израде био преобиман и детаљније анализирање би било публикација сама за себе. Овом приликом навешћемо само основне међусобне разлике а сам поступак илустровати фотографијама.

Основна разлика између деловодника и патент протокола је у предлисту. За патент протокол користи се предлист са двоструком платненом траком (видети на стр XXX). За деловодник се користи предлист са видљивом траком платна (видети на стр XXX).

Шивење деловодника и патент протокола објашњена је у одељку о техникама шивења на (видети на стр XXX), а основна разлика је у нузвезу. Патент протокол нема класичан нузвез већ се шије око канапа како би се смањио притисак код везивања чворића. Код патент протокола навучени рикн прелази преко корице, док код деловодника иде од ивице до ивице корица.

Илустрације које се налазе на страни илуструју разлику између патент протокола, деловодника и стандардног повеза.

Ако полазимо од претпоставке да нешто треба сачувати за дуги временски период и омогућити да се књигом може слободно руковати без страха да ће се оштетити приликом коришћења, онда је јасно да предности ручног повеза оправдава разлику у цени приликом набавке и израде.

Иако се овакви обрасци повремено ручно шију у архивским књиговезницама, чешћи је случај да је потребно преповезати већ корићену давно исписану административну књигу. Овакве књиге је најпре потребно, без оштећења, одвојити од корица и развезати. Потом се врши процена, уз консултацију са конзерватором/препаратором дали је потребна рестаурација/конзервација листова, да ли је потребно сачувати корице, или оне немају вредност па се приступа изради нових, што сличнијих.

У случају да су листови књиге успешно развезани, почињемо са поновним повезом односно преповезом, а у случају да их је потребно конзервирати-рестаурирати остављамо их код конзерватора/препаратора коме препустимо избор одговарајуће технике рестаурације, и договоримо предвиђено време за тај део посла, након чега поново преузимамо листове књиге.

Уколико се израђују нове корице, што је случај ако су потпуно оштећене услед неадекватног чувања или употребе, или уколико је већ преповезивана, па онда не садржи функцију „оригиналних“, односно првобитних корица, као и ако је административна књига била повезана у неадекватан једноставнији повез који није гарантовао њено безбедно коришћење, онда је поступак израде идентичан као и код повеза логова са одштампаним рубрикама које ће

се касније попуњавати. То су такозване књиге са одскочним хрптом (рикном). Код оваквог хрпта, књига се потпуно отвара и на тај начин омогућује се писање преко оба листа, као у случају када се рубрике простиру преко обе отворене стране, такозване „фолио“ табеле. Великог су формата (преко А3), како би било довољно места за уписивање у рубрикама, и често су штампане на пунијем (дебљем) папиру, како мастило којим попуњавамо књигу не би пробило на другу страну листа и на тај начин рубрику на полеђини чинило неупотребљивом. Посебном конструкцијом хрптеноског улошка омагућава се и потпуно затварање књиге, која на тај начин безбедно стоји у полици и стабилно носи листове.

Овакве књиге су због своје величине и тежине у отвореном положају стабилне на столу, а погодне су и за дигитализацију на савременим скенерима који су наменски прављени за скенирање књига.

Ова врста повеза израђују се у зависности од потребе и материјалних могућности наручиоца, машинске опремљености књиговезнице и обучености за рад књиговесца. Израђују се у неколико варијанти, којима је свакако заједничко да имају посебан предлист са крилцем, специфичан начин ручног шивења, специфичан „навучени“ хрбат, корице се раде директно на књижном блоку након обрезавања, а по пресвљачним материјалима могу бити полуплатнене, цело платнене, полукожне или целокожне.

Књижни блок се развезује и затим се ручно прошива чврстим памучним концем техником *кроз платнену траку*. Након шивења, на књижни блок се ради стабилизације леђењем тул платна, а на ивице књижног блока се лепи украсна трака – капитал. На

предлист се кашира тања лепенка, а на крилце, које је остало слободно, лепи се по једна лепенка испод и са горње стране. Потом се након сушења навлачи рикн, који се кроји од доње до горње ивице корице. На повежњак се наноси лепак, затим се навлачи кожа, и превој се подвије и залепи између књижног блока и корице. На слободне ћошкове налепи се кожа.

На предњој корици се затим просеца отвор за насловницу. То чува етикету од хабања приликом вађења књиге из полице и руковања. Потом се корице пресвуку папиром, који прелази преко коже, и као и кожа се подавије и лепи и са унутрашње стране корица. Ојачани предлист се затим намаже лепком и на њега се пажљиво спусте корице. Књига се затим постави у пресу. Након што се осуши, на корице се лепи етикета и књига је спремна за употребу.

ИЗРАДА ФОТО АЛБУМА

Најранији фотографски албуми настали су зајено са првим фотографијама.¹ Њихова популарност проширила се у другој половини XIX века и постали су обавезни део сваког мало бољег салона. На прве странице породичних албума обично су се улагале фотографије краљевске породице, затим фотографије славних личности а тек након тога породичне фотографије.²

1 За настанак фотографије узима се 1839. године, више у: Зорица Нетај, „Почеци фотографије 1839-1900“, Архив, 2003, 54-61.

2 Исто, 55.

Албуми су од времена свог настанка па и и данас, производ у коме чувамо драге успомене, па их чак поклањамо нама битним особама на које желимо да оставимо утисак. Као такви, они представљају знак пажње или наклоности, и морају бити естетски изузетно лепи. Због тога је њиховој ручној изради потребно прићи са највећом пажњом, узимајући у обзир много параметара.

Након утврђивања формата и броја страна, као и врсте албума која је адекватна жељеном циљу, све то усклађујемо са укусом наручиоца. По начину повеза углавном се опредељујемо за шивени или лепљени, а по питању пресвлаке, за кожу, платно, или комбинацију коже и платна. Такође одређујемо хоће ли албум имати још неки детаљ попут отвора за постављање фотографије или логотипа фирме. Могуће је и комбиновање са неким везеним мотивом или тканином у етно стилу. Корице могу бити пуњене механичким садржајем, попут сунђера или вате, због чега се такве корице зову - ватиране корице. И коначно, одређује се хоће ли листови бити од савитљивих полукартонa, од лепенке коју пресвлагачемо папиром, или евентуално од провидне фолије.

Албуми који се израђују од лепенке и имају штампани „паспарту“, су најстарија врста албума и били су модерни када су се фотографије лепиле на дебљу картонску подлогу са печатом атељеа, најчешће формата *визитке* а понекада и *кабинет*³. Ови албуми прелепо изгледају, али њихов недостатак је што су условљени само једним форматом и оријентацијом фотографије. Наравно, данас је могуће комбиновање оријентације фотографија али и формата,

3 Више о форматима фотографија видети у: Исто, 57

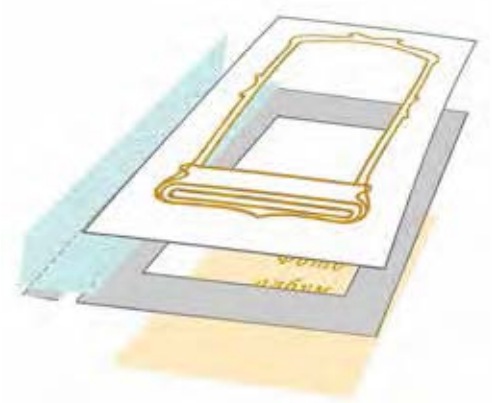
с`тим да треба узети у обзир да је за сваку такву разлику потребно направити посебан алат. Самим тим, и операције при изради су сложеније што за последицу има знатно скупљи коначни производ.

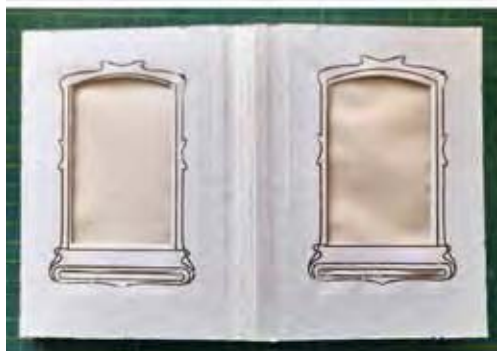
Најпре се на пунијем, најчешће сјајном папиру одштапају у златотиску или техници високе штампе, мотиви који ће опцртавати фотографију. Затим се ти папири штанцују тако да дају, правоугаоник благо заобљених углова, или чешће, које краси лук на горњој ивици. Затим се ти папири прегују, како би добили још декоративнији изглед. Искроје се комади лепенке у жељеном формату, који зависи од броја, величине и оријентације фотографија. Затим се исеку од исте лепенке, још онолико трачица, колико смо листова предвидели, и то тако да по висини буду једнаки картонима који ће чинити стране, а по ширини бити 5-7 mm. Затим се помоћу штанцне, картони пробуше у жељеном распореду. Потом се од књиговезачког платна беле, или светлије крем боје, искроје трачице које ће по висини бити једнаке лепенкама, а по ширини дупло шире од збира ширине трачица лепенке, на које додамо и 2-3 mm размака и 5-7 mm прелаза на лепенку. Затим састављамо стране, тако што платнену траку поставимо лицем према подлози, и намажемо лепком. На њу стављамо по средини трачице лепенке али тако да између њих остане 0,5-1 mm размака. Затим поставимо и штанцоване лепенке тако да буду 2-3 mm размака. притиснемо и оставимо да се потпуно осуше. Затим одштампане листове лепимо тако да са спољних страна налажу на ивице лепенке а са унутрашње стране прекрију за 2-3 mm платнене траке. Наравно, води се рачуна да се поред прореза предвиђеног за провлачења фотографије

у правцу штанцованог отвора предвиђеног за њено место, пресвлачни папир не лепи за лепенку. Ово се постиже тако што тај део не мажемо лепком, или кроз њега провучамо пре наношења лепка, трачице папира које приме лепак и залепе се за лепенку, а које могу да служе и као вођице за фотографију приликом провлачења. По постављању фотографија оне се пажљиво отцепе или прецизно исеку оштрим скалпером. Када смо пресвукли све листове и саставили у целину, на повежњак лепимо тул или неко друго књиговезачко платно како би ојачали место прегипа при отварању албума. Потом се израђују корице у жељеној варијанти и у њих се добијени блок убацује.

Албуми чији су листови израђени од полукартона, настали су почетком XX века, након увођења у употребу фотопапира различитих димензија. Овакав тип албума оставио је могућност да појединац сам организује на једној страници хоризонталне и вертикално оријентисане фотографије.

Албуми се израђују тако што се након формирања листови бигују, тако да су прва два поља од 1,5 до 2 cm а затим се избигују још 2-3 бига у размацима од 5-7 mm, како би се листови правилно савијали. Прво поље се подавије према унутра и са његове уну-

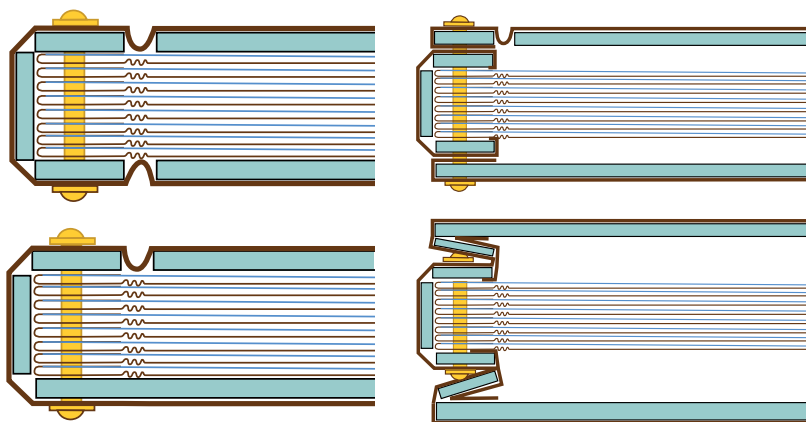

трашње стране се постави и на њега залепи изолациони папир, који је за 3-5 mm мањи од тако савијеног листа. У те сврхе најбоље је користити танки, полупрозрачни, прегровани пелир папир. Они са структуром пакуове мреже додатно појачавају старински изглед албума. Уколико нам је такав папир недоступан, користимо паус папир као замену. Сврха овог папира је да буде изолатор који спречава да се фотографије додирују лицем на лице када је албум затворен. У том случају се фото емулзија неће услед евентуалне влаге или већег притиска лепити једна за другу. Након тога се папири буше кроз савијени део, на онолико места колико желимо да украсни канап пролази кроз албум ради повезивања. Код мањих формата је довољно на два места, али код већих је потрено избушити три до пет отвора.

Корице се израђују у складу са форматом и пресвлаче одабраним материјалом. Могу се украшавати класичним књиговезачким техникама, попут златотиска и слепог отиска, ако су од платна или коже. Уколико су од дебље, биљно штављене коже светлије боје, могу се украсити и сарачком техником пунцирања и оплести танким кожним тракама.

На корицама се према отворима на папиру избуше одговарајуће рупе. Папири се поређају један на други, и ставе у корице тако да се отвори поклапају. Након тога, почевши од доње рупе, провлачимо канап кроз корицу и листове, онолико пута колико има отвора. Кроз исте отворе, са супротних страна, вратимо канап до места кроз који је први провучен, пажљиво га затегнемо и вежемо чвор. Опционо

ту додамо кићанку какве се продају у позамантеријским радњама или га испреплетемо и преостале крајеве расчешљамо.

У овако израђене албуме фотографије постављамо на више начина. Једноставним лепљењем на листове полукартона, постављањем посебно направљених ћошкића, чије је лице провидно а полеђина самолепљива, на углове фотографије, па се онада прислањањем фотографије на жељено место они лепе за полукартон, или просецањем картона у зависности од распореда фотографија и то тако да оне својим угловима провлаче кроз њих.

Фото албуми са провидним фолијама је врста албума која се израђује индустријски, помоћу машина, и могу се повезивати било лепљењем термо лепковима, било металним спиралама или патент затварачима, попут оних у фасцикли. Не раде се ручно, али се њихове јефтине корице могу заменити ручно рађеним.

Изложбена кутија, као наменски израђена кутија, служи за чување атиквитетаних и вредних издања. Израђује се са намером да се аутентичност књиге у потпуности сачува, односно да се на књизи не интервенише у смислу повеза, преповеза итд. За њу се израђује посебна кутија, димензија према самој књизи, која има у потпуности иглед готових корица, најчешће у целој кожи са ребрима на хрбту. Уместо књижног блока, у корице се стављају два поклопца који улежу један у други и који служе као лежиште за књигу. Оваква врста кутије естетски изгледа изузетно лепо, како на полици тако и отворена у изложбеној витрини.

АРХИВСКЕ КУТИЈЕ

Под појмом „**Архивска кутија**“ подразумевамо све врсте кутија које су наменски прављене и користе се за чување архивске грађе, и имају своје место у картонажерском делу књиговезачке радионице.

Кутије треба да испуњавају следеће захтеве:

- својом величином треба да одговарају формату грађе који се у њима чува,
- својом чврстином треба да чувају грађу од оштећења приликом транспорта, складиштења или испадања при непажљивој употреби,
- по свом хемијском саставу треба да буду Ph неутралне,
- да су једнообразне и да омогућавају јасно означавање садржаја који се у њима налази

Формат кутије треба да је нешто већи од грађе која се у њој чува. Два су разлога томе, кутије које стоје усправно не смеју гужвати ивице докумената који се у њој чувају; приликом коришћења грађе, треба да омогући несметано хватање докумената прстима.

Ширина архивске кутије која се чува у усправном положају је јако важна, јер треба да буде пропорциона количини грађе која се у њој чува. Не сме бити претанка, јер у том случају приликом затварања притиска грађу, и на тај начин је сабијањем оштећује, а још горе је да буде предебела, јер у том случају грађа

слободно „пада“ и на тај начин се она криви и деформише.

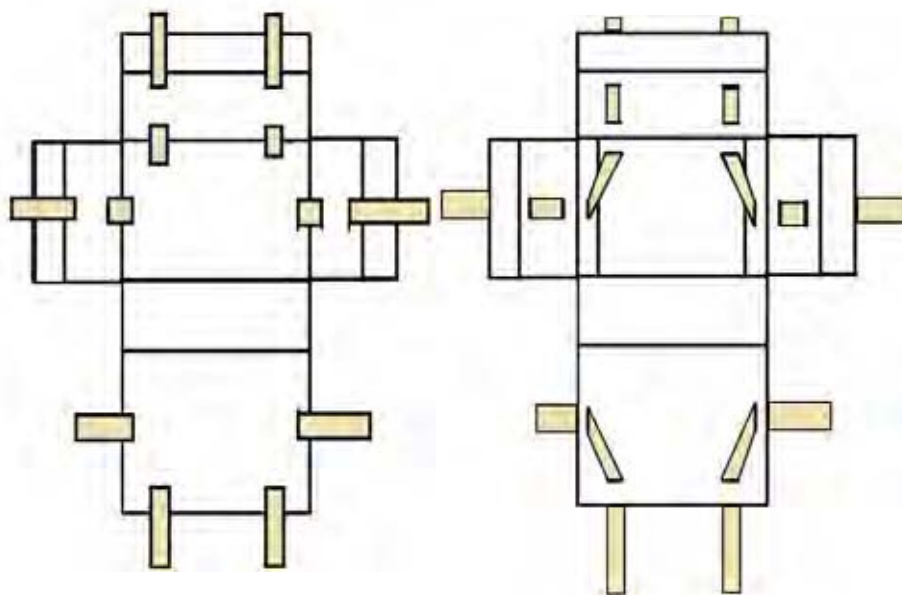
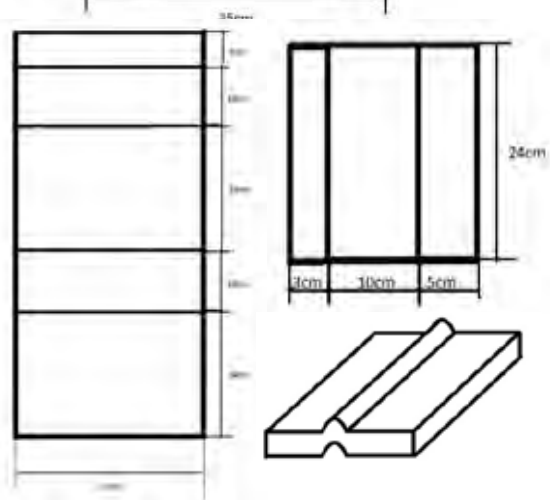
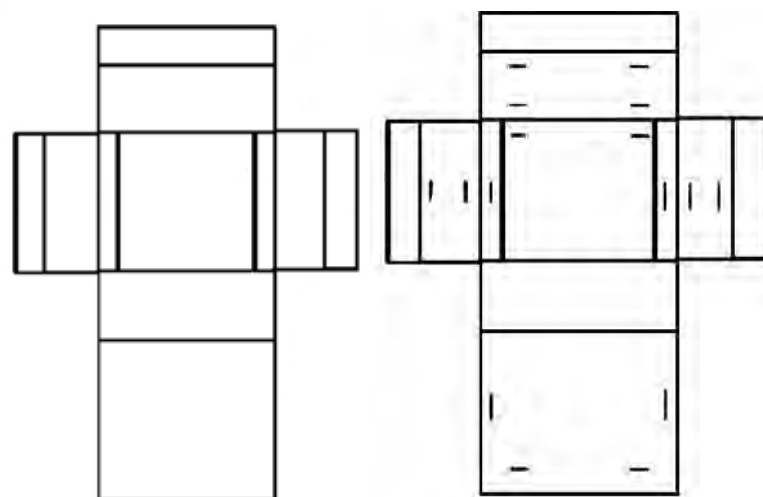
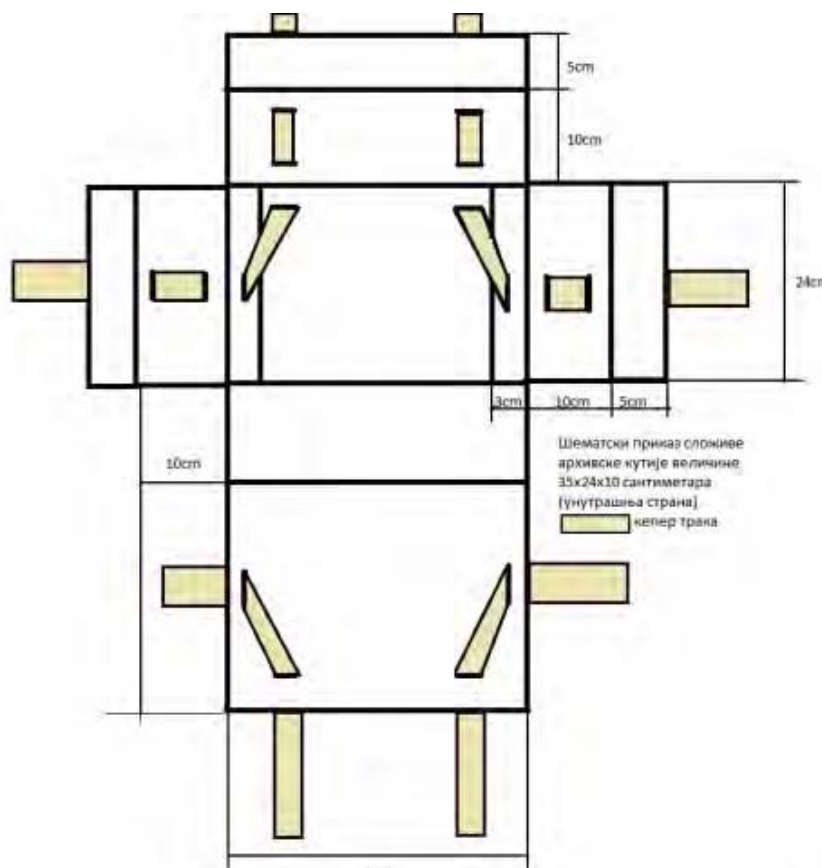
Чврстина кутије спречава оштећење грађе приликом транспорта, складиштења или нежењеног испадања при непажљивој употреби.

У домаћим архивима овај појам је најчешће погрешно сваћен, и везује се искључиво за врсту материјала од кога је израђена, односно на *тврду лепенку*. Искуствено је доказано да су кутије од квалитетне *валовите лепенке* сасвим задовољавајуће чврстоће која се добија преклапањем лепенке на саставима или дуплирањем валовите лепенке на дну кутије.

Ph неутралност кутија је битна зато што употреба киселих материјала за њену израду, попут киселе лепенке, или киселих лепкова, временом доводи до хемиског оштећења грађе која се у њима чува, и чини је кртом и на дуже стазе неупотребљивом. Овај захтев је дакле неопходно испунити тако што се за израду кутија користе само неутрални материјали у целисти, или уколико то економски захтеви не дозвољавају, онда се бар изнутра, са унутрашње стране - на местима на којиома се додирује са архивском грађом, пресвуку неутралним папиром који је спојен за кутију неутралним лепком. Ипак, у другом случају је неопходно је нагласити шта је урађено и такве кутије временом заменити.

Једнообразност кутија омогућава њихово правилно и пре свега прегледно складиштење у полицама у депоу.

Једнообразност се такође постиже и типским означавањем кутија налепницама, које садрже следеће информацијама: назив установе (опционо се може

заменити и логотипом фирме), назив творца (изво-
ра грађе); назив фонда; број кутије; распон сигнату-
ра; временски распон година грађе. То се постиже на
два начина, једно је лепљењем типске налепнице са
пољима које се попуњавају ручно, читко, штампа-
ним словима, са постојаним мастилом. Други начин
је лепљењем налепница са већ оштампаним инфор-
мацијама. И у једном и у другом слушају оне се лепе
увек у истој висини и на средини кутије ради пре-
гледности.

Сложива Архивска кутија В10
димензија 35x24x10 cm један је од јед-
ноставнијих производа графичке до-
раде.

Израђује се од тврде сиве безки-
селинске лепенке дебљине 1,9 mm. За
израду се још користе и кепер траке,
странице се састављају техником ле-
пљења, и том приликом најчешће се
користи либрокол или неки други ПВА лепак. Након
лепљења спој се накнадно ојачава нитнама или кла-
мерима.

Најпре се искроје основе кутије, која износи 2
дужине (2 x 24 cm) на коју додамо 2 ширине (2 x 10
cm) и још 5 cm за преклопно крилце што у збиру даје
73 cm. Како је висина кутије 35 cm исецамо правоу-
гаоник величине 37 x 73 cm. Ово поновимо онолико
пута колико је потребно да направимо кутија.

Након тога прави се шаблон за биговање и из-
бигује се основау. То се понови за целу серију.

Следећа фаза је кројење и биговање страница.
Користећи најпре онај материјал који је преостао од

исецања основе кутије, искројимо странице, тако
што за дужину искројимо 24 cm (умањену за ширину
бига, што заправо може бити 23 или 23.5 cm). Висина
се рачуна тако што на дебљину кутије (у овом случају
10 cm) додамо 5 cm за преклопно крилце и 3 cm за
део који се лепи на кутију. Како кутија има две стране
које се додају искроји се два пута више него основа
кутије.

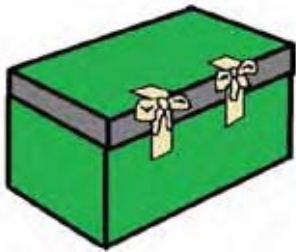
Странице се затим избигују, и на радној повр-
шини се сложе тако да део који се лепи буде слобод-
ан, да би се на њега намазао слој лепка. На радну
површину поставимо основу, и то тако да су бигови
окренути на горе. Странице окренемо супротно и
затим саставни део (3 x 23,5 cm) намажемо лепком,
окренемо и положимо на основу, тако да и на стра-
ници бигови буду окренути на горе. Тако састављена
кутију има облик крста.

Након што се лепак осуши, кутију окрећемо, и
на два места спој ојачавамо нитнама или кламерима.
Ово се ради са спољне стране како би крајеви кла-
мера били у унутрашњости кутије. Уколико би били
изнутра ка споља, приликом стављања у полицу (или
вађења из ње), крајеви кламера би оштећивали ку-
тије које се налазе поред, а могле би и да доведу до
повређивања прстију приликом употребе код кори-
сника или манипуланата.

Остаје само још бушење рупа за кепер траке.
Ово се ради искључиво длетом, јер на тај начин ле-
пенка колко толико притиска кепер траку, и не до-
звољава јој да испадне приликом везивања. Рупе
бушене зумбама не заджавају кепер траку и прили-
ком везивања кутије испадају. При бушењу је битно
још и то да се ради искључиво једна по једна кутија,

јер је то једини начин да се добије чист и правилан прорез. Бушењем више кутија одједном, длето кида лепенку и уместо чистог прореза добијамо искидану рупу која је ружна и нефункционална. Траке се затим провлаче наизменично. Иако је могуће сваку пантљику провлачити од споља ка унутра, и тако цик-цак док све не дође на своје место, практичније је најпре почети изнутра од средине, и то тако што поставимо све траке на своје место, и провучемо крајеве ка споља, а затим окренемо целу кутију и поновимо поступак провлачења ка унутра, и онда још једном изнутра ка споља, јер на тај начин мање пута окрећемо кутију.

Тврда пресвучена архивска кутија са поклопцем, састављена техником „ластиног репа“, спада у изузетно сложене производе графичке дораде.

Састоји се из много делова које треба искројити и најпре међусобно залепити, затим саставити у целину, све саставе треба пресвући неком врстом књиговезачког платна, пресвући спољашњост кутије, просећи/пробушити вентилациони отвор штанцном или зумбом, затим просећи прорезе за при-

премљене кепер траке које кроз те прорезе провучемо и лепком их причврстимо за унутрашњост кутије, и коначно пресвучемо кутију изнутра Ph неутралним папиром.

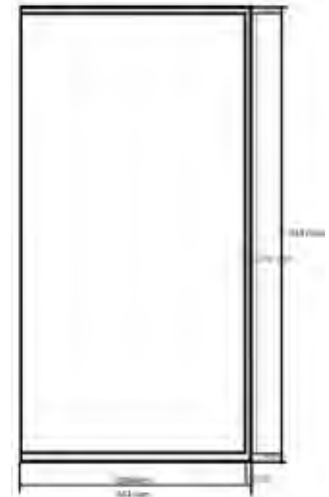
Иако је ова кутија чвршћа и визуелно атрактивнија од сложиве кутије, њена цена је због компликоване

израде, дуготрајности поступка, и количине материјала који се употребљава, неупоредиво већа и оправдано се сматра превеликим луксузом.

При њеној изради, као и изради сваке кутије, потребно је кренути од унутрашњих димензија, које зависе пре свега од величине докумената који се у њима чувају. Увек треба узети у обзир и размак између полица у депоу, како кутија по својим спољним димензијама не би била већа, јер у противном не може стати. Наравно, то не сме бити на уштреб комотног положаја и доступности приликом вађења докумената.

Ако је кутија намењена чувању стандардних документа најчешћег А4 формата, и како су ти документи обложени архивском кошуљицом, која може бити и по неки милиметар већа од формата документа, на величину 210 x 297 mm, додајемо по пар милиметара за кошуљицу, и још по 2-2,5 cm за простор који је потребно да прстима комотно захватимо документе, добијамо формат основе кутије који у овом случају износи 33 x 24 cm.

Дно кутије искрајамо од лепенке дебљине 1,9 mm или 2 mm. Од исте, или ради уштеде тање лепенке, искрајамо још један комад, али увећан за једну дебљину лепенке бочно и две дебљине лепенке по висини. Тако добијамо формат 33,4 x 24,2 mm. Основу намажемо лепком по целој површини и присложимо је на бочну ивицу, и равнајући је по њој, положи-

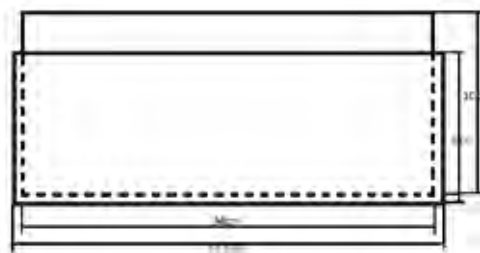

мо на већи комад лепенке, тако да са осталих страна (изнад, испод и друга бочна страна) остане слободно по 2 mm. Затим то ставимо у пресу и притиснемо.

У случају да радимо серијски, довољно је одложити на сто, преклопити даском која је мало већа од формата, и на њу ставити терет. На тај начин избегавамо отварање и затварање пресе за свако дно појединачно. Чекамо да се осуши, и за то време прелазимо на следећу фазу.

Стандардне дебљина кутије су 8, 10, 12, 14 и 16 cm. Уколико се одредимо за тање од 8 cm онда се ради друга врста кутија, а дебље се ретко раде, јер након смештања грађе постају изузетно тешке и компликоване за манипулисање и у том случају се раде две од 8 или више сантиметара.

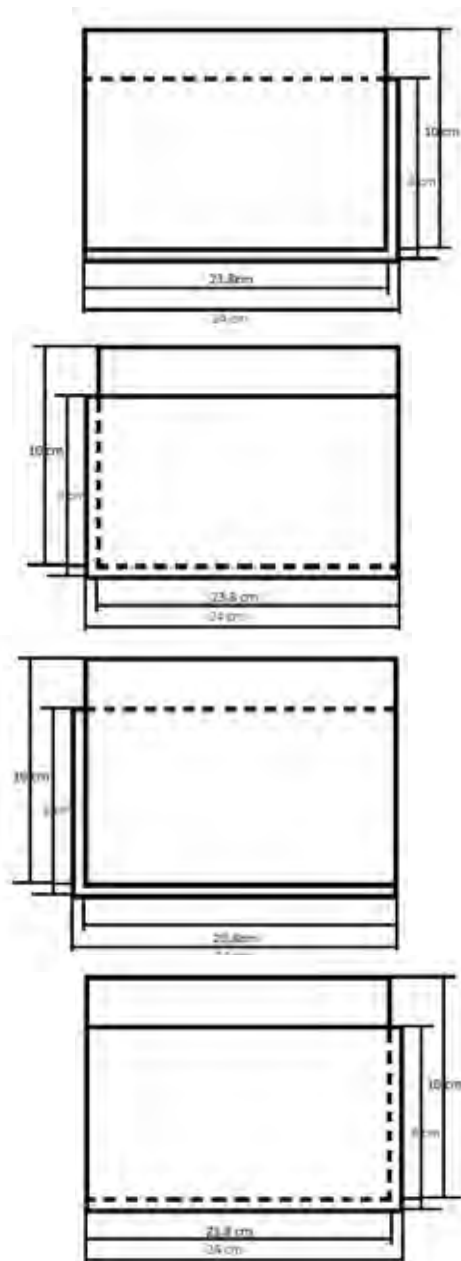
Израда предње (односно бочне) стране, кутије дебљине 10 cm, се састоји из кројења два дела од сиве

лепенке дебљине 1,9 – 2 mm. Један комад је димензија 10 x 33 cm. Други величине 8 x 33,4 cm, намажемо целом површином лепком и по-

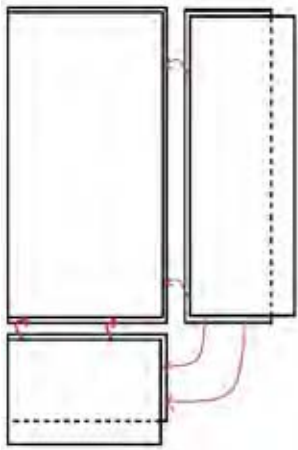
ложимо га на сто, тако да површина се лепком буде окренута на горе. На њега положимо део величине 10 x 33 cm, и то тако да по 2 mm буде слободно на доњој и бочним странама, док на горњој остаје већи прелаз. Као и у претходном поступку оставимо да се просуши под теретом.

Следи кројење бочних страна. Од мањег дела основе (од бочног дела) одбијемо једну дебљину лепенке (2 mm) и тако добијамо 23,8 cm. Како је унутрашња висина кутије 10 cm, кројимо два комада лепенке величине 23,8 x 10 cm. Затим кројимо два комада лепенке која је по једниј страни једнака мањем делу основе, а по другој висини 8 cm. Састављамо их тако што комад величине 24 x 8 cm, цео намажемо лепком и положимо на радну површину, а други део величине 23,8 x 10 cm поравнамо са боч-

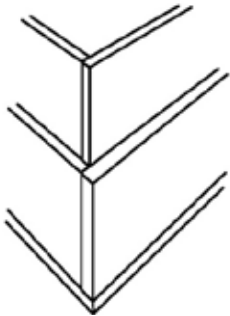

ном ивицом, тако да на доњем и једном бочном крају остаје слободно по 2 mm, а на горњем имамо слободан преклоп. Овде је важно напоменути, да се на једном комаду препуст од 2 mm прави на левој а на другом на десној страни. Као и у претходним фазама пустимо да се осуши под даском и теретом.

Након сушења свих страница, састављамо тело кутије. Предњу страну опционо можемо пробушити длетом да би накнадно провукли кепер траке, мада се то може урадити и након што се кутија састави.

Странице кутије се састављају тако што се најпре одвоје предња (дужа) страна, и намаже лепком по ивицама са доње и унутрашње стране. Затим се тако намажу и ивице једне од бочних страна и поставе се на места **обележена црвеним стрелицама приказаним на цртежу**, тако да се уклапају. Тај спој даје велику чврстину кутији, на тај начин што повећава површину која се лепи, а уклапањем пружа састав, попут оног који правимо уклапањем дачијих коцкица за игру.

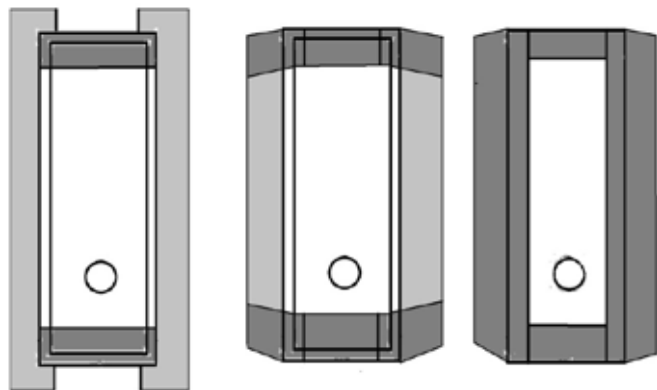
На слици десно приказан је детаљ спојених страница поји приказује специфичност ове врсте састављања. Приликом постављања страница, треба придржати минимум 10-ак секунди, како би се лепак ухватио. Након тога, лепак се наноси и на крајеве који се спајају на другој страници, која се потом

поставља на своје место. Пошто су све странице постављене на своје место и просушиле се 10-30 секунди, све спојеве на унутрашњости кутије поново намажемо нешто ређим лепком, да би се осигурали да је лепак попунио све спојеве, како оне који су евентуалном грешком прескочени, тако и оне који су се због спорог састављања већ мало пресушили па не хватају. Након тога се тело кутије одложи на равну површину и преклопи равном даском на коју се постави терет. Док се тај део кутије суши, прелазимо на припрему осталих делова.

Леђни део кутије се израђује тако што се искроји један део који је једнак величини предњег дела кутије, што у нашем случају износи 10,2 cm. Такође се може и заокружити на 10 cm, јер ће између леђног дела и дна кутије бити остављен мали размак приликом састављања, о чему ће више бити речи касније. Други

део димензија 33.4 cm, који је за 1,2 cm краћи и ужи, што се касније распореди да са сваке стране остане по 6 mm. Ово је потребно да би се касније мањи део могао уклопити у унутрашњост кутије, јер тре-

ба имати у виду и дебљину пресвличног материјала којим се облажу како леђа тако и тело кутије.

Након што се састав осуши, бушимо вентилациони отвор на четвртини висине кутије. Ширина отвора би требало да буде измађу 2,5 и 4 cm, што зависи од тога каквим алатом за бушење растолажемо. Уколико располажемо само ручном зумбом, онда се опредењујемо за мању величину, а уколико имамо штанцну, онда бирамо према величини кутије, жељи наручиоца, али и водимо рачуна имамо ли металне/пластичне прстенове и које су величине. Постављањем прстенова осигуравамо ивице отвора али се то ради тек након пресвласчења леђног дела кутије. Уколико их нажалост немамо, онда их остављамо без ојачања.

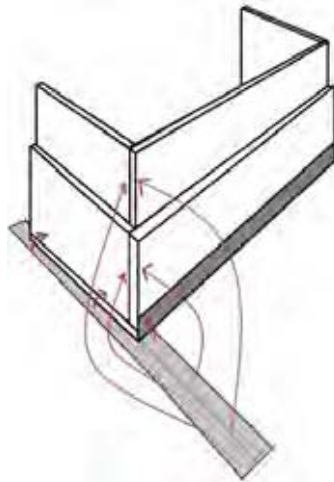
Након овога прелази се на израду поклопца кутије. Поклопац се прорачунава тако што се на ширину основе дода још 2-4 mm и 1-2 mm на дужину. Овај додатак је довољан да обухвати врат тела кутије, када се ту урачуна још и пресвласчни материјал којим облажемо тело и поклопац кутије. Уколико користимо

дебље платно додајемо 4 (одосно 2) mm, а уколико користимо тање платно онда додајемо 2 (односно 1) mm. У сличају за тање платно, то износи 33,6 x 24,1 mm. Искројимо још један комад лепенке који је (као и код израде дна), по ширини мањи за две ширине лепенке а по дужини мањи за једну ширину. У овом сличају то износи 33,2 x 23,9 mm. Залепимо их тако што мањи комад намажемо лепком по целој површини и прислонимо је на бочну ивицу, и равнајући је по њој, положимо на већи комад лепенке, тако да са осталих страна (изнад, испод и друга бочна страна) остане слободно по 2 mm.

Како је разлика између висине више и ниже ивице бочне стреане 2 cm, за део поклопца који прекрива врат тела кутије, кројимо један комад лепенке величине 33,6 x 2 cm и два пута 23,9 x 2 cm. Саставимо их истим редоследом као код тела кутије, са том разликом што је овде ластин реп само на основи поклопца, док стране нису каширане него су направљене од само једног комада лепенке. Након што се мало просуше и ове саставе залијемо лепком, као код израде дна. Поклопац спустимо на равну површину и преклопимо га равном даском на коју поставимо терет.

Иако је конструкција кутије готова, нисмо још ни на половини посла, јер предстоји још и ојачавање састава траком платна, састављање свих делова кутије, спољашње пресвласчење кутије, пробијање прореза за кепер траке (уколико их нисмо пробили пре састављања), провлачење трака кроз прорезе и лепљење на унутрашњост кутије, и пресвласчење унутрашњости кутије. Опционо стављамо прстен на вентилациони отвор и, ако је потребно опционо израђујемо цеп за постављање етикете.

Следећа фаза је ојачавање састава кутије траком платна. Уколико је потребно пре тога проверимо ивице, и у случају да има неких неравнина или је неки део искројем као већи, те делове ошмиргламо фином шмирглом кашираном на комад лепенке. То је најчешће непотребно, јер правилном употребом деклишера и правилним прорачуном све ивице имају раван и правилан рез и сви састави се савршено уклапају. За потребе ојачавања састава, као што је већ напоменуто, користимо искључиво књиговезачко платно. Дебље платно, попут ланеног, свакако даје додатно већу чврстину али је теже за рад приликом савијања и увлачења на угловима. Такође је и видљи-

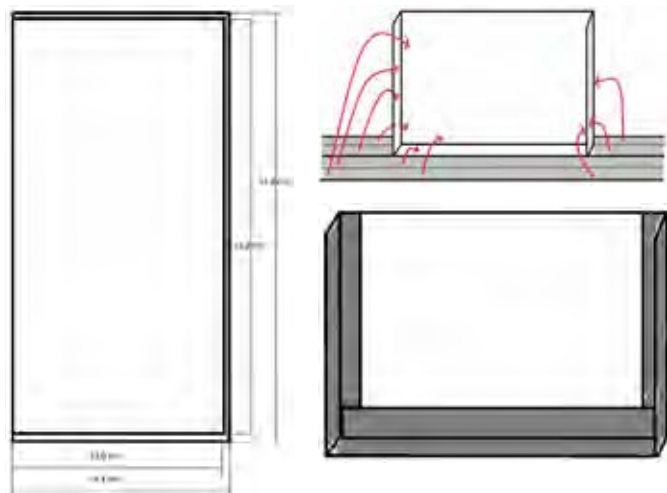
вија након пресвлачења и зато је стандардно књиговезачко платно или тање платно каширано на папир увек бољи избор, јер довољно осигурава ионако чврст спој ластиног репа.

Најпре се кроји трака дужине једнаке ширине основице, а ширина траке треба да износи 4-5 cm што се равномерно рапоређује на по 2 или 2,5 cm на дно и предњу страну кутије. Трака се по полајини намаже лепком по целој својој

површини и постави лицем на радни сто. На њу се положи тело кутије, тако да ивица легне на средину, односно да дно прекрије половину траке, а заим тело кутије окренемо и пресавијемо преосталу половину траке коју причврстимо на предњу страну кутије. Пажљиво претрљамо бридом длана, коштаном савијачем или памучном крпом.

Потом искројимо траке за ојачавање бочних састава тела кутије. Оне по дужини треба да износе збир дубине и висине тела кутије, на шта додамо још 4-5 cm, а за превој на унутрашњост кутије по 2-2,5 cm са сваке стране. Као и код ојачавања предње стране, трака се намаже лепком по целој својој површини и постави лицем на радни сто. На њу се положи тело кутије, тако да ивица легне на средину, односно да дно прекрије половину траке, а затим преосталу дужину траке савијемо и причврстимо на предњу страну кутије, водећи рачуна да лепо налегне на превој почетка врата кутије. На ћошку код дна, одсечемо вишак платна под углом од 45° и причврстимо преосталу половину ширине платна на бочне стране. Траку претрљамо као и у претходном случају. Затим пресавијемо део траке који је остао ван тела кутије, у унутрашњост и претрљамо коштаном савијачем, водећи рачуна да не остају никакви набори на ивицама ћошкова. Исто поновимо и са другог бока. Након што је тело кутије тако учвршћено можемо (ако то нисмо урадили пре састављања) пробити прорезе за кепер траке. Уколико се ставља само једна трака, онда се прорез просеца на средини предње стране око 2 cm испод превоја на коме почиње врат. Ипак у ИАБ се увек постављају две траке на 1/4 ширине кутије, 2 cm испод превоја почетка врата.

Следећа фаза је ојачавање поклопца кутије. Како су странице поклопца рађене од свега једног слоја лепенке и притом су релативно уске 2-3 cm (у нашем случају 2cm), дужина траке се добија сабирањем предње стране поклопца, на који додамо још 2 ши-

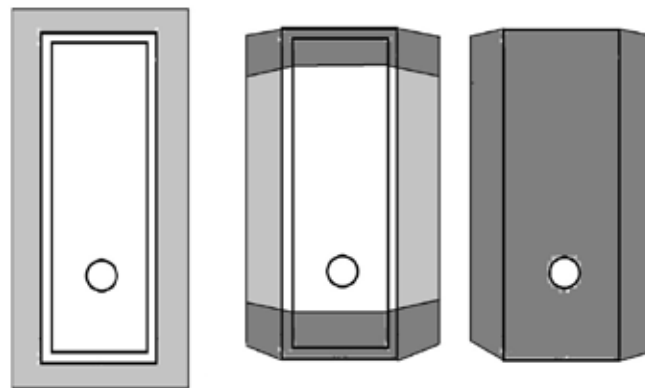

рине поклопца и још 4 cm за превој (са сваке стране по 2 cm). Ширина траке треба да буде 2 висине страница на који додамо још 4 cm (са сваке стране по 2 cm). У нашем случају то износи $(2 \times 24,1 + 33,6 + 4 = 85,8 \text{ cm})$ приближно (заокружено) 86 x 16 cm. Трака се намаже целом површином и постави лицем на сто. На средину дужине траке, а на половину ширине, поклопац се положи предњом страном напред, тако да спољашњи део буде окренут према преосталом делу ширине 2 cm, а унутрашњи према преосталој половини ширине.

Након тога се бочне стране обложе траком. На ћошковима се преостали део траке засече и превеје

на унутра. Сада се опционо могу и просећи прорези за кеपर траке које долазе на поклопац, пратећи да буду у равни са прорезима на телу кутије, а довољно је да буду пробијени одмах иза траке за ојачање. Траке се још не провлаче.

Сада следи ојачавање леђног дела кутије. Ово је могуће радити на два начина. За кутије ширине 8 cm је правилно пресвлачење целог спољног дела леђа, док

се за веће практикује ојачавање тракама. Наравно, ако није потребно штедети материјал, и за веће кутије је могућа варијанта пресвлачења целог леђног дела, мада је то само непотребан луксуз.

У случају пресвлачења површине целог целог леђног дела кутије поступак је следећи: искројаја се комад књиговезачког платна који је 4 cm већи од висине, а 6-8 cm од ширине леђног дела кутије (у нашем случају то је $(33,4 + 4 \text{ cm}) \times (10+6 \text{ cm}) = 37 \times 16 \text{ cm}$). Комад платна се целом површином намаже лепком по полеђини, и лицем се постави на сто. Затим се на њега

пажњиво постави леђни део (већим - спољним делом), тако да са стране остане бар по 3 cm, а са горње и доње стране по 2 cm. Затим се превију горња и доња страна, али тако да бочни прелази буду пресавиједни тако да се сужавају.

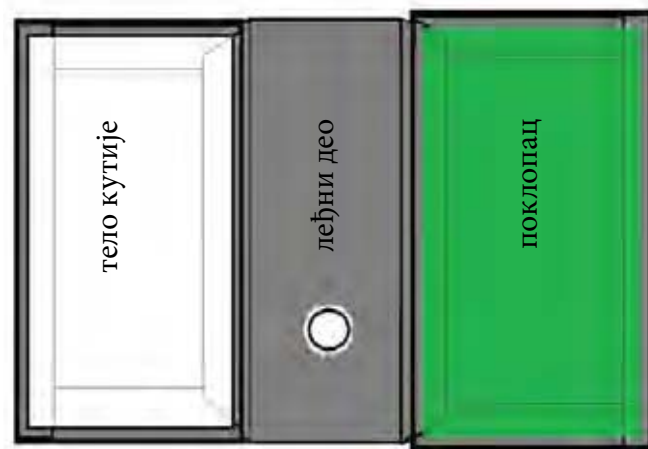
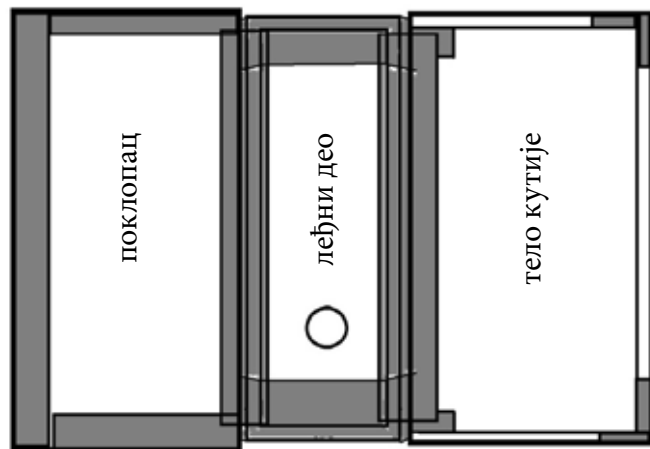
Када се ради са тракама, прво се искроје две траке једнаке ширине, као и леђни део а широке 4 cm, и две траке ширине 6 cm а по дужини за 4 cm веће од висине леђа. Најпре се поставе мање траке на горњу и доњу страну, а затим се поставе шире траке које их делимично преклапају, а на слободном делу се сужавају као и у претходно објашњеном случају.

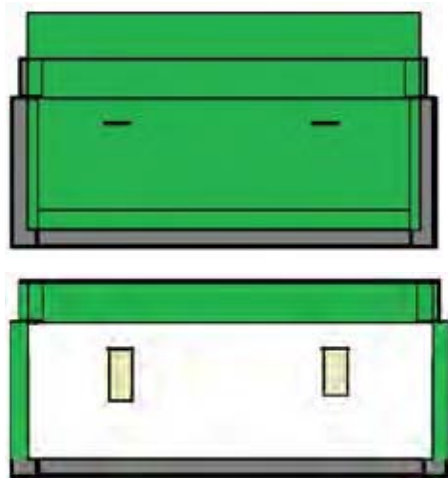
Слободни део платна служи за састављање са поклопцем и телом кутије. Увијање ка унутра се ради зато да би крајеви након пресвласчења били прекривени, односно заштићени при руковању кутијом, а овако је уједно и естетски прихватљивије. Пре састављања је потребно исећи још 2 траке платна ширине 6 cm, а дужине око 2 cm мање од висине кутије (овде је то 6 x 31 cm). Слободни крајеви платна се намажу це-

поклопца/тела кутије, најпре лагано прстима, а онда коштаном савијачем, утрљамо траке, тако да попуне канал а остатак лагано распоредимо, водећи рачуна да нигде не остају набори. .

Следећа фаза је пресвласчење поклопца споља. То се ради, тако што се од материјала који смо наменили за пресвлаку, (а у обзир долазе све врсте већ поменутих пресвласчних папира), искроји за 1 cm ужи и краћи папири од горње површине поклопца (овде је то 32,6 x 23,1 mm). Папир се постави лицем према столу и намаже лепком по целој површини. Поставимо га на поклопац тако да равномерно прекрива траке за састављање и ојачавање, остављајући притом непокривено по 5 mm са сваке стране. На дно се ставља по истом принципу, неки пунији, често обичан бели папир али може и натрон или коричара.

Затим пресвласчимо предњу страну тела кутије, тако што од пресвласчног материјала искројимо 1 cm ужи, а по висини 2 cm шири комад. Намажемо га лепком и

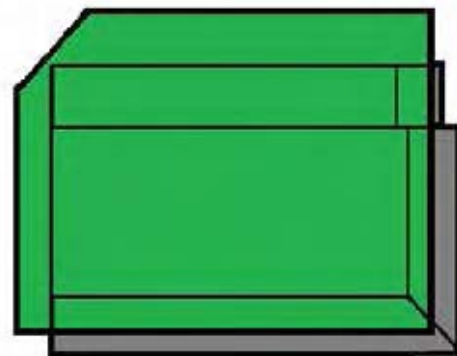
поставимо на предњу страну, тако да на бочним странама остане слободно по 5 mm и исто толико при доњој ивици, док преостали део пресвличног материјала савијемо и причврстимо на унутрашњост

кутије. Водимо рачуна да прелаз код почетка вратног дела лепо налегне и да нема ваздуха (клобука) ни набора.

Прорези за кепер траке се називају и папир се на тим местима, након потпуног сушења (да би се избегло кидање, што је могуће ако је пресвлични материјал влажан од лепка), лагано просече оштрим скалпером или жилетом. Кепер траке још увек не провлачимо.

Затим пресвлачимо бочне стране тела кутије. Овде се пресвлични материјал кроји за по 2 cm већи од бочних страна. Намаже се по целој површини и постави на спољну ивицу, тако да доле на саставу са предњом страном, остане по 5 mm слободно, док се преостали део савија на унутрашњост тела кутије, након што се маказама одсече ћошак као што се одсеца и при изради обичних корица тврдог повеза. Исти поступак понови се и са друге бочне стране.

Тек сада је кутија комплетно пресвучена споља. Након тога се кроз прорезе за кепер траке, које су дужине 15-ак cm,

провлаче искључиво споља ка унутра, помоћу тупог дела ножа како се неби оштетиле. Провлаче се 2-3 cm и залепе се за унутрашњост кутије, тако што се лепком намаже део лепенке испод прореза, трака се затим притисне и преко ње поново нанесе слој лепка. Потом се пажљиво претрља коштаном савијачем како би се што више утиснула, односно стањила. На исти начин се траке провуку и причврсте кроз отворе поклопца.

Потом прелазимо на пресвлачење кутије изнутра. Овде је важно напоменути, да се то ради искључиво Рh неутралном хартијом, која се причвршћује такође неутралним лепком. Нажалост, такав папир нам није увек доступан, па се у том случају унутрашњост кутије пресвлачи са оним што нам је на располагању. Папир би по могућности требао да буде мало пунији и пожељно је да буде бео.

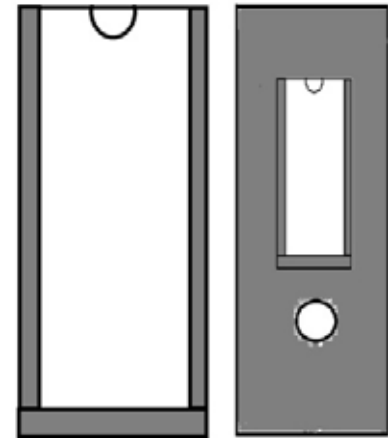
Најпре се пресвлачи унутрашњост поклопца, исто као што се пресвлачи и спољашњост, с тим да се овај пут, папир лепи мало ближе ивици састава, јер на

предњој страни поклопца сада имамо још и дебљину лепенке. Затим се пресвлачи унутрашњост леђног дела. То се ради тако што од мањег дела лепенке искројимо по пар милиметара мањи папир и поставимо га на предвиђено место. Лагано прстима утрљамо папир, тако да се правилно оцрта вентилациони отвор. Пренесемо га на неку стару лепенку и истом зумбом или штанцном, којом смо пробиили отвор на леђном делу, пробијемо и отвор на папиру. Папир намажемо целом површином лепком, и водећи рачуна да се ивице вентилационог отвора поклапају, поставимо на одговарајуће место, и пажљиво, али снажно га претрљамо да би се што боље ухватио за подлогу. Уколико имамо метални или пластични прстен постављамо га на отвор, уколико немамо отвор, остављамо таквог и прелазимо на следећу фазу.

Следећа фаза је пресвлачење унутрашњости тела кутије. Ту се најпре искроји унутрашња пресвлака предњег дела, и то тако да по ширини буде 2-4 cm ширира од унутрашњег дела предње сртане, а по висини да је 1-2 cm већа од предњег дела. Тако искројен папир постављамо 1 cm испод ивице и препуштамо да са бочних страна прелази на унутрашњост 1-2 cm (у зависности од тога колико смо искројили) са обе стране, и 1-2 cm на унутрашњост дна кутије. Пресвлаку за бочне стране кројимо тако што је 0,5-1 cm ужа од унутрашњости бочних страна, а по висини једнака претходно искројеној пресвласци за предњу страну. Намажемо их лепком по целој површини и поставимо одмах уз ивицу споја кутије, тако да прекрива препуштени део пресвлаке предњег дела, а по висини се постави једнако претходној 1 cm од горње ивице. Остатак прелази за 1-2 cm дно кутије. Пажљи-

во претрљамо и поновимо поступак на другој унутрашњој страни. Пресвлаку за дно правимо исто као и пресвлаку за поклопац, по 1 cm ужу по висини и ширини, намажемо је лепком по целој површини и поставимо на дно, тако да буде по 5 mm удаљен од свих страна. Када смо пресвукли кутију затворимо је и вежемо кепер траке.

Опционо правимо још и џеп за етикету. Ово се ради тако што се у односу на захтев наручиоца према величини етикете искроји неки полукартон или триплекс. У истој димензији се искрији и комад од неке провидне пластичне фолије, попут оне која се корист за предњу страну спиралног повеза, под условом да је безбојна. Пластика се на горњој ивици зумбом полукружно исече на средини, и тај отвор служи да се етикета касније може ухватити прстима, извући и заменити. Од истог платна које смо користили за ојачавање састава кутије, искројимо још две траке платна једнаке налепници по висини, а по широке 2 cm. По ширини налепнице исечемо још једну траку ширине 2 cm. Обе траке намажемо целом површином, једну поставимо тако да се равна по висини, али да належе 1,5cm на полеђину триплекса, а другу на исти начин поставимо са друге стране. Затим на

триплекс поставимо фолију тако да се потпуно преклапају. Потом превијемо препусте платна широке 5 mm на фолију. Триплекс поставимо са доње стране на припремљену траку тако да је преклапа 1,5 cm, а да 5 mm остаје за превој. Преклопимо превој и тако смо направили џеп.

Џеп постављамо на средину кутије а по висини у односу на жељу наручиоца. Уколико радимо већу или мању серију за постављање је пожељно направити шаблон, како би џеп увек био на истом месту.

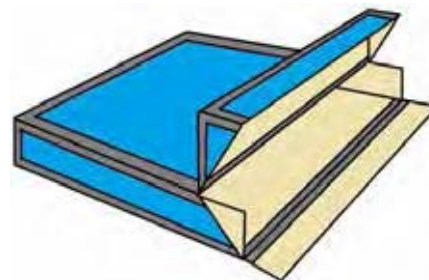
Овим је израда кутије готова и може се предати на даље коришћење.

Редослед операција код серијског рада може бити и другачији. Након свих прорачуна, могу се искројити делови, од лепенке, платна, пресвличног материјала, и тек онда почети са израдом. Такав редослед је могућ и пожељан, нарочито када у књиговезници има довољно простора за одлагање и више радника.

Редослед операција и поступака приказани у тексту одговарајућ је за појединачну израду кутија и овом приликом искориштен је за јаснији приказ односа страна и објашњења шта узрокује задате димензије.

Тврда пресвучена архивска кутија са бочним угаоним преклопним поклопцем, је изузетно чврста кутија која се користи за чување докумената у слободним (појединачним или груписаним) листовима, односно грађе која се неће повезивати у књигу, али ипак чини једну целину. Нарочито је погодна за чување докумената који су куцани на пелир папиру или другим сличним осетљивим папирима. Израђује се у величинама по потреби, с тим да по ширини не прелази 8 cm. За веће количине грађе се користи ар-

хивска кутија која је претходно описана. Како је ова кутија узана, па самим тим тешка за пресвлачење изнутра након што се састави, поступак пресвлачења се делимично ради пре састављања, а појединих делова након састављања.

Као и за остале кутије, најпре одредимо димензију. У овом случају, она не треба да је много већа по висини од формата који се у њој чува (уколико је намењена да стоји у усправном положају у полици), а по дубини је довољно да 1,5-2 cm буде већа од грађе. Разлог овоме је што је грађи која се у њој чува немогуће прићи на било који други начин него са бока, па унутра није потребно остављати простор за ширину прстију. Узмимо зато најчешћи случај, да чје документ величине A4 (297 x 210 mm), то практично износи 30 x 21 cm. Како додајемо по 2 cm, то износи 32 x 23 cm. То је димензија бочних страна кутије (у усправном положају). За те потребе искројамо 2 комада сиве лепенке дебљине 2 mm.

Уколико желимо заиста изузетно тврду кутију, можемо исећи и додатно још 2 комада лепенке, који су по 4 mm ужи са свих страна. Ово је потпуно слободан избор књиговесца који их израђује, пошто и само један слој лепенке савршено задовољава све потребне захтеве чврстине, пошто се бочне стране (у односу на то кад је кутија положена, када је усправна

то су горња и доња страна), раде од два слоја лепенке.

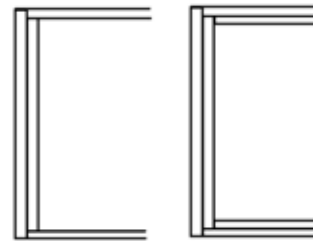
Уколико се одлучимо за један слој лепенке, онда исечене комаде са једне стране пресвучемо Рн неутралним папиром који је намазан Рн неутралним лепком (либрокол или неки други ПВА лепак). Подразумева се да је папир за унутрашњу пресвлаку идентичан по величини са исеченим комадом лепенке. Поставимо их међу упијаче (папир који готово да не садржи лепак, израђен од искључиво памучних влакана -сличан пунијем акварел папиру, а служи да упије влагу приликом каширања), и између равних дашчица већих димензија, које ставимо у књиговезачку пресу да се осуше, како не би дошло да кривљења лепенке. Уколико радимо са упијачима, мењамо их на 10 до 15 минута и поново све враћамо у пресу. Уколико немамо упијаче, користимо лепенку нешто већих димензија од оних са којом радимо, у циљу заштите папира од прљавштине или евентуалних неравнина ако постоје на дасчицама.

Уколико смо се пак, определили за двослојне стране, на исти начин пресвлачимо мање комаде лепенки. Након потпуног сушења, уколико има потребе, евентуал-

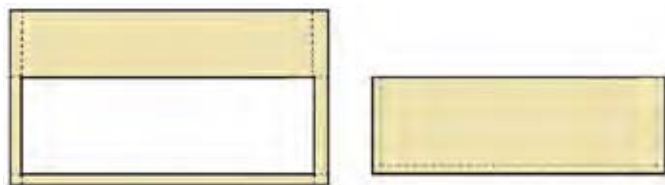
не неравнине на ивицама ошмиргати фином шмирглом. Уколико је кориштен превише танак папир, могуће је и да се приликом наношења лепка мало развуче (као последица квашења), па се у том случају евентуални вишкови пре шмирглања отсеку оштрим скалпером. У случају да радимо са дуплим слојем, мањи пресвучени комад каширамо на већи, тако што његову полеђину намажемо лепком и поставимо да са сваке стране остане по 2 mm слободно.

У основи, идеја је да се у првом случају, уштеди материјал и време за израду, што с обзиром на димензије кутије није на уштрб квалитета, јер оваква компактна конструкција омогућава солидну чврстину кутије, док у другом случају, техником ластин реп обезбеђујемо заиста изузетну чврстину која у потпуности оправдава њен назив „тврда“.

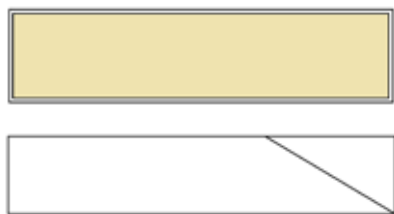
Следи кројење бочних страна, тако што се искроје два комада лепенке једнака по дужи страни (висини), а по ширини 8 cm. Потом искројимо још два мања комада, по 4 mm ужа по ширини и по висини (у

овом случају 22.6 x 7,6 cm). Затим искројамо од Рн неутралног папира комаде за пресвлачење мањих бочних страна, и то тако да буду више него дупло већи, да би могли по висини да потпуно обавију ове комаде. Затим их намажемо лепком и положимо лицем према столу, па комаде лепенке поставимо мало изнад **као што је приказано на слици изнад**. Исече-мо вишкове (на слици приказано испрекиданим ли-

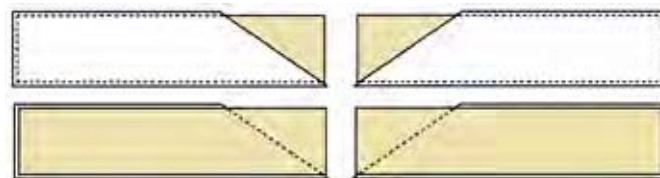
нијама), и пресавијемо најпре мање делове, а потом највећи тако да прекрива све мање превоје.

Преостаје још кројење лепенке, за предњу и задњу страну. Кроје се два комада и то по ширини 8 cm а по дужини 32 cm, и још три за по 4 mm уже и краће (7,6 x 31,6). Два ужа дела одмах по целој површини намажемо лепком и пресвучимо га само са једне стране Ph неутралним папиром. Потом га каширамо на већи део, тако да га поставимо у средину, а да са сваке стране остаје по 2 mm.. Оставимо да се осуши, као и претходно пресвучене стране, заштићене упијачима или лепенком између дашчица у преси. Преостали комад величине 7,6 x 31,6 cm оставимо са стране и још га не дирамо.

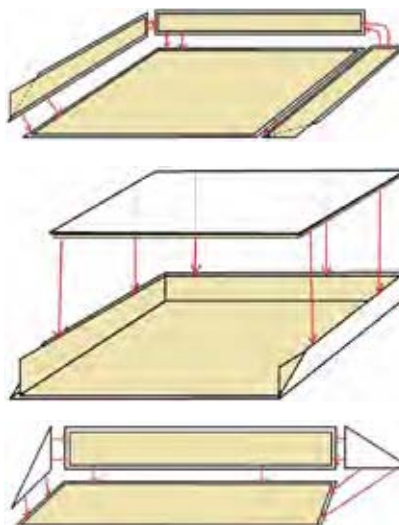
П о с л е д њ а
операција везана
за кројење лепенке,
је отсецање тро-
угла на деловима
лепенке величине
23 x 8 cm. Ово се
ради тако што на

горњој ивици обележимо једну трећину ($23/3 = 7,6$ cm) и спојимо са доњим углом. По тој линији одсечемо троугао и оставимо га са стране. Поновимо све на другом таквом комаду. Затим те делове саставимо са већ потпуно пресвученим деловима (који су за 4

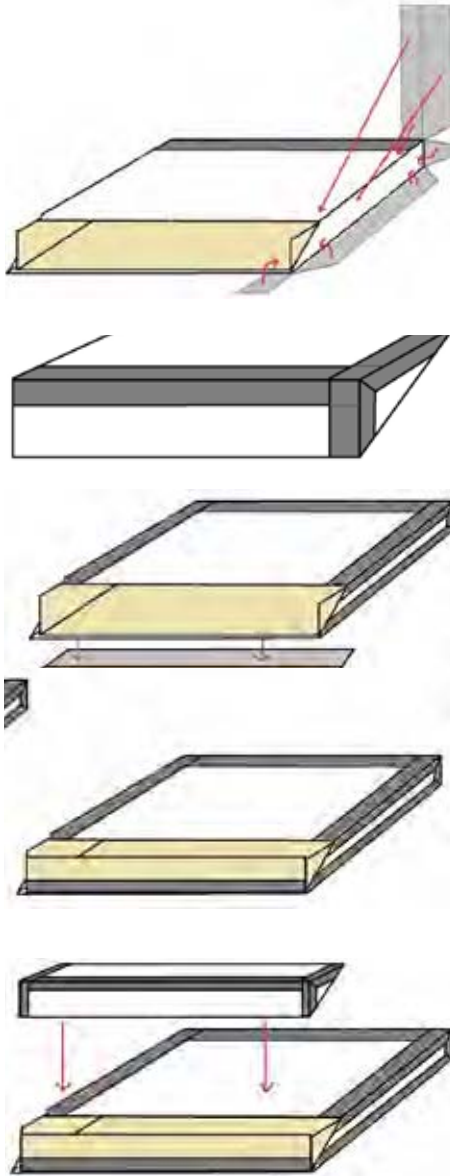

mm ужи и краћи од несечених делова 22,6 x 7,6 cm), водећи рачуна да један буде окренут на једну а други на другу страну. Сада тако обележимо и једну од већих бочних страна (23 x 32 cm), обележимо на обе уже сртане тако да се уклапа са почетком троугла (7,6 cm) и те тачке саставимо обичном оловком. Отсечемо оштрим скалпером или деклишером. Ово радимо само на једној бочној страни, друга остаје цела.

Коначно можемо да почнемо са састављањем. Најпре поставимо највећи комад лицем према доле, тако да пресвучени део буде према горе и намаже-

мо саставне ивице осталих спојених страна које треба да налегну на доле постављени комад, тако да га потпуно обухвате. Након што смо саставили све бочне стране, придржимо их минимум 10-15 секунди. Потом део пресечене веће стране намажемо по саставним ивица-

ма и положимо, тако да улегне техником ластиног репа. Притиснемо 10-15 секунди и оставимо да се суши поклопљене даском на коју поставимо терет.

Затим прелазимо на састав троугластог поклопца. Преостали мањи отсечени део (7,6 x 32), намажемо лепком на препустима који се састављају, и поставимо на сто, унутрашњим пресвученим делом на горе. Затим на његову горњу ивицу поставимо састављени део (који је у овом случају једнак, али најчешће је другачији по димензијама - нарочито ако је кутија тања а дубља).

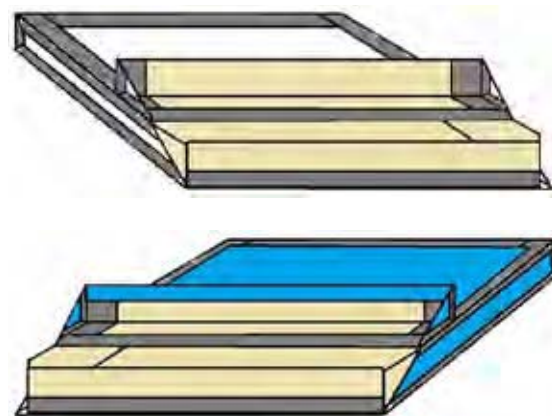
На крају поставимо и преостале ћошкове након што их претходно намажемо лепком по саставним ивицама. Придржимо их 20-ак секунди да се просуше.

Као и код претходник кутија, све саставе пресвучемо платненим тракама ширине по 3-4 cm, које једном половином прелазе на једну страну спољног дела, а другом на другу страну. Најпре се пресвлачи даља страна (на слици приказана тамно сиво), затим се пресвлачи једна па друга бочна страна (на слици приказана светло сиво) Након што пресвучемо и другу бочну страну одложимо кутију на страну. Потом прелазимо на ојачавање састава на поклопцу. Ово се најпре ради на широј ивици састава, а потом и на бочним (троугластим) странама.

Ојачавамо затим и другу бочну страну. Потом се поново враћамо на кутију. На преостали комад лепенке пресвучене Ph неутралном хартијом, додамо траку платна која је по ширини 4 cm а по дужини је једнака дужини лепенке, и то тако да је 2 cm прекрива на доњој ивици, с тим да је преостала 2 cm слободно. Ту страну поставимо на сто и на преостали део траке положимо кутију, тако да има пар милиметара слободно за превој клапне. Проверимо да ли клапна належе на своје место, ако належе, пустимо је да падне у отворени положај и додајемо другу траку платна која са унутрашње стране саставља клапну са кутијом. Она је по дужини нешто краћа од стране (за две дебљине лепенке). Ако се клапна не уклапа, одвојимо траку са кутије, наместимо клапну тако да савешено прионе на своје место, подавијемо преостали део платнене

траке на кутију и причврстимо је. Потом поставимо унутрашњу траку као и у горњем случају, док је клапна у отвореном положају, водећи строго рачуна да потпуно пријања за све делове које прекрива, а нарочито на оном делу који преклапа платно, јер ако ту остане не притиснута или изгужвана, неће се моћи затворити. Потом затварамо клапну и постављамо поклопац на његово место, чврсто га повлачећи према саставу. Овде ће свакако остати пар милиметара размака, и он је неопходан да би поклопац могао да се отвори, али не сме бити ни превелики, јер би онда слабо пријањао и не би чврсто затварао кутију. Преклопимо састав поклопца и кутије на спољашњем делу, траком платна ширине 4 cm а дужине поклопца. Ову траку поставимо најпре на поклопац а потом на кутију, али размак између не утрљавамо, ваћ га остављамо равног. Чекамо да се потпуно осушења, поклопац отворимо на горе, и на делу који се саставља, поставимо траку тако да на поклопац налаже 2 cm, а остатак се подавије у унутрашњост кутије.

Остаје још само спољна пресвлака, која се ради као и са осталим пресвученим кутијама. Пресвлагачни материјал се кроји, тако да прекрива делом ојачне траке, а остатак се видљиво по 5 mm са сваке стране, што важи и за превој поклопца.

Основна идеја овог поглавља била је да послужи као подсетник књиговесцима који тренутно раде, или ће у некој будућности радити у архивима, о тенологији ручне израде кутија. Помоћу датих детаљних описа јасно се може стећи увид у компликованост и дуготрајност ручног поступка израде, као и чињенице да однос цена/квалитет ни изблиза не оправдава њихову (поготово не масовну) израду. Наравно, уколико је неку битну грађу посебних димензија потребно заштитити, онда има смисла радити тврде пресвлагне кутије, али за серијску израду стандардних димензија (на пример А4), не би требало да буде разумевања, поготово ако се ради о документима са ограниченим роковима чувања. Ту индустријске кутије од валовите лепенке савршено одговарају, јер су по квалитету сасвим задовољавајуће, по неким карактеристикама чак и боље од ручно рађених, а по цени и брзини израде представљају неупоредиво логичнији и економичнији избор.

Индустријска производња је у графичку струку (и графичку дораду као њен саставни део) уведена јер се на тај начин: стандардизује квалитет производа (сви су идентичног квалитета); убрзава његова израда (штанцовање убрзава производњу више од 10 пута) и некада вишеструко смањује цена производа

Најпознатији трговци опреме за музејско-архивску делатност у својој понуди имају искључиво сложиве кутије од валовите лепенке. Оне се израђују индустријски - штанцовањем безкиселинске валовите лепенке и испоручују несавијене (несклопљене), што омогућава и јефтинији транспорт и мањи простор за складиштење. Избор материјала омогућава и знатно мању тежину од кутија израђених од тврде лепенке, што их чини и лакшим за употребу. Њих је такође, могуће наручити у великој количини, без да то узима пуно времена, како за чекање на крај ручне серијске израде, тако и на рад на основној књиговезачкој делатности.

ИЗ РЕЦЕНЗИЈЕ....

Крајем XIX века, када је вредни Григорије Возаревић донео у Србију књиговезачки занат, књига је била израз талента многих уметника. Посебни допринос вредности књиге доносио је књиговезачки рад вредног мајстора, уметника, од Григорија до данашњих дана.

Стари занати у модерном, дигиталном времену имају посебно место. Један од таквих је књиговезачки занат, неопходан за повезивање књига, рестаурацију и конзервацију вредних рукописа и других писаних и штампаних споменика књижевности и културе.

У давно доба, књиговезац је био мајстор умећа који је вешто руковао скупим материјалима, кожом, златом, ретким пергаментима и пигментима. Морао је владати и бројним другим занатима: штављењем, шерфовањем, отискивањем и бити једнако вешт у сваком. Укратко, књиговезац није био само занатлија већ и уметник ренесансног типа који је често био у прилици да обликује разне непроцењиве историјске и друге списе. Тај сусрет историје и уметности у једној књизи спадао је, и данас је тако, у сам врх уметничких заната.

Модерно доба донело је нове материјале, нова знања и могућности, нове потребе, али старог књиговесца. Ништа од новина није променило суштинску вештину и уметничку природу књиговезачког заната. За добру књигу и даље је неопходна стручна рука вештог уметника. Данашњи књиговезац мора да поседује стручност, креативност, као и познавање технологије разних материјала како би правилно дорадио, повезао, преповезао, конзервирао неки спис.

У публикацији „Архив као чувар старих заната“ аутор Бојан Коцев, и сам стручан и посвећен преповезивању старих публикација, фотографијом и фактима документује и указује на важност очувања вештине графичке дораде и вредност занатско-уметничког рада књиговесца.

Аутор у публикацији излаже историјски развој књиге са аутентичним фотографијама архивске грађе. Детаљно описује процес преповезивања старих књига: почев од стручног одвајања књиге од корице, рестаурацији поцепаних делова, утврђивање начина шивења, изради ручно рађених предлиста, специјална украсна трака као и посебну обраду књижног блока, односно израда разних врста реза на књижном блоку које дају посебан печат књизи. Уз описе аутор прилаже фотографије. На тај начин читалац прати процес обликовања, увезивања књиге, уочава разноликост материјала, богатство орнамента и златотиска, украсног текстила који се у процесу користе. Аутор указује на скривене финесе заната откривајући читаоцу да различите врсте материјала и поступака одговарају различитом времену у ком је књига оригинално настала. Од вештине, образовања и стручности књиговесца зависиће очување аутентичности рестаурираног дела.

Својим радом на публикацији „Архив као чувар старих заната“ аутор Бојан Коцев дао је вредан допринос очувању свести о важности неговања и конзервирања архивске грађе и одао поштовање свима који се њоме баве.

Радика Илић,
Струковни мастер инжењер технологије,
Наставник у Графичко-медијској школи

ЛИТЕРАТУРА

ЦИП